

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

SÜNNETTE SÜT AKRABALIĞI VE
İLGİLİ RİVAYETLERİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Esra PAÇACI

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

SÜNNETTE SÜT AKRABALIĞI VE
İLGİLİ RİVAYETLERİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Esra PAÇACI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bünyamin ERUL

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

**SÜNNETTE SÜT AKRABALIĞI VE
İLGİLİ RİVAYETLERİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bünyamin ERUL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Tez Sınavı Tarihi:

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (22/05/2008)

Esra PAÇACI

İçindekiler

ÖNSÖZ	3
GİRİŞ	6
A. Anne Sütü	8
B. Sütannenin Özellikleri ve Sütün Çocuğa Etkisi.....	12
C. Süt Akrabalığının Tarihçesi.....	17
D. Kavramsal Çerçeve	21
KISALTMALAR.....	23
I. BÖLÜM	24
SÜT EMMENİN MAHREMİYET OLUŞTURDUĞUNA DAİR RİVAYETLER	24
A. Genel Olarak Soy Bakımından Haram Olan Kişilerin Süt Bakımından da Haram Olacağını Bildiren Rivayetler ve İsnadları.....	24
B. Özel Olarak Haram Olan Kişilerden Bazılarının Zikredildiği Rivayetler ve İsnadları.....	39
1. Lebenü'l-Fahl ile İlgili Rivayetler	39
2. Rasûlullâh (sav)'in Sütkardeşlerinin Kızlarıyla Evlenmeyi Reddetmesi ile İlgili Rivayetler	66
II. BÖLÜM	82
SÜT EMME DÖNEMİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER.....	82
a. Süt Emme Dönemi ile İlgili Rivayetler ve İsnadları.....	82
b. Süt Emme Dönemi ile İlgili Rivayetlerin Genel Olarak Değerlendirilmesi	110
III. BÖLÜM	131
MAHREMİYETİ MEYDANA GETİREN EMME MİKTARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER	131
.1 Bir ve İki Emmenin Haram Kılmayacağını Bildiren Rivayetler.....	131
2. Beş Emmenin Haram Kılacağını Bildiren Rivayetler.....	139
3. Yedi Emmenin Haram Kılacağını Bildiren Rivayetler	147
4. On Emme İle İlgili Rivayetler	148
5. Rivayetlerin Genel Olarak Tahlil ve Değerlendirmesi.....	150
IV. BÖLÜM	188
SÜT AKRABALIĞININ TESPİTİ VE SÜTANNENİN HAKKI İLE İLGİLİ RİVAYETLER	188
A. Süt Akrabalığının Tespiti	188

B. Sütannenin Hakkı.....	205
SONUÇ.....	212
ÖZET	216
ABSTRACT	218
BİBLİYOGRAFYA	220

ÖNSÖZ

Semavî dinlerin sonuncusu olan İslam dini, insanın hem dünya hem ahiret mutluluğunu hedeflemiştir. Allahu Teâlâ, veda haccında “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslamı seçtim” (Maide, 5/3) ayetini vahyetmiştir. Hz. Adem ile başlayan nübüvvet zinciri Hz. Muhammed (sav) ile sona ermiş ve en mükemmel şeklini almıştır.

İslam evrensel bir dindir ve her çağa hitap eder, asla eskimez. İslam’ın temel kaynağı Kur’an-ı Kerim ve Sünnettir. Bu iki kaynakta temel hüküm ve prensipler belirlenmiştir. Alimler de Kur’an ve Sünnet’e dayanarak icthad etmiş, sınırlı sayıdaki nassla, pratik hayatta karşılaşılan sınırsız sorunlara çözüm üretmişlerdir.

Ancak Kur’an ayetlerinin hepsinin muhkem olmadığı gibi, bize nakledilen hadisler de sıhhat ve delalet bakımından aynı değildir. Böyle olunca aynı kaynakları esas almalarına rağmen alimlerin, herhangi bir konu hakkında verdikleri hükümler farklı olabilmektedir.

Hadislerin Hz. Peygamber’e ait olup olmadığını tespit etmek için hadisler, çeşitli yöntemlerle incelenmiştir. Bu gayretlerin tek hedefi Kur’an-ı Kerim’in “en güzel örnek” (Ahzab, 33/21) olarak tavsif ettiği Hz. Peygamber’i ve dolayısıyla İslamiyet’i mümkün olduğu derecede hatasız ve eksiksiz anlamaktır.¹ Kur’an-ı Kerim’de her çeşit haberde doğruyu araştırıp ondan sonra kabul etmek emredilir. (Hucûrat, 49/6)

¹ Mehmed Said Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Kitâbiyât, Ankara, 2004, 13.

Hadislerin hem sened hem metin bakımından incelenmesi gerekir. Sünnetin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için şu hususlara dikkat edilmelidir:

Bir konuda gelen bütün hadisler toplanmalıdır. Sünnet, Kur'an'ı tefsir ve beyan ettiği; onun mücmelini tafsil, müphemini tefsir, umumunu tahsis ve mutlakını takyit ettiği gibi, aynı hususlar sünnetin kendi içinde de mevcuttur.

İlk bakışta zahirleri çelişen, metinlerinin manaları ihtilaflı olan “sahih hadislerin” arasını uzlaştırmak, her birisini doğru olan yerine koymak sünnetin iyi anlaşılması için önemli bir husustur. Bazen hadislerden bir kısmıyla azimet, diğer kısmıyla ruhsat kastedilir. Bir hadis bir hal ile diğer hadis başka bir hal ile ilgili olabilir. İki hadis arasını cemetmek güç olduğunda ve sonra varid olan bilindiğinde bazı hadisçiler neshi kabul eder.

Nebevî sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması için yapılması gerekenlerden birisi de hadislerin üzerine bina edildikleri özel sebeplere ve belirli bir illete bağlı olup olmadığına bakılmasıdır.

Hadisteki araç ile amaç birbirinden ayırt edilmelidir. Önemli olan hedeftir, o da sabit ve sürekli. Vesileler ise, asırdan asra, çevreden çevreye değişir, değişmesi de gerekir.

Arapça, içerisinde bol miktarda mecaz bulunan bir dildir. Hadisi anlamada önemli olan hususlardan biri de hakikat ile mecazın ayırt edilmesidir.

Hadisleri doğru anlamak için gaybî olan ile olmayan hususları da birbirinden ayırt etmek gerekir.

Sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması hususunda dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta da hadis lafızlarının delâlet ettiği şeylerin iyi tespit edilmesidir. Lafızların delalet ettiği şeyler asırdan asra, çevreden çevreye değişebilir.²

Tezimizde “Süt akrabalığı ile ilgili hadisler” incelenecek, yukarıda zikredilen hususlar göz önünde bulundurulacaktır.

Bu konuyu çalışmamı öneren, çalışmalarımda yol gösteren, tashih ve katkılarıyla yardımını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Bünyamin Erul’a teşekkürü bir borç bilirim.

Esra PAÇACI

² Bkz: Yusuf el-Kardavî, *Keyfe Neteâmel Maa's-Sünneti'n-Nebeviyye? Meâlim ve Davâbit*, (Sünneti Anlamada Yöntem, çev: Bünyamin Erul), Rey Yayıncılık, Kayseri, 1998, 179-255.

GİRİŞ

İslam dini, insanın, yaratanyla, diğer insanlarla ve bütün varlıkla ilişkilerini düzenleyen ilahî kanunlar bütünüdür. Dünya ve ahiret arasında dengeyi kurmuş ve korumuştur.

İslamda aile, anne-baba hakkı önemli bir yere sahiptir. Birçok ayette anne-babaya itaat, onlara iyilikle muamele etme emredilmiştir. Yine Kur'an-ı Kerim'de çocukları emziren kadınların da onların anneleri olduğu bildirilmiş ve hadislerde de kadının akrabalarının, süt emen çocuk için mahrem olacağı zikredilmiştir.

Önceki toplumlarda da mevcut olan süt emzirme geleneğine İslam dini yeni bir boyut kazandırmıştır.

Toplumumuzda da vakî olan süt akrabalığı müessesenin tarihi ve İslam'daki dayanağı, süt akrabalığının oluşması için gerekli şartlar, süt akrabalığının tesbiti ve sütannenin hakkı gibi konular ele alınarak bu konudaki Nebvî uygulama ve konuyla ilgili nakledilen rivayetler hakkında bilgi verilecektir. Bu konuda nakledilen birbiriyle çelişkili rivayetler mevcuttur. Alimler de, farklı rivayetlerle ihticac ederek veya rivayetleri farklı şekillerde değerlendirerek konuyla ilgili birbirine muhalif hükümler vermişlerdir.

Pratik hayatla ilgili olan ve nikahın haram olması gibi önemli bir sonuç doğuran süt akrabalığı konusunda böyle çelişkili hükümlerin bulunması halkımızın aklını karıştırmaktadır. Konuyla ilgili rivayetler incelenerek çelişkili görülen mevzuların izahına çalışılacak, problemli rivayetlerin isnadları da tahlil edilecektir.

Aynı zamanda, hadislerde anlamı etkilemeyen bazı farklılıklar mevcuttur. Bu, rivayetlerin bir kısmında kelime farklılığı şeklindedir. Olayın nakledildiği rivayetlerde ise, aynı olaydan bahsedilmesine rağmen ya olay, farklı şekillerde anlatılmış, ya da kimi rivayetlerde uzun bir şekilde olaydan bahsedilirken, kimilerinde çok kısa zikredilmiş, hatta hiç olaydan bahsedilmeden Rasulullah (sav)’in sözüne yer verilmiştir. Pratik hayat açısından bir yansıması bulunmayan bu mevzu da teorik olarak incelenerek değerlendirilecektir.

Çalışmamızda on iki hadis eseri esas alınmıştır. Bu kaynaklar şunlardır:

Malik (ö.179)’in Muvatta’ı

Tayâlisî (ö.203,204)’nin Müsned’i

Abdurrazzak (ö.211)’in Musannef’i

İbn Ebî Şeybe (ö.235)’nin Musannef’i

Ahmed b. Hanbel (ö.241)’in Müsned’i

Darimî (ö.255)’nin Müsned’i

Buharî (ö.256)’nin el-Camiu’s-Sahîh’i

Müslim (ö.261)’in el-Camiu’s-Sahîh’i

İbn Mace (ö.273)’nin Sünen’i

Ebû Davud (ö.275)’un Sünen’i

Tirmizî (ö.279)’nin Sünen’i

Nesaî (ö.303)’nin Sünen’i

Rivayetlerin isnadları, müelliflerin vefat tarihine göre kronolojik olarak sıralanacaktır. Bu eserler dışında, rivayetin farklı isnadlarına ulaştığımız takdirde onlar da zikredilecektir.

Konumuzla ilgili olması sebebiyle ilk olarak anne sütünün özellikleri, çocuğa etkisi, süt akrabalığının tarihçesi ve konuyla ilgili belli başlı kavramlara yer verilecektir:

A. Anne Sütü

Her memelinin sütü kendi yavrusu için ideal bir gıda maddesidir. Tıp teknolojisi bugüne kadar yeni doğmuş çocuk için anne sütünün yerini tutacak sunî bir mama icad edememiştir.³ Klasik kitaplarda anne sütünün temiz, mikropsuz, daima uygun ısıda ve çocuğun yanında olması vurgulanır.⁴ Çocuk anne rahminde onun kanı ile beslenir, dünyaya gelince de bu kan süte dönüşür. Süt de kandan hâsıl olan ve ondan ayrılan, besleyici özelliği bulunan pek önemli bir sıvıdır. Anne rahminde çocuk ne gibi yarayışlı maddeler almışsa, doğunca da sütle aynı yarayışlı maddeler

³ Asaf Ataseven, “Çocuğun Süt Dönemi ve Süt ile Beslenme”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu*, İlmî Neşriyat, Şanlı Urfa, 1994, 261; Asaf Ataseven, “Çocuk ve Anne Sütü”, *İslam Mecmuası*, 1960, c.4, sayı:3, s. 89; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 2004, 312.

⁴ Döndüren, a.g.e., s.312.

vücuda girmeye devam eder.⁵ Anne sütü bebek için protein, yağ, şeker, vitaminler ve madensel maddeler ihtiva eden mükemmel bir gıdadır.⁶ Anne sütündeki proteinler kolay sindirilebilir; biyolojik değerleri yüksek ve enfeksiyonlara karşı koruyucu faktörler içerir.⁷ Yağ ve şeker de aynı şekilde kolay sindirilir; yağ daha çok doymamış yağ çeşitleri, şeker de laktoz şeklindedir. Laktoz enerjiyi sağlar. Laktozun bir kısmı bazı bakterilerin etkisiyle laktik aside dönüşerek zararlı bakterilerin üremesini önler ve kalsiyum ile bazı madensel maddelerin bağırsaklardan emilimini kolaylaştırır. Anne sütünde kalsiyumdan başka sodyum, potasyum ve fosfor vardır.⁸ Vitaminler de bulunmaktadır. Bilhassa D vitamini çok önemlidir.⁹

Çocuklarda doğumu takip eden aylarda teşekkül halinde olan kalıcı dişlerin gelişmesi için anne sütü çok önemlidir. Yine emen çocuklarda yüz, çene ve diş hatta

⁵ El-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîrû'l-Merâğî*, Mısır, 1946, I, 185; Ali Şafak, “İslamda Evlenilmesi Yasaklananlar Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar”, *Diyanet Dergisi*, 1986, c.22, sayı:4, s. 22.

⁶ Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 263.

⁷ Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 263; Ahmet Yaman, “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı” *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2002, Bahar, sayı: 13, s.57.

⁸ Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 263.

⁹ Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 264.

zeka gelişiminin daha iyi olduğu söylenmiştir.¹⁰ Ayrıca anne sütü, bebeğin gereksiz şişmanlamasını önler ve onun standart kiloda gelişmesine yardımcı olur.¹¹

Anne sütü bebekler için yeterli bir besin olmanın yanında, emzirildikleri sürece bebekleri, bakteri, virüs ve mantar enfeksiyonlarına, ishale ve alerjik hastalıklara karşı korur.¹² Aynı zamanda anne sütünde çocukları sakinleştirici maddeler bulunmaktadır ki bu özellikle hasta çocuklar için çok önemlidir.¹³

Ayrıca annelerin geçirdikleri hastalıklara, süt emmekte olan çocuklar, annenin bünyesinin hazırladığı muafiyet cisimleri süt ile çocuğa geçtiği için emdikleri müddetçe yakalanmamaktadır.¹⁴ Anne sütünün yüksek beslenme değeri yanında içerdiği hücreler, hormonlar, enzimler ve immünglobulinler bağışıklık sağlayan koruyucu maddeler yönünden etkileri yeni anlaşılmaya başlamıştır.¹⁵

Emzirme aynı zamanda anne ile çocuk arasında bir iletişim kurarak çocukta güven duygusunun oluşmasını ve çocuğun psiko-sosyal gelişmesini sağlar.¹⁶

¹⁰ Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 267.

¹¹ Döndüren, a.g.e., 313.

¹² Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 261, 264, 267.

¹³ Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 267.

¹⁴ Ataseven, a.g.m., İM, 90.

¹⁵ Döndüren, a.g.e., 312.

¹⁶ Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 261,262,267,270; Şafak, a.g.m., 27.

Anne sütü ile beslenen çocuklar, ruh ve beden bakımından daha sağlıklı, daha dengeli ve başarılı olmaktadır.¹⁷

Bakara suresi 233. ayette “Emzirmeyi tamam yaptırmak isteyenler için, anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler” buyrulmaktadır. İslam alimlerinin çoğuna göre, en güzeli annenin çocuğunu emzirmesidir. Eğer emzirmiyorsa, şu üç durumda emzirmeye zorlanabilir:

Çocuğun kendi annesinden başkasının sütünü emmemesi,

Başka bir stanne bulunamaması,

Babanın emzirenin ücretini ödeyemeyecek durumda olması.¹⁸

Bu durumlar dışında eğer emzirmiyor veya çeşitli nedenlerle emziremiyorsa babanın bir stanne tutması gerekir. Buna göre İslam, yeni doğan çocuğun belli bir süre anne sütü ile beslenmesine önem vermiş, öz annenin herhangi bir nedenle çocuğu emzirememesi durumunda, stanne yoluyla bu beslenmenin yine bir anne sütüyle yapılmasını öngörmüştür.¹⁹

ocuğunu bazı sebeplerle emziremeyen annelerin çocuklarına stannelik tavsiye edilebilir. Böylece ocuk hem anne sütü gibi bir gıdadan mahrum olmayacak, hem de çocuğun sütü doğrudan bir anneden emmesi kişilik gelişimine katkı sağlayacaktır.²⁰

¹⁷ Ataseven, a.g.m., İATS., 267; Döndüren, a.g.e., 314.

¹⁸ El-Merâğî, *Tefsîr*, I, 186.

¹⁹ Döndüren, a.g.e., 311, 314.

²⁰ Ataseven, a.g.m., İATS., 262, 269.

Tıptaki gelişmelere bağılı olarak batı ülkelerinde ve ülkemizin bazı hastanelerinde süt bankaları kurulmuştur. Bunun sakıncalarından biri ileride bilmeden süt bakımından mahremi olan biriyle evlenebilmeleridir. Ayrıca sütü biberon yerine doğrudan anneden emmek çocuğun psiko-sosyal gelişmesi bakımından çok önemlidir.²¹

B. Sütannenin  zellikleri ve Sütün  ocuğa Etkisi

Süt yalnızca çocuğu besleyen, geliştiren bir gıda mıdır, yoksa sütle çocuğa bazı vasıflar geçmekte midir?

Sütle annenin vasıflarının çocuğa geçtiğinin bahis mevzuu edilebileceği, fakat bunun bilimsel açıdan tetkik edilmediği, söylenmiştir. Ataseven, “Ahmak kadınlara çocuğunuzu emzirtmeyiniz”²² hadisi ile halk arasında söylenen “sütü bozuk” tabirinin süt ile çocuğa karakterlerin geçtiğine işaret ettiğini ifade etmiştir.²³ Bekir

²¹ Ataseven, a.g.m., İA TS., 262,270.

²² لا تسترضعوا الوراء İsnadı şöyledir: Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Eb  Ümeyye b. Ya’lâ es-Sakafî – el-Asma  – Zekerıyyâ b. Yahyâ – Ahmed b. Amr el-Basrî. Bkz: Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, el-Mektebetü’s-Selefiyye, Medine, 1968, I, 52. Heysemî, isnadının zayıf olduğunu söylemiştir. Bkz: Heysemî, Nûruddîn Ali b. Eb  Bekr, *Mecmau’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid*, Mektebetü’l-Kudsî, Kahire, ty., IV, 262.

²³ Ataseven, a.g.m., İM, 90

Topaloğlu da, “Muhtemeldir ki tıp bir gün, manevî özelliklerin de süt yoluyla çocuğa geçtiğini ispat edecektir” demiştir.²⁴

Bilimsel olarak ispatlanmamış olmasına rağmen, bazı alimler tarafından çocuğu sütanne emzirecekse, önceden bu sütannenin sıhhatinin ve ahlakının incelenmesi gerektiği, sütanne seçiminde dikkatli olunması gerektiği, çünkü sütünün, çocuğun bünyesine, ahlakına ve terbiyesine etki edeceği belirtilmiştir.²⁵ Bu, şu şekilde izah edilmiştir: “Süt o kadının kanından ayrılmakta ve çocuk da onu emmektedir ki, bu süt, çocuk bünyesinde tekrar kana geçmekte ve kemikleri irileşip gelişmektedir. Böylece o süt çocuğun maddesine ve ahlakına etkili olmaktadır. Sütün; emen çocuğun nefesine, aklına, psikolojik davranışlarına tesiri maddi yapısına tesirinden çok daha fazladır. Öyle ki, ses yapısı bile emzirenin sesine daha çok benzemektedir. Böyle bir tesire sahip anne sütü akla, şuura ve psikolojik yapıya nasıl tesir etmez? Pedagoglar ve ahlakçılar bu durumu ancak son zamanlarda anlayabilmişlerdir. Mesela, Rus çarları son asırda çocuklarını bizzat kendileri emzirirlerdi, sütannelerinin emzirmelerini yasaklamışlardı.”²⁶

Aynı zamanda biyolojik açıdan da sütle, annede bulunan sarılık enfeksiyonu, alerji hastalıkları vs. bazı ağır hastalıklar geçebilmektedir.²⁷

²⁴ Bekir Topaloğlu, *İslamda Kadın*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, ty., 58. Benzer görüş için bkz: Şamil Dağcı, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1999, c.39, s.215-6.

²⁵ El-Merâğî, a.g.e., I, 185; Şafak, a.g.m., 22.

²⁶ El-Merâğî, a.g.e., I, 185-6; Şafak, a.g.m., 22-3.

²⁷ Şafak, a.g.m., 26.

Ömer Nasuhi Bilmen de, Fıkıh kitaplarında, bir çocuğun, müşrik, zımmî, fâcir, hamka, kötü ahlak sahibi, zenci, cüzamlı, beresli kadınlardan, behimeden süt emmesinin, tabiatları tağyir ettiği ve sütannedeki â'razın çocuğa tesirinden korkulduğu için mekruh olduğunun zikredildiğini söylemiştir.²⁸

İslam alimleri bazı özelliklere sahip süt annelerin emzirmesiyle mahremiyetin meydana gelip gelmeyeceği konusunda çeşitli yorumlar yapmışlardır:

İbn Hazm, “Ölü, deli veya sarhoş bir kadının sütüyle de, büyük veya küçük olsun, bir kişi, beş kere emzirilirse mahremiyet meydana gelir”, demiştir.²⁹ Hanefiler de, ölü kadının sütü sağılıp çocuğa içirildiğinde hurmetin hasıl olacağını belirtmişlerdir.³⁰ Malikîler de bu görüştedir.³¹

²⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ty., II, 92.

²⁹ İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1984, X, 188.

³⁰ Merğînânî, Burhânüddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Dâru'l-Erkam, Beyrut, ty., I, 259; el-Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm, *Mültekâ'l-Ebhûr*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1989, I, 258.

³¹ Bâcî, Ebu'l-Velid Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb b. Vâris, *Kitâbü'l-Müntekâ Şerhu Muvattâ*, Beyrut, 1332, IV, 150.

Şafî ise, necis olduğu için ölü kadının sütünü emmeyle mahremiyetin meydana gelmeyeceğini söylemiştir.³²

İbn Hazm, mü'minin sütüne necis denilmesinin şaşılacak bir şey olduğunu söylemiş ve Rasûlullâh (sav)'in, "Mü'min necis değildir"³³ dediğini bildirerek, mü'minin hayattayken de, ölünce de temiz olduğunu, kadının sütünün de ondan bir parça olduğunu ve temiz olduğunu ifade etmiştir.³⁴

İbn Hazm, "Müşrikler necistir" ayetine dayanarak, kâfir kadının bir parçası olan sütünün de necis olduğunu söylemiş³⁵, ancak, Allâh, ehli kitaptan olan kadınlarla evlenmeye izin verdiği için onların da çocuklarını emzirmeleri

³² İbn Hazm, a.g.e., X, 188; Serahsî, Şemsüddîn, *Kitâbü'l-Mebsût*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982-3, V, 139.

³³ المؤمن لا ينجس Bkz: Abdurrazzak b. Hemmâm es-San'ânî, *Musannef*, (Tahkîk: Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî), Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1970, I, 124, no: 456; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1989, Tahâret, 208, I, 199-200, no: 1-3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, II, 235, 382; V, 384; Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl, *el-Camiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Gusl, 23, 24, I, 74-5; Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *es-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Hayz, 29, I, 282, no: 371-2.

³⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, X, 188.

³⁵ İbn Hazm, a.g.e., X, 188.

gerekeceğinden onların emzirmelerinin caiz olduğunu, bunlar dışındaki kafirlere emzirtmenin helal olmadığını söylemiştir.³⁶

el-Hasen el-Basrî de; adamın, çocuğunu Hristiyan, Yahudi veya facir bir kadına emzirtmesinde bir sakınca görmüyordu.³⁷ İbrahim en-Nehaî'den de bu görüş nakledilmiştir, ancak o facir kadını zikretmemiştir.³⁸

Hanefîler'e ve Şafiîler'e göre bekâr bir kızın sütü gelse ve o da bir çocuğu emzirse, yine mahremiyet meydana gelir.³⁹ Çünkü kadının bir parçası olan süt onu besler, ikisi arasında cüziyyet şüphesi meydana gelir.⁴⁰ Malikilere göre de böyledir. Zira ayette "Sizi emziren anneleriniz" denilmiştir, lebenü'l-fahl ile diğeri ayrılmamıştır.⁴¹ Hanbelîlere göre ise, çocuğu olmayanın sütüyle hısımlık doğmaz, çünkü bu halde gerçek süttten bahsedilemez.⁴² Oysa hiç hamile kalmamış bir kızın

³⁶ İbn Hazm, a.g.e., X, 189.

³⁷ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, (tahkik: Habîbü'r-Rahmân el-Azamî), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, I, 246, no: 995.

³⁸ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 246, no: 996.

³⁹ Şafiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Umm*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, V, 51; Merğînânî, *Hidâye*, I, 259; Serahsî, a.g.e., V, 138-9.

⁴⁰ Serahsî, a.g.e., V, 139.

⁴¹ Bâcî, a.g.e., IV, 150.

⁴² Bilmen, a.g.e., II, 80; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1988, 107.

sütüyle, bebeği olan annenin sütü arasında kimyasal yapı yönünden bir fark bulunmadığı ortaya çıkmıştır.⁴³

C. Süt Akrabalığının Tarihçesi

Geçmiş semavî din toplumlarında, çocuğun anne sütüyle beslenmesine önem verilmiştir. Kur'an'da bildirildiğine göre, öldürülme korkusu ile annesi tarafından bir sepetle Nil Nehrine bırakılan Hz. Musa, Firavun'un sarayına getirilmiş ve yiyeceklerle beslenmesi yerine, kendisine emebileceği sütanne araştırılmıştır.⁴⁴ Yahudilik ve Hristiyanlıkta yakın kan akrabaları arasında bir dereceye kadar evlilik yasaklığı konulmuştur. O dinlerde süt akrabaları arasında bu tür bir yasaklık getirilmemiştir.⁴⁵ Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesinin 26 ve 32. maddelerinden de Yahudilik ve Hristiyanlıkta süt ilişkisinin evlilik maniî sayılmadığı anlaşılır.⁴⁶ Süt yönünden yasaklık konusunda İslam'da yer alan hükümler diğer dinler ve hukuk

⁴³ Döndüren, a.g.e., 313.

⁴⁴ Döndüren, a.g.e., 317; Yaman, a.g.m., 59. bkz: Kasas, 28/7, 12.

⁴⁵ Şafak, a.g.m., 16; Ayrıca bkz: Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, ty., 82; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958, 204. Tevrat'ta evlenilmesi yasak olan kişiler sayılmış, bunlar içerisinde süt emme, evlenme maniî olarak zikredilmemiştir. Bkz: Levililer, 18/6-18; Tesniye, 22/30.

⁴⁶ Şafak, a.g.m., 26; 26 ve 32. Madde şöyledir: "Ridâ mevânî'i nikahtan ma'dûd değildir." Bkz: Akif Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, MÜİF Yayınları, İstanbul, 1985, No:11, 247-8.

sistemlerinde mevcut değildir.⁴⁷ Eski Türklerde sütün biyolojik etkisi sebebiyle “süt hakkı” ve “süt sevinci” gibi kavramlar kullanılmış ise de bu, bir akrabalık sebebi sayılmamıştır.⁴⁸

Halil Cin, sütle kurulan bu rabıtaya “manevî hısımlık” da diyebileceğimizi söylemiş ve bu rabıtaya benzer bir durumun kilise hukukunda da mevcut olduğunu, babası veya annesi ile vaftiz edilen çocuk arasında manevî bir hısımlık oluştuğunu ve birbirleriyle evlenemediklerini, daha sonra vaftiz ana ve baba ile çocuğun asıl ana ve babası arasında da bir hısımlık rabıtasının doğacağını kabul edildiğini belirtmiştir. Vaftiz babası ve anasının çocukları ile vaftiz edilen kimse arasında da bir hısımlık doğduğunu, manevî kardeş sayılan bu kimselerin evlenmelerinin de yasak olduğunu, ancak bu yasağın mutlak olmadığını ifade etmiştir.⁴⁹ Fakat bunu süt akrabalığına benzetmek doğru değildir.

Mevcut bilgilere göre önceki ilahî dinlerde süt akrabalığı müessesesinin bulunmamasını Ahmet Yaman, ya tahrif sonucu kutsal kitaplardan bu hükmün çıkarıldığı veya nihaî evrensel düzenlemenin son ilahî mesaja bırakıldığı şeklinde yorumlamıştır.⁵⁰

⁴⁷ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1991, I, 259-260; Şafak, a.g.m., 19,23; Yaman, a.g.m., 58.

⁴⁸ Yaman, a.g.m., 59.

⁴⁹ Cin, a.g.e., 105. M. Ş. Ansay da, Hristiyanlıkta vaftizin nikah manileri arasında yer aldığına değinmiştir. Bkz: Ansay, a.g.e., 204.

⁵⁰ Yaman, a.g.m., 59.

Halil Cin, süt hısımlığının menşeyini cahiliyye devrinde bulunduğunu söylemiştir.⁵¹ M. Şakir Ansay ise, “Süt münasebetinin nikah mani sayılması ancak eski Araplarda bir de eski Ermeni hukukunda gösterilmektedir.” demiştir.⁵² Kimi zaman toplum rfnde bebeğin sağlık, eğitim veya iyi bir dil öğrenmesi gibi nedenlerle stanneye verildiği görülür.⁵³ İslam’dan nceki Arap toplumunda da stannelik geleneği mevcuttu. Emzirme işi bir ücret karşılığında yapılırdı. Bu İslam’dan sonra da devam etmiştir. Kur’an ve sünnet bu konuda birtakım düzenlemeler yapmıştır.⁵⁴ Şakir Ansay, İslam’ın teessüsü sırasında kökleri derin olan adetleri sarsmadığını, yüksek ideallerine aykırı, zararlı olmayan telakkilere, müesseselere ilişmediğini söylemiştir.⁵⁵ Schacht da, “Mekke’nin ileri gelenlerinin İslamiyet’in ilk devirlerinden bugüne kadar, çocukları için bedev stanneleri tutma detini muhafaza ettiklerini” naklederek, sözlerine şöyle devam etmiştir: “İslamiyetin ilk zamanlarında çok yayılmış olan, yiyecek ve elbise mukabilinde, stanneleri tutmak deti bizatih şeriatin hükümlerine uymayan bu anlaşmanın, her şeye rağmen,

⁵¹ Cin, a.g.e., 105.

⁵² Ansay, a.g.e., 204.

⁵³ Döndüren, a.g.e., 314.

⁵⁴ Ataseven, a.g.m., İATS.,269; Döndüren, a.g.e., 311-2, 314-5.

⁵⁵ Ansay, a.g.e., 205.

muteber sayılması neticesini doğurdu. Bir hadiste sütannesine, bir cariye veya köle hediye etmek suretiyle, minnettarlık duygularının gösterilmesi tavsiye edilmiştir.”⁵⁶

Araplar, başta Arap olmayan kadınların çocuklarını emzirmesini kerih görüyorlardı. Rasulullah (sav), Arap olmayanların da emzirebileceğini bunda bir kötülük olmadığını bildirmiştir. Rasulullah (sav)’i de Ebû Leheb’in mevlası Süveybe emzirmiştir.⁵⁷

Günümüze kadar bütün fıkıh bilginleri ve İslam dünyasında yapılmış olan tüm aile kodları, süt akrabalığından doğan evlenme yasağını aynen muhafaza etmiştir.⁵⁸

Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesinde, süt akrabalığı ile ilgili şu hükümler mevcuttur:

Madde 16- Neseben veya rıdâ’an yekdiğerine mahrem olan iki kadını nikahta cem etmek memnudur...

17. maddede nesep bakımından hangi kadınlarla evlenmenin yasak olduğu zikredilmiştir.

⁵⁶ Joseph Schacht, “Rıdâ”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB., İstanbul, 1960, IX, 725-6.

⁵⁷ Aynî, Bedruddîn Mahmud b. Ahmed, *Umdetü’l-Kârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Dâru’l-Matbaatü’l-Âmira, İstanbul, 1313, IX, 651.

⁵⁸ Yaman, a.g.m., 59.

Madde 18- Bir erkek ile beynlerinde rıdâ'an karâbet bulunan kadınların tezevvücü madde-i sabıkada muharrer zî rahm mahrem kadınlar gibi müebbeden memnûdur.⁵⁹

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda İsviçre'den alınan medenî kanuna sûtanne ve sûtkardeşlerin evlenemeyecekleri ilave edildiği ve 1926 baskılı Türk Medenî Kanunu'nda 92. ve 112. maddelerde zikredildiği halde, kanun daha yürürlüğe girmeden sût hısımlığına ilişkin yasak hükmü metinden çıkarılmıştır.⁶⁰

D. Kavramsal Çerçeve

Radâ'

"الرضاع" kelimesindeki "ra" harfi fethalı veya kesralı okunabilir.⁶¹ El-Esmaî, kesralı olarak okunmasını kabul etmemiştir.⁶² Bu kıraâtların içinde asıl olan

⁵⁹ Bkz: Aydın, a.g.e., 246-7.

⁶⁰ Karaman, a.g.e., I, 260; Cin, a.g.e., 106; Yaman, a.g.m., 59-60; Dağcı, a.g.m., 232; Ataseven, a.g.m., İAÇTS., 270; Bekir Topaloğlu'nun konuyla ilgili eserine aldığı makale için bkz: Topaloğlu, a.g.e., 59-61, dipnot.

⁶¹ Kadı İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Musâ b. İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi Fevâidi'l-Müslim*, Dâru'l-Vefâ , yy., 1998, IV, 636-7; Azimâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Davud*, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1968, VI, 53; Nevevî, Muhyiddîn Yahyâ, *el-Minhâc fî Şerhi Müslim b. Haccâc*, Matbaatu'l-Kestelliye, yy., 1283, III, 348; Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetü'l-Ehvezî bi Şerh-i Cami'i't-Tirmizî*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995, IV, 234; Kastalânî, Ahmed b. Muhammed, *Min İrşâdî's-Sârî li*

(radâ')'dır.⁶³ Necd ehli, mazi fiil olarak, dad harfinin fethalı, muzaride ise, kesralı olarak okunacağını söylemiştir.⁶⁴

Şer'an, belli bir vakitte, kadının göğsünden süt emmeye radâ' denir.⁶⁵ Süt vasıtası ile hâsıl olan akrabalıktan dolayı evlenmeye mani emzirmedir.⁶⁶

Lebenü'l-Fahl

Klasik hukuk kitaplarında kullanılan bir terimdir. Manası, "Süt emziren kadının, sütünün gelmesine sebep olan kocasının, süt emen çocuk için baba olmasıdır."⁶⁷ Bu kavram hadislerde yer almamaktadır ancak konuyla ilgili hadisler mevcuttur.

Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Matbaatü'l-Kübrâ, Emiriyye, 1304, VIII, 27; İbn Hümâm, *Şerhu Fethu'l-Kadîr*, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty., III, 438.

⁶² Azimâbadî, a.g.e., VI, 53; İbn Hümâm, a.g.e., III, 438; Mübârekfûrî, a.g.e., IV, 234.

⁶³ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1978, VII, 347.

⁶⁴ Nevevî, a.g.e., III, 348; Aynî, a.g.e., VI, 337.

⁶⁵ Azimâbadî, a.g.e., VI, 53; İbn Hümâm, a.g.e., III, 438; Mübârekfûrî, a.g.e., IV, 234.

⁶⁶ Joseph Schacht, "Rıda", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 724.

⁶⁷ İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf, *el-İstizkâr*, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1993, XVIII, 248, Dağcı, a.g.m., 217.

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale.

a.y. : Aynı yer.

bkz : Bakınız.

c. : Cilt numarası.

ev. : Çeviren.

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı.

H. : Tahvil.

no : Hadis numarası.

H. : Hazreti.

İATS. : İşlamda Aile ve ocuk Terbiyesi Sempozyumu.

İM : İşlam Mecmuası.

MEB. : Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ö. : Ölüm tarihi.

(sav) : Sallallahu Aleyhi ve Sellem.

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı.

ty. : Basım tarihi yok.

yy. : Basım yeri yok.

I. BÖLÜM

SÜT EMMENİN MAHREMİYET OLUŞTURDUĞUNA DAİR RİVAYETLER

İslam'da, evlenilmesi ebediyyen yasak olan kişiler üç kısımda toplanır:

1. Nesep bakımından haram olanlar,
2. Sıhriyet bakımından haram olanlar,
3. Süt bakımından haram olanlar.

Yukarıda da zikredildiği gibi, İslam'da süt akrabalığı müessesesi mevcuttur.

Bu kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Bu konuda genel olarak, soy bakımından haram olanların süt emmeyle de haram olacağını bildiren hadisler varid olmuştur. İlk olarak bu hadislere ve isnadlarına yer verilecektir.

A. Genel Olarak Soy Bakımından Haram Olan Kişilerin Süt

Bakımından da Haram Olacağını Bildiren Rivayetler ve İsnadları

يُحْرَمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا يُحْرَمُ مِنَ النَّسَبِ

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Süleyman b. Yesâr – Abdullah b.

Dînâr – Malik – Yahyâ.⁶⁸

Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Ma'mer – Abdurrazzak.⁶⁹

⁶⁸ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Rada', 30, 3, II, 607, no: 15. Hadiste الولادة kelimesi geçmektedir.

Atâ' – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁷⁰

İbn Abbas – İkrime – Semmâk b. Harb – İsrail b. Yûnus – Abdurrazzak.⁷¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – İbrahim – Abdurrazzak.⁷²

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁷³

Aişe – Urve b. Zübeyr – Müslim b. Ebî Meryem – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁷⁴

Rasulullah (sav) – Said b. Müseyyib – Ali b. Zeyd – Süfyân – Saîd.⁷⁵

⁶⁹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 476, no: 13949. Hadiste, الولادة yerine النسب kelimesi geçmektedir.

⁷⁰ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 476, no: 13950.

⁷¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 476, no: 13951.

⁷² Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 476, no: 13952. Hadiste الولادة kelimesi mevcuttur.

⁷³ Abdurrazzak, a.y.

⁷⁴ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 477, no: 13954. Hadiste الولادة lafzı yer almaktadır.

⁷⁵ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 236, no: 939. Hadiste بحرم lafzı yerine meçhul sigasıyla حرم lafzı mevcuttur.

Aişe – Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm – Yahyâ b. Saîd – Huşeym – Saîd.⁷⁶

Rasulullah (sav) – Said b. Müseyyib – Abdurrahman b. Harmele – Yakup b. Abdurrahman – Saîd.⁷⁷

Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Ebû Muaviye – İbn Ebî Şeybe.⁷⁸

İbn Abbas – Saîd b. Cübeyr – Abdu'l-A'lâ – Hasen – Humejd b. Abdurrahman – İbn Ebî Şeybe.⁷⁹

İbrahîm – Ebû Ma'ser – Davud – Ebû Muaviye – İbn Ebî Şeybe.⁸⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Irâk b. Malik – el-Hasen – Haccâc – İbn Numeyr – İbn Ebî Şeybe.⁸¹

Süveyd b. Ğafle – Abdu'l-A'lâ – İbrahim – İsrâîl – Fadl b. Dekkîn – İbn Ebî Şeybe.⁸²

⁷⁶ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 237, no: 950. Hadiste الولادة lafzı zikredilmiştir.

⁷⁷ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 245, no: 989. Hadiste الولادة lafzı mevcuttur.

⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 144, III, 387, no: 5. Hadiste الولادة kelimesi geçmektedir.

⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, *Nikah*, 144, III, 387, no: 7.

⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, *Nikah*, 144, III, 387, no: 8.

⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, *Nikah*, 144, III, 388, no: 10.

⁸² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, *Nikah*, 144, III, 388, no: 11.

Rasulullah (sav) – Aişe – Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân – Yahyâ – Şeybân – Hasen – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁸³

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Ebû Bekr b. Sahîr/Suhayr – Şerîk – Yahya b. İshak – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁸⁴

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Ebu'l-Esved – İbn Lehî'a – Hasen – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁸⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Süleyman b. Yesâr – Abdullah b. Dînâr – Malik – Yahyâ – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁸⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Süleyman b. Yesâr – Abdullah b. Dinâr – Malik – Yahyâ b. Saîd – Sadaka b. Fadl – Darimî.⁸⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik.⁸⁸

⁸³ Ahmed b. Hanbel, VI, 102. Hadiste الرضاعة yerine الرضاع kelimesi yer almaktadır.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 72. Hadiste الولادة kelimesi mevcuttur.

⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 66. Hadiste الولادة kelimesi geçmektedir.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, VI, 44, 51. Bu isnadla gelen hadiste nesep yerine الولادة kelimesi geçmektedir.

⁸⁷ Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Nikâh, 48, I, 552. Hadiste الولادة lafzı mevcuttur.

⁸⁸ Darimî , a.y.

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Hişam b. Urve – Ali b. Hâşim b. el-Berîd – Ebû Ma'mer İsmail b. İbrahim el-Huzelî.⁸⁹

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Hişam b. Urve – Ebû Usâme – Ebû Kurayb.⁹⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – İshak b. Mansûr.⁹¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Irâk b. Malik – Hakem – Haccâc – Abdullah b. Numeyr – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – İbn Mace.⁹²

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Süleyman b. Yesâr – Abdullah b. Dinâr – Malik – Abdullah b. Mesleme – Ebû Davud.⁹³

Rasulullah (sav) – Ali b. Ebî Talib – Saîd b. Müseyyib – Ali b. Zeyd – İsmail b. İbrahim – Ahmed b. Menî' – Tirmizî.⁹⁴

⁸⁹ Müslim, Rada', 17, 1, II, 1068, no: (1444)-2. Nesep yerine الولادة kelimesi geçmektedir.

⁹⁰ Müslim, a.y.

⁹¹ Müslim, a.y.

⁹² İbn Mace, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Nikâh, 9, 34, I, 623, no: 1937. Hadiste الرضاعة yerine الرضاع lafzı yer almaktadır.

⁹³ Ebû Davud, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Nikâh, 6, 7, II, 545, no: 2055. Hadiste الولادة lafzı geçmektedir.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Süleymân b. Yesâr – Abdullah b. Dînâr – Malik – Ma'n – İshak b. Musa el-Ensârî – Tirmizî.⁹⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Süleyman b. Yesâr – Abdullah b. Dînâr – Malik – Yahyâ b. Saîd el-Kattân – Bündâr – Tirmizî.⁹⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Süleyman b. Yesâr – Abdullah b. Dînâr – Malik – Yahya – Ubeydullah b. Saîd – Nesaî.⁹⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Yahya – Muhammed b. Beşşâr – Nesaî.⁹⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Ebû Bekr – Abdullah b. Ebî Bekr – Ali b. Hâşim – Muhammed b. Ubeyd – Nesaî.⁹⁹

⁹⁴ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Radâ', 10, 1, III, 452, no: 1146. Hadis ان الله حرم من الرضاع ما حرم من النسب şeklinde geçmektedir.

⁹⁵ Tirmizî, Radâ', 10, 1, III, 453, no: 1147. Hadis ان الله حرم من الرضاعة ما حرم من الولادة şeklinde geçmektedir.

⁹⁶ Tirmizî, a.y.

⁹⁷ Nesaî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Nikah, 49, VI, 98-9. Hadis ما حرّمته الولادة حرّمه الرضاع lafzıyla geçmiştir.

⁹⁸ Nesaî, Nikâh, 49, VI, 99.

⁹⁹ Nesaî, a.y. Hadiste الرضاعة yerine الرضاع, النسب yerine de الولادة lafızları geçmektedir.

Rasulullah (sav) – Sevbân – Ebu'l-Eş'as – Yezid b. Rabâa – İshâk b. İbrâhîm
– Ahmed b. Muhammed b. Yahyâ b. Hamza.¹⁰⁰

Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Hadis, merfû ve mevkuf olarak rivayet edilmiştir.

Rivayetlerde anlamı etkilemeyen lafız farklılıkları mevcuttur. Kurtubî, rivayetlerdeki bu farklı lafızların, manayla rivayetin caiz olduğuna delalet ettiğini söylemiş, Rasûlullâh (sav)'in başka vakitlerde ayrı lafızları söylemesinin de muhtemel olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹ Mesela, Malik'in tahrir ettiği hadisi¹⁰², Tirmizî ve Nesaî, Malik'ten aynı isnadla fakat farklı lafızlarla nakletmiştir.¹⁰³ Bu da hadislerin manayla rivayet edildiğini gösterir.

Allah (cc), nesep bakımından evlenilmesi haram olan kişileri saydıktan sonra, sütanneler ve kız kardeşleri de, evlenilmesi yasak olan kişiler arasında zikretmiştir. Ayet-i Kerîme mealen şöyledir: “Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kızkardeşleriniz...”¹⁰⁴ Yukarıda zikredildiği

¹⁰⁰ Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *Mu'cemü'l-Kebîr*, Musul, 1984, II, 98, no: 1432.

¹⁰¹ İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Matbaatü's-Selefiyye, Kahire, 1380, IX, 110.

¹⁰² Malik, Radâ', 3, II, 607, no: 15.

¹⁰³ Bkz: Tirmizî, Radâ', 1, III, 453, no: 1147; Nesaî, Nikah, 49, VI, 98-9.

¹⁰⁴ Nisa, 4/23.

gibi, Hz. Peygamber’den gelen hadislerde de “Nesep bakımından haram olanların süt emmeyle de haram olacakları” bildirilmiştir. Bu hadiste, nikahta, süt emme bakımından hurmetin nesep bakımından hurmet gibi olduğu beyan edilmiştir.¹⁰⁵ İbn Kudâme, ayette, süt bakımından haram olanlardan sadece sütanne ve kız kardeş zikredilmesine rağmen, nesep bakımından diğer haram olan kişilerin hadisteki lafzın umûmuna girdiklerini ve buna muhalefet edildiğini bilmediğini söylemiştir.¹⁰⁶

Doğumun haram kıldıklarının süt emmeyle de haram olacağı hükmü ümmetin hepsinin ittifak ettiği bir hükümdür.¹⁰⁷ Muhammed Ebû Zehra, fakihlerin şu konularda haramlık sebebi bulunup bulunmadığı konusunda ihtilaf ettiklerini söylemiştir: “Sütün gelmesine sebep olan adam ve süt emen çocuk arasında haramlık meydana gelir mi; nesepte olduğu gibi, sıhriyyet cihetinden haram olanlar, süt bakımından da haram olur mu?”¹⁰⁸ İbn Hazm ise, süt akrabalığı konusunda genel olarak şu beş yerde ihtilafın mevcut olduğunu söylemiştir: “Lebenü’l-fahl, haram

¹⁰⁵ Hattâbî, Ebû Süleymân, *Meâlimü’s-Sünen*, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, ty., III, 9.

¹⁰⁶ İbn Kudâme, Şemsüddîn, *el-Muğnî ve’s-Şerhu’l-Kebîr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1998, VII, 475-6.

¹⁰⁷ İbn Kayyım el-Cevziyye, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr, *Zâdü’l-Meâd fî Hedyi Hayri’l-İbâd*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, ty., IV, 205; İbn Battâl, Ebu’l-Hasen Ali b. Halef b. Abdülmelik, *Şerhu İbn Battâl alâ Sahihi’l-Buhârî*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, VIII, 158; Nevevî, a.g.e., III, 348.

¹⁰⁸ Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 77.

kılan sût emmenin özelliği, haram kılan emmenin miktarı, büyüğün emmesi, ölüden sût emmeyle mahremiyetin oluşup oluşmayacağı”¹⁰⁹ Bu konularla ilgili zahirde çelişkili olan birçok rivayet mevcuttur, bunlar yeri geldikçe zikredilecektir.

Kurtubî, “Hadis, sût emmenin; sût emen çocuk, sût emziren kadın ve kocası arasında mahremiyet oluşturduğuna delalet eder” demiştir ve kimler arasında mahremiyet oluştuğunu tek tek zikretmiştir.¹¹⁰

Sût emen, sût emzirenin oğlu; sût emziren de emenin annesi olur. Sütanne ile nesep ve sût bakımından usûlü, sût emene haram olur.¹¹¹ Sütannenin çocukları ile nesep ve sût bakımından furu’u, yine sût emene haramdır.¹¹² Sütannenin nesep ve sût bakımından kardeşleri, sût emenin dayı ve teyzesi olacağından onlarla evlenmek de haramdır.¹¹³ Sütün meydana gelmesine sebep olan sütannenin kocası da sût emenin babası olur. Sütabanın nesep ve sût bakımından usul ve furû’u sût emene

¹⁰⁹ İbn Hazm, a.g.e., X, 178.

¹¹⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Mübârekfûrî, a.g.e., IV, 234.

¹¹¹ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 54; Kastalânî, a.g.e., VIII, 28; İbn Hazm, a.g.e., IX, 131; X, 177-8; Şafiî, *el-Umm*, V, 43; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 74; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 234; Komisyon, *Feteva’l-Hindiyye*, Beyrut, 1980, I, 365.

¹¹² Şafiî, *el-Umm*, V, 43; Merğînânî, a.g.e., I, 258; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 74; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 53; İbn Hazm, a.g.e., IX, 131; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 234; Kastalânî, a.g.e., VIII, 28; *Feteva’l-Hindiyye*, I, 365.

¹¹³ Şafiî, *el-Umm*, V, 43; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 54; İbn Hazm, a.g.e., X, 177; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 234; Kastalânî, a.g.e., VIII, 28.

haramdır.¹¹⁴ Ancak bu son zikredilenlerin haram olması konusunda ihtilaf vardır. Lebenü'l-Fahl başlığı altında bu konu hakkında bilgi verilecektir.

Alimler, “Nesep bakımından haram olanlar süt emmeyle de haram olur” sözünün genelinden nesep bakımından haram olan dört kadının istisna edileceğini söylemişlerdir. Bunlar:

1. Kardeşin sütannesi. Neseben kardeşin annesiyle evlenilmez. Çünkü ya kendisinin öz annesidir veya babasının eşidir. Oysa süt emmede kardeşini emzirmiştir ancak kendisi için yabancısıdır ve evlenebilir.

2. Torunun annesi neseben haramdır. Çünkü ya kızıdır ya oğlunun karısıdır. Oysa torunu emziren kadın dedeye yabancısıdır ve evlenebilirler.

3. Çocuğun ninesi neseben haramdır. Çünkü ya annesidir veya karısının annesidir. Fakat süt akrabalığında çocuğun babasının sütnineyle evlenmesi caizdir.

4. Çocuğun kardeşi neseben haramdır. Çünkü ya çocuğudur veya eşinin çocuğudur. Süt akrabalığında ise, yabancısıdır ve evlenebilirler.¹¹⁵

¹¹⁴ Mergînânî, a.g.e., I, 258; Azimâbadî, a.g.e., VI, 54; *Feteva'l-Hindiyye*, I, 365; Daha geniş bilgi için bkz: Dağcı, a.g.m., 217-220.

¹¹⁵ İbn Hacer, a.g.e., IX, 111; Azimâbadî, a.g.e., VI, 54; Zürkânî, Muhammed, *Şerh alâ Sahihi'l-Muvattâ li Malik b. Enes*, Matbaatü'l-Hayriyye, Mısır, 1310, IV, 240; Aynî, a.g.e., VI, 336; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 76-7; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 235.

Cumhur bu dördü dışında hadisin genelinden bir şeyi istisna etmemiştir. Çünkü onlar dışında zikredilenler nesep bakımından değil, sıhriyet cihetinden haram olmuştur.¹¹⁶

Bazı müteahhirûn alimleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin annelerini de eklemiştir. Bu her zaman böyle değildir.¹¹⁷

Dört mezhep imamı, nesep bakımından iki kız kardeşi bir nikah altında toplamanın yasaklandığı gibi süt bakımından kardeş olan iki kızı bir nikah altında toplamanın da yasak olduğunu,¹¹⁸ yine kişinin soy babası ve soy oğlunun eşleriyle evlenemediği gibi süt babası ve süt oğlunun eşleriyle de evlenemeyeceğini,¹¹⁹ hanımın sütannesini ve süt kızlarının da haram olduğunu kabul etmiştir.¹²⁰ Ancak bazı

¹¹⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 111; Azimâbadî, a.g.e., VI, 54; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 235.

¹¹⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX, 111; Azimâbadî, a.g.e., VI, 54; Zürkânî, a.g.e., IV, 240; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 235; örneğin bkz: el-Halebî, *Mülteka'l-Ebhûr*, I, 257.

¹¹⁸ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 206; Şafîî, *el-Umm*, V, 43; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf, *Temhîd limâ fi'l-Muvattai mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, Matbaatu Fudâle, Mağrib, 1980, XVII, 213; İbn Hümâm, a.g.e., III, 448; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 236; Hattâbî, a.g.e., III, 9.

¹¹⁹ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 206; Mergînânî, a.g.e., I, 258; Şafîî, *el-Umm*, V, 41-2; İbn Abdilber, *Temhîd*, XVII, 212; İbn Hümâm, a.g.e., III, 447-8; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 75; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 236.

¹²⁰ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 206; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 236.

Hanbelî fakihleri buna muhalefet etmiştir.¹²¹ Haram sayanlar, bunun haramlığının “Nesebin haram kıldığını süt emme de haram kılar” hadisinin hükmü altına gireceğini söylemişlerdir. Peygamberimiz, emmeyi nesep yerine koyup bunu ona benzetmiştir. Babanın ve oğlun karısı, kadının annesi ve kadının kızı neseple haram olunca, sütten dolayı da haram olur.¹²² İbn Teymiyye ise, Allah’ın, yedi sınıfı nesep ile yedi sınıfı da evlenme ile haram kıldığını belirterek, sütün ancak nesep ile haram olanı haram edeceğini söylemiştir.¹²³ Sıhriyet ve bir nikah altında toplama ile haram olan kişilerin bu hadisin kapsamına girmeyeceğini, aksine “Bunun dışındaki kadınların helal olduğunu” (Nisa 24) bildiren ayetin umumuna dahil olacağını ifade etmiştir. İbn Kayyım da bu kanaattedir.¹²⁴ Mustafa er-Rafî, Lübnan’daki uygulamanın da böyle olduğunu söylemiştir.¹²⁵

¹²¹ Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 78; Mustafa er-Rafî, *el-Ahvalü’ş-Şahsiyye fi’ş-Şerîati’l-İslâmiyye ve’l-Kavânîni’l-Lübnânîyye*, Dâru’l-Kitâbü’l-Lübnânî, Beyrut, 1983, 70.

¹²² İbn Kayyım, a.g.e., IV, 206; İbn Hümâm, a.g.e., III, 448; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 76. Sütten doğan sıhrî hısımlık konusunda bkz: Dağcı, a.g.m., 220-2.

¹²³ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 206.

¹²⁴ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 208.

¹²⁵ Mustafa er-Rafî, a.g.e., 70.

Haramlık süt emen çocuğun akrabalarından hiçbirini kapsamaz.    nk  onlarla süt emziren kadın ve kocası arasında nesep ve sebep yoktur.¹²⁶ örneğin; süt emen çocuğun süt kızkardeşi, erkek kardeşi (nesep bakımından) için kız kardeşi değildir, babası için de kızı değildir. Aralarında süt bağı yoktur.¹²⁷ Bu konuda şöyle bir kaide vardır: “Emenin emzirene nefsi haram, emzirenin emene nesli haramdır.”¹²⁸ Hattâbî, “Süt emme doğumun haram kıldığı her şeyi haram kılar” hadisinin lafzının  amm, manasının h ss olduğunu söylemiş, bunu da emen çocuğa, bizzat s tanne ile z i rahm akrabasının haram kılınması hususunda sütün nesep gibi olduğu, fakat çocukla, -çocukları ve torunları dışında- yakın akrabası konusunda hükmün böyle olmadığı şeklinde izah etmiştir.¹²⁹ Süt emen çocuğun furu’u ile süt emziren kadın ve akrabaları arasında haramlık meydana gelir.¹³⁰ Schacht, süt emziren kadın ile süt emzirdiği

¹²⁶  bn Hacer, a.g.e., IX, 110; Eb  Tayyib, Sıddık Hasan Ali el-Huseynî, *Avnu’l-B r  li Halli Edilleti’l-Buhârî*, Daru’r-Reşid, Suriye, 1984, V, 54; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 234-5; Kastalânî, a.g.e., VIII, 28.

¹²⁷  bn Hacer, a.g.e., IX, 110-1

¹²⁸ Davudoğlu, a.g.e., VII, 349; şafak, a.g.m., 23; Cin, a.g.e., 108; Dağcı, a.g.m., 222.

¹²⁹ Hattâbî, a.g.e., III, 9; Ayn , a.g.e., VI, 336; Davudoğlu, a.g.e., VII, 349.

¹³⁰ Muhammed Eb  Zehra, a.g.e., 74; Zürkânî, a.g.e., IV, 240; Nevevî, a.g.e., III, 348; Ayn , a.g.e., VI, 336.

çocuğun furû'u arasında süt akrabalığı meydana gelmeyeceğini söyleyerek hata etmiştir.¹³¹

Mahremiyetin meydana gelmesinin hikmeti; kadın ve kocasının bir parçası olan sütle beslenen çocuğun ikisinin bir parçası haline gelmesidir.¹³² Kadının kanından çıkan/mejdana gelen süt, çocuğun etinin, kemiklerinin gelişmesine sebep olur.¹³³ Neseben akraba olanlar arasında evlenmenin yasak olmasına dair ahlakî sebep süt akrabalığında da mevcuttur. Sütün çocuğun gelişimine sebep olması yanında, süt emmeyle, emen ile emziren arasında duygusal bir ilişki oluşmaktadır.¹³⁴ İslamiyet, dinî, ahlakî terbiye ve saygının yanında bir ihtiyat tedbiri olarak yabancı bir kadını emmeyi, aralarında evlenme yasaklığının yeterli sebebi olarak görmüştür.¹³⁵ Emzirenle emen kişi arasında maddi ve manevî, dinî ve ahlakî bir kısım haklar teşekkül ve teessüs etmiş olmalıdır ki, Müslümanlık böyle bir yasaklık

¹³¹ Schacht, "Rıdâ", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 725.

¹³² İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 54; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 234-5; Kastalânî, a.g.e., VIII, 27. (Kastalânî, babayı zikretmemiştir.) Serahsî, *Mebûsût*, V, 132.

¹³³ Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 82; Serahsî, a.g.e., V, 132; Yaman, a.g.m., 59; Dağcı, a.g.m., 215.

¹³⁴ Bilmen, a.g.e., II, 91; Topaloğlu, a.g.e., 58-61; Dağcı, a.g.m., 216; Yaman, a.g.m., 59.

¹³⁵ Şafak, a.g.m., 20-1.

getirmiştir.¹³⁶ Aynı zamanda Arap toplumunda süt akrabalığı mevcut olduğu için, o dönemdeki toplumsal kabullerin de böyle bir hükmün vaz' edilmesinde etkili olduğu belirtilmiştir.¹³⁷

Nikahın haram olması, bakmanın, yalnız kalmanın (halvet) ve yolculuğun caiz olması konusunda icma vardır. Fakat rada', miras, nafaka, şahitlik, kısas ve diyet gibi kalan hükümleri içermez, bu hükümlerde iki taraf yabancı gibidir.¹³⁸ Bir cihetten nesep hükümlerinin sübut bulması her yönden nesep gibi olmasını gerektirmez. Meselâ; Peygamber (sav)'in hanımları da, sadece hürmette ve evlenmenin haram oluşu itibarıyla mü'minlerin anneleridir, mahremiyet itibarıyla değil. Kimse onlarla halvette bulunamaz, onlara bakamaz. Allah, nikahı kendilerine haram olmasına rağmen mahremi olmayan erkeklerden örtünmelerini istemiştir.¹³⁹

Şari' süt emmeyle ilgili böyle hükümler belirleyince, bu konuda daha dikkatli olmak gerekir. Merâğî, Tefsir'inde, insanların çoğunun süt emzirme işinde gevşek davrandığını söylemiş, çocuğun bir veya birkaç kadın tarafından emzirildiğini, sütanne ile eşinin, çocukları ve kardeşlerinin bilinmesine önem verilmediğini

¹³⁶ Şafak, a.g.m., 26.

¹³⁷ Bkz: Ansay, a.g.e., 205; Yaman, a.g.m., 59.

¹³⁸ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Aynî, a.g.e., VI, 336; Azimâbadî, a.g.e., VI, 55; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 206; Nevevî, a.g.e., III, 348; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 54; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 235; Kastalânî, a.g.e., VIII, 28.

¹³⁹ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 207.

belirtmek, adamların farkında olmadan, sütkardeşi, süt halası veya teyzesiyle evlendiğini ifade etmiştir.¹⁴⁰

B. Özel Olarak Haram Olan Kişilerden Bazılarının Zikredildiği

Rivayetler ve İsnadları

Genel olarak, nesep bakımından haram olanların süt bakımından da haram olacağını bildiren hadislerin yanında, bazı olaylar üzerine varid olan, bu hadisin geneline giren kişilerin, özel olarak haram olduklarının zikredildiği hadisler de mevcuttur. Bunlar “lebenü’l-fahl” ile ilgili olan rivayetler ve “sütkardeşin kızının haram olduğunu” bildiren rivayetlerdir.

1. Lebenü’l-Fahl ile İlgili Rivayetler

Süt mecâzî olarak; sütün gelmesine sebep olan sütannenin eşine nispet edilir.¹⁴¹ Lebenü’l-fahlın manası “Süt emziren kadının, sütünün gelmesine sebep olan kocasının, süt emen çocuk için baba olması”dır.¹⁴² Süt emmeden dolayı, süt emen çocuk ve bu adam arasında mahremiyet meydana gelir mi, adam çocuğun babası olur mu, adamın akrabaları çocuk için mahrem olur mu? Sahabe döneminden beri alimler arasında bu konuda ihtilaf edilmiştir. Şimdi konuyla ilgili rivayetlere ve rivayetler ışığında alimlerin görüşlerine yer verilecektir.

¹⁴⁰ El-Merâğî, *Tefsîr*, IV, 220.

¹⁴¹ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 58; Aynî, a.g.e., IX, 389; Kastalânî, a.g.e., VIII, 31; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 236.

¹⁴² İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, XVIII, 248; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 476.

1. Rasulullah (sav), Hz. Aişe'nin yanındaydı. Hz. Aişe, Hz. Hafsa'nın evine girmek için izin isteyen bir adamın sesini işitti. (Darimi'nin tahrir ettiği rivayette Hz. Hafsa'nın evinde bir adam sesi işittiği zikredilmiştir.)¹⁴³ Bunun üzerine Hz. Aişe, Rasulullah (sav)'e adamın eve girmek istediğini söylemiş, Rasulullah (sav) de şöyle demiştir:

اراه فلانا لعم حفصة من الرضاعة. قالت عائشة: يا رسول الله، لو كان فلان حيا لعمها من الرضاعة

دخل على؟ فقال رسول الله: نعم ان الرضاعة تحرم ما يحرم من الولادة.¹⁴⁴

“Rasulullah (sav): Hz. Hafsa'nın süt amcasını kastederek, onun filan olduğunu zannediyorum, dedi. Hz. Aişe: Kendi süt amcasını kastederek, eğer filan sağ olsaydı, yanıma girebilir miydi, diye sordu. Rasulullah (sav): Evet, süt emme doğumla haram olanları haram kılar, cevabını verdi.”

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra bint. Abdurrahman – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Yahyâ.¹⁴⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra bint. Abdurrahman – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik - Abdurrahmân - Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁴⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr b. Amr – Malik – Rûh – İshak.¹⁴⁷

¹⁴³ Bkz: Darimî, Nikâh, 48, I, 551-2.

¹⁴⁴ Malik, Radâ', 1, II, 601, no: 1.

¹⁴⁵ Malik, Radâ', 30, 1, II, 601, no: 1.

¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 178.

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra bint. Abdurrahman – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Abdullah b. Yusuf.¹⁴⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra bint. Abdurrahman – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – İsmail.¹⁴⁹

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Yahya b. Yahya – Müslim.¹⁵⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Ma'n – Harun b. Abdullah.¹⁵¹

Görüldüğü gibi hadis Malik'e kadar tek bir isnadla gelmiş, Malik'ten sonra intişar etmiştir. Bu sebeple ferd-i mutlakdır.¹⁵²

2. Hicap ayeti indikten sonra, Hz. Aişe'nin süt amcası Eflah¹⁵³ geldi ve (içeri girmek için) izin istedi. Hz. Aişe, Rasulullah (sav) gelene kadar ona izin vermekten

¹⁴⁷ Darimî, Nikâh, 48, I, 551.

¹⁴⁸ Buharî, Şehâdât, 7, III, 149; Fardu'l-Humus, 4, IV, 46.

¹⁴⁹ Buharî, Nikâh, 20, VI, 125.

¹⁵⁰ Müslim, Radâ', 17, 1, II, 1068, no: (1444)-1.

¹⁵¹ Nesaî, Nikâh, 52, VI, 102.

¹⁵² Ferd-i mutlak; tarîkleri çok olsa bile, tek ravinin infırat ettiği hadistir. Bkz: Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve İstılahları*, (çev: Yaşar Kandemir), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988, 191.

çekindi. Rasulullah (sav) geldiğinde Hz. Aişe, bunu zikretti. Hz. Peygamber bunun üzerine Hz. Aişe'ye, onun amcası olduğunu ve izin vermesini söyledi.¹⁵⁴ Hadislerde anlamı etkilemeyecek bazı lafız farklılıkları bulunmakla beraber olay bu şekilde anlatılmıştır. Bazı hadislerde Hz. Aişe'nin şöyle söylediği zikredilmiştir:

انما ارضعتني المرأة و لم يرضعني الرجل¹⁵⁵

¹⁵³ Hz. Aişe'nin sütbabası Ebû Kuays'tır. Ebû Kuays'ın adı Vail b. Eflah'tır. Hadiste adı geçen Eflah da, onun kardeşidir. Bkz: İbn Hacer, a.g.e., IX, 110, 118-9; Kastalânî, a.g.e., VIII, 32; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 238; Nevevî, a.g.e., III, 349. Hz. Aişe'nin sütamcasının ismi hakkında ihtilaf vardır. İleride bu konuda bilgi verilecektir.

¹⁵⁴ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 472, no: 13937; 473; no: 13940; İbn Ebî Şeybe, *Nikâh*, 144, III, 387, no:3; Ahmed b. Hanbel, VI, 33, 194; Malik, *Rada'*, 1, II, 601-2, no:2; 602, no: 3; Buharî, *Nikâh*, 117, VI, 160; Müslim, *Rada'*, 2, II, 1069, no: (1445)-3, 5; 1070, no:7; 1070-1, no: 10; Müslim, *Radâ'*, 2, II, 1070, no:9 ve Nesaî, *Nikâh*, 49, VI, 99' da Rasulullah (sav)'in, Hz. Aişe'ye ondan kaçınmamasını, nesep bakımından haram olanların süt emmeyle de haram olduğunu söylediği geçmektedir. Nesaî, *Nikâh*, 52, VI, 103-4; Darimî, *Nikah*, 48, I, 552; İbn Mace, *Nikâh*, 38, I, 627, no: 1948-9.

¹⁵⁵ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 472, no: 13937; 473, no:13940; İbn Ebî Şeybe, *Nikâh*, 144, III, 387, no:3; Tayâlisî, Ebû Davud, *Müsned*, Haydarâbâd, 1321, I, 203, no: 1434; Ahmed b. Hanbel, VI, 33, 37, 38, 194; Malik, *Radâ'*, 1, II, 602, no:2; Buharî, *Nikâh*, 117, VI, 160; Buharî, *Edeb*, 93, VII, 110 ve Tefsir, *Suretü'l-Ahzâb*, 9, V, 26-7'de *ان الرجل ليس هو ارضعني ولكن ارضعتني امرأته* şeklinde geçmektedir.

“Beni kadın emzirdi, adam emzirmedi ki!”

Bunun üzerine Rasulullah (sav)’ın: "انه عمك فليج عليك" “O senin amcandır, yanına girsin” şeklinde karşılık verdiği geçmektedir.¹⁵⁶

Buhari rivayeti şu şekilde de tahrir etmiştir: Hz. Aişe’nin, Eflah’a Rasulullah (sav) gelene kadar izin vermemesi üzerine, Eflah, “Benden mi kaçınıyorsun, ben senin amcanım” demiştir. Hz. Aişe, “Bu nasıl olur?” deyince Eflah, “Seni kardeşimin karısı kardeşimin sütüyle emzirdi” cevabını vermiştir. Hz. Aişe, bunu Rasulullah (sav)’e sormuş, Rasulullah da, “Eflah doğru söylüyor, ona izin ver” buyurmuştur.¹⁵⁷

- Hadisin isnadları şöyledir:

Müslim, Radâ’, 2, II, 1070, no:7; Tirmizî, Radâ’, 2, III, 454, no: 1148; Nesaî, Nikâh, 52, VI, 103-4; Darimî, Nikâh, 48, I, 552; İbn Mace, Nikâh, 38, I, 627, no: 1948-9.

¹⁵⁶ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 472, no:13940; Ahmed b. Hanbel, VI, 194; Malik, Radâ’, 1, II, 602, no: 2; Buharî, Nikâh, 117, VI, 160; Müslim, Radâ’, 2, II, 1070, no:7; Tirmizî, Radâ’, 2, III, 454, no:1148; Darimî, Nikâh, 48, I, 552; Nesaî, Nikâh, 52, VI, 103; İbn Mace, Nikâh, 38, I, 627, no: 1949; Buharî, Edeb, 93, VII, 110; Tefsir, Suretü’l-Ahzâb, 9, V, 27; Ahmed b. Hanbel, VI, 33, 37, 38 ve Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 472, no:13937’de تربت يمينك şeklinde geçmektedir. İbn Ebî Şeybe, Nikâh, 144, III, 387, no:3 ve İbn Mace, Nikâh, 38, I, 627, no:1948’de تربت يداك او يمينك şeklinde zikredilmiştir. (Buradaki tereddüt raviden kaynaklanmaktadır. Bkz: Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mace Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1983, V, 423.)

¹⁵⁷ Buharî, Şehâdât, 7, III, 149.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Hişam b. Urve – Malik.¹⁵⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – Malik.¹⁵⁹

Rasulullah (sav) – Aişe – Kâsım – Abbâd b. Mansûr – Ebû Davud.¹⁶⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – Ma'mer – Abdurrazzak.¹⁶¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Ma'mer – Abdurrazzak.¹⁶²

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Atâ' – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.¹⁶³

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.¹⁶⁴

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam – Sevrî – Abdurrazzak.¹⁶⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – İbn Uyeyne.¹⁶⁶

¹⁵⁸ Malik, Radâ', 1, II, 601, no:2.

¹⁵⁹ Malik, Radâ', 1, II, 602, no:3.

¹⁶⁰ Tayâlisî, Müsned, I, 203, no: 1434. Bu isnadla gelen hadiste, Hz. Aişe'den izin isteyen amcasının adı Ebû Kuays olarak zikredilmiştir.

¹⁶¹ Abdurrazzak, Musannef, VII, 472, no: 13937.

¹⁶² Abdurrazzak, Musannef, VII, 472, no: 13938.

¹⁶³ Abdurrazzak, Musannef, VII, 473, no: 13939. Hz. Aişe'nin süt amcasının adı Ebû Ca'd olarak zikredilmiştir.

¹⁶⁴ Abdurrazzak, Musannef, VII, 473, no: 13940.

¹⁶⁵ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 473, no: 13941.

¹⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, Nikâh, 144, III, 387, no: 3.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – Ma’mer – Abdula’lâ – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁶⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – Süfyân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁶⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî ve Hişam – Süfyân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁶⁹

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – İbn Şihâb – Malik – Abdurrahmân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁷⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Yahya – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁷¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Atâ’ – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁷²

¹⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, VI, 33.

¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, VI, 36-7.

¹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, VI, 38. Hadiste Hz. Aişe’nin süt amcası “Ebu Kuays’in oğlu Eflah” olarak geçmektedir.

¹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, VI, 177.

¹⁷¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 194.

¹⁷² Ahmed b. Hanbel, VI, 201. Bu isnadla gelen hadiste, Hz. Aişe’nin amcasının adı Ebû Ca’d olarak zikredilmiştir.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – İbn Şihab'ın kardeşinin oğlu – Ya'kûb – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.¹⁷³

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Ca'fer b. Avn – Darimî.¹⁷⁴

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Irâk b. Malik – Hakem – Şu'be – Âdem – Buharî.¹⁷⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – İbn Şihâb – Ukayl – Leys – Yahya b. Bükeyr – Buharî.¹⁷⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Malik – Abdullah b. Yusuf – Buharî.¹⁷⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – Zührî – Şuayb – Ebu'l-Yemân – Buharî.¹⁷⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – Malik – Yahya b. Yahya – Müslim.¹⁷⁹

¹⁷³ Ahmed b. Hanbel, VI, 271.

¹⁷⁴ Darimî, Nikâh, 48, I, 552.

¹⁷⁵ Buharî, Şehâdât, 7, III, 149.

¹⁷⁶ Buharî, Edeb, 93, VII, 109.

¹⁷⁷ Buharî, Nikâh, 117, VI, 160.

¹⁷⁸ Buharî, Tefsîr, Suretü'l-Ahzâb, 9, V, 26.

¹⁷⁹ Müslim, Radâ', 2, II, 1069, no: (1445)-3.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – Süfyan b. Uyeyne – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – Müslim.¹⁸⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – İbn Şihâb – Yunus – İbn Vehb – Harmele b. Yahya – Müslim.¹⁸¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – Ma'mer – Abdurrazzak – Abd b. Humeyd – Müslim.¹⁸²

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam – İbn Numeyr – Ebû Kurayb ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – Müslim.¹⁸³

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam – Hammad b. Zeyd – Ebû Rabî' ez-Zehrânî – Müslim.¹⁸⁴

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam – Ebû Muaviye – Yahya b. Yahya – Müslim.¹⁸⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – 'Irâk – Yezîd b. Ebî Habîb – Leys – Muhammed b. Rumh – Müslim.¹⁸⁶

¹⁸⁰ Müslim, Radâ', 2, II, 1069, no: 4.

¹⁸¹ Müslim, Radâ', 2, II, 1069, no: 5.

¹⁸² Müslim, Radâ', 2, II, 1069, no: 6.

¹⁸³ Müslim, Radâ', 2, II, 1070, no: 7.

¹⁸⁴ Müslim, a.y.

¹⁸⁵ Müslim, a.y. Hz. Aişe'nin sûtamcasının adı Ebû Kuays olarak zikredilmiştir.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – ‘Irâk – Yezîd b. Ebî Habîb – Leys – Kuteybe b. Saîd – Müslim.¹⁸⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – ‘Irâk b. Malik – Hakem – Şu’be – Muâz el-Anberî - Ubeydullah b. Muâz el-Anberî – Müslim.¹⁸⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Atâ’ – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – Hasen b. Ali el-Hulvânî ve Muhammed b. Râfî’ – Müslim.¹⁸⁹

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – Süfyan b. Uyeyne – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – İbn Mace.¹⁹⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Abdullah b. Numeyr – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – İbn Mace.¹⁹¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – Süfyan – Muhammed b. Kesîr el-Abdî – Ebû Davud.¹⁹²

¹⁸⁶ Müslim, Radâ’, 2, II, 1070, no: 9.

¹⁸⁷ Müslim, a.y.

¹⁸⁸ Müslim, Radâ’, 2, II, 1070-1, no: 10. Bu isnadla nakledilen hadiste Hz. Aişe’den izin isteyen süt amcasının, Ebû Kuays’ın oğlu Eflah olduğu geçmektedir.

¹⁸⁹ Müslim, Radâ’, 2, II, 1070, no: 8. Bu isnadla gelen hadiste Hz. Aişe’nin amcasının ismi Ebû Ca’d olarak zikredilmiştir.

¹⁹⁰ İbn Mace, Nikâh, 38, I, 627, no:1948. Hadiste Hz. Aişe’nin amcası Eflah, Ebû Kuays’ın oğlu olarak zikredilmiştir.

¹⁹¹ İbn Mace, Nikâh, 38, I, 627, no: 1949.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve – İbn Numeyr – Hasen b. Ali el-Hallâl – Tirmizî.¹⁹³

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Irâk – Yezîd b. Ebî Habîb – Leys – Kuteybe – Nesaî.¹⁹⁴

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Vehb b. Keysân – Eyyûb – Abdussamed b. Abdulvâris – Abdulvâris b. Abdussamed b. Abdulvâris – Nesaî.¹⁹⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – İbn Şihâb – Malik – Ma'n – Harûn b. Abdullah – Nesaî.¹⁹⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Hişam b. Urve ve Zührî – Süfyân – Abdulcebbar b. 'Alâ' – Nesaî.¹⁹⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Irâk b. Malik – Ca'fer b. Rabîa – Bekr b. Mudar – Ebu'l-Esved ve İshak b. Bekr – Rabî' b. Süleyman b. Davud – Nesaî.¹⁹⁸

¹⁹² Ebû Davud, Nikâh, 8, II, 547, no: 2057. Hadiste, Eflah'ın Ebû Kuays'ın oğlu olduğu zikredilmiştir.

¹⁹³ Tirmizî, Radâ', 2, III, 453-4, no:1148.

¹⁹⁴ Nesaî, Nikâh, 49, VI, 99.

¹⁹⁵ Nesaî, Nikâh, 52, VI, 103.

¹⁹⁶ Nesaî, Nikâh, 52, VI, 103.

¹⁹⁷ Nesaî, Nikâh, 52, VI, 103.

¹⁹⁸ Nesaî, Nikâh, 52, VI, 104.

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Atâ’ – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – İshak b. İbrahim – Nesaî.¹⁹⁹

Görüldüğü gibi hadisi, Hz. Aişe’den sadece Urve nakletmiştir. Bir tek Tayâlisî’nin tahrir ettiği hadiste, Hz. Aişe’den Kâsım’ın rivayet ettiği bildirilmiştir. Aynı olaydan bahsedilmesine rağmen bazı rivayetlerde uzun, bazılarında kısa ve farklı farklı lafızlarla aktarılmış olması rivayetlerde ravi tasarrufunun bulunduğunu gösterir.

3. İki eşi olan bir adamın eşlerinden biri bir erkek çocuğu, diğeri ise bir kız çocuğu emzirmiştir. İbn Abbas’a “Bu kızla oğlan evlenebilir mi?” diye sorulmuştur. İbn Abbas şöyle cevap vermiştir:

“Hayır, aşî bir”

لا النكاح واحد.

- Rivayetin isnadları şöyledir:

Abdullah b. Abbas – Amr b. Şerîd – İbn Şihâb - Malik²⁰⁰

İbn Abbas – Amr b. Şerîd – İbn Şihâb – Malik – Abdurrazzak.²⁰¹

İbn Abbas – Amr b. Şerîd – İbn Şihâb – Malik – Ma’n – el-Ensârî²⁰²

¹⁹⁹ Nesaî, Nikâh, 52, VI, 103. Bu isnadla gelen hadiste Hz. Aişe’nin amcasının isminin Ebû Ca’d olduğu zikredilmiştir.

²⁰⁰ Malik, Radâ’, 1, II, s.602, no: 5.

²⁰¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 473-4, no: 13942. Sonunda لا تحل له ifadesi vardır.

²⁰² Tirmizî, Radâ’, 2, III, 454, no: 1149.

İbn Abbas – Amr b. Şerîd – İbn Şihâb – Malik - Kuteybe²⁰³

Rivayetlerin Tahlil ve Değerlendirmesi

İlk hadiste zikredilen, Hz. Hafsa'nın evine girmek için izin isteyen bu adamın ismi üzerinde durulmamıştır. İbn Hacer, Hz. Aişe'nin "Eğer falan sağ olsaydı" sözüyle kastettiğinin Ebu Kuays'ın kardeşi Eflah olduğunu söyleyen kişinin yanlış olduğunu belirtmiştir.²⁰⁴ Çünkü ikinci hadiste zikredildiği gibi, daha sonra Eflah, Hz. Aişe'ye gelerek yanına girmek için izin istemektedir, oysa bu hadiste Hz. Aişe'nin amcasını kastederek "Eğer falan sağ olsaydı" demesinden amcasının ölmüş olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer, Hz. Aişe, Rasulullah (sav)'e bunu sorduğunda, Ebû Kuays ve Eflah'ın ölmüş olan başka bir kardeşlerinin olmasının muhtemel olduğunu söylemiştir.²⁰⁵

İkinci hadiste geçen, Ebu Kuays, Hz. Aişe'nin sütbabasıdır. Eflah ise, onun kardeşidir ve süt amcasıdır.²⁰⁶ Hicap ayetinin inmesinden sonra vuku bulması sebebiyle bu hadisin, süt cihetiyle mahrem olanlara bakmanın ve onlarla yalnız kalmanın caiz olduğuna delil olduğu belirtilmiştir.²⁰⁷

²⁰³ Tirmizî, Radâ', 2, III, 454, no: 1149.

²⁰⁴ İbn Hacer, a.g.e., IX, 109; Kastalânî, a.g.e., VIII, 27.

²⁰⁵ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Kastalânî, a.g.e., VIII, 27.

²⁰⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110, 118-9; Kastalânî, a.g.e., VIII, 32; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 238; Nevevî, a.g.e., III, 349.

²⁰⁷ Aynî, a.g.e., VI, 336.

Bazıları Hz. Aişe'nin yalnız bir süt amcası olduğunu söylemiştir, ancak bu iddia yanlıştır. Çünkü birinci hadiste bahsedilen amcası ölmüş, ikinci hadisteki ise, sağdır. Kadı İyâz da, amcası bir tane olsaydı, hükmü ilk defada anlar, bir daha ondan kaçınmazdı, demiştir.²⁰⁸ Zaten amcası bir tane olmuş olsaydı, ilk hadiste ölü olduğu bildirildiği için ikinci hadiste zikredildiği gibi gelerek Hz. Aişe'den izin istemesi düşünülemezdi.

Ebu Hasen el-Kabîsî'ye, Hz. Aişe'nin, amcası için, hadislerden birinde ölü birinde diri olduğunu söylediği sorulunca; "İki amcası var; biri Ebu Bekr Sıddîk'la emdi, onun hakkında 'eğer sağ olsaydı' demiştir. Diğerî sütbabasının kardeşidir", diye cevap vermiştir.²⁰⁹

Müşkül, Hz. Aişe'nin birincisinde Rasûlullâh'a sorması, sonra ikinci hadiste belirtildiği gibi izin vermekte tereddüt etmesindedir.²¹⁰

Kurtubî, "İkisi iki ayrı zamanda, iki adam hakkında sorulan iki sorudur, ya ilk olayı unutmuştur veya hükmün değişmiş olabileceğini düşünmüştür", diyerek hadislerin arasını te'vil etmiştir.²¹¹

Hadisler arasındaki bu problem, "İki kardeşten biri diğerine göre daha üstün olabilir. Yani birinci hadiste 'sağ olsaydı' dediği amcası, sütbabasının ana-baba bir

²⁰⁸ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 627; Nevevî, a.g.e., III, 349; Aynî, a.g.e., VI, 335.

²⁰⁹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Aynî, a.g.e., VI, 335; Bâcî, a.g.e., IV, 149; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 627; Nevevî, a.g.e., III, 349.

²¹⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Aynî, a.g.e., VI, 335.

²¹¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Aynî, a.g.e., VI, 335.

kardeşi, diğeri sadece anne veya babadan kardeşi olabilir, Hz. Aişe de bu hükmün birinci hadiste zikredilen amcaya tahsis edildiğini düşünmüş olabilir,” şeklinde akıl yürütülerek giderilmeye çalışılmıştır.²¹²

İbn Murâbit, Hz. Hafsa ve Hz. Aişe’nin amcalarıyla ilgili olan hadislerin zahirde çelişkili olduklarını, mana bakımından böyle olmadığını söylemiştir. Bunun sebebini şöyle izah etmiştir:

Hz. Hafsa’nın hadiste zikredilen amcası, Hz. Ömer’le beraber emmiştir. Hz. Aişe’nin amcası ile ilgili olan hadis ise, lebenü’l-fahl ile ilgilidir. Ebu Kuays’ın karısı Hz. Aişe’yi emzirmiştir, Ebu Kuays’ın kardeşi Hz. Aişe’den izin istemiştir, Hz. Aişe izin vermekten kaçınmıştır.²¹³ Hadisin bazı varyantlarında yer alan Hz. Aişe’nin, “Beni adam değil, kadın emzirdi” sözü, süt akrabalığının adama geçmediği düşüncesinde olduğunu gösterir.²¹⁴ Ebî Hazım’ın da, iki hadis arasındaki müşkülü gidermek için hadisleri bu şekilde te’vil ettiği nakledilmiştir.²¹⁵ Bunun üzerine Rasûlullâh (sav), lebenü’l-fahlın da haram kıldığını bildirmiştir.²¹⁶ Eflah’la ilgili

²¹² İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Aynî, a.g.e., VI, 335; Bâcî, a.g.e., IV, 149; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 627; Nevevî, a.g.e., III, 349.

²¹³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; İbn Abdilber, *Temhîd*, XVII, 212.

²¹⁴ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 58; Bâcî, a.g.e., IV, 149-150; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 238.

²¹⁵ Bâcî, a.g.e., IV, 149.

²¹⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 110; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 58; Bâcî, a.g.e., IV, 150. Ebû Davud’un Sünen’inin şerhinde, Rasulullah (sav)’in o anda gelen vahye yada

olan, Hz. Aişe hadisinin bazı versiyonlarında Rasûlullâh'ın Hz. Aişe'ye izin vermesini söyledikten sonra "Nesep bakımından haram olanlar süt emmeyle de haram olur" dediği zikredilmektedir.²¹⁷ Yani, süt emen çocuk, adamın çocuğu olur, adamın -ister bu eşinden ister başka eşinden olsun- çocukları süt emen çocuğun kardeşleri olur, adamın kardeşleri çocuğun amcası ve halası olur, adamın babaları ve anneleri de, çocuğun ninesi ve dedesi olur. Süt emenin çocukları, adamın torunları olur.²¹⁸

Lebenü'l-Fahl'ın haram kılıp kılmayacağı konusunda ihtilaf vardır. İbn Ömer,²¹⁹ İbn Zübeyr, Rafi' b. Hadîc, Hz. Aişe, İbn Münzir, Davud ve tabileri²²⁰, Zeyneb bint Ümmü Seleme, Sâlim b. Abdullah, Said b. Müseyyib,²²¹ Tâvus,²²² Atâ' b. Yesâr,²²³ Süleyman b. Yesâr, Ebû Seleme b. Abdurrahman,²²⁴ İbrahim en-

daha önceki bilgisine dayanarak cevap verdiği söylenmiştir. Bkz: Necati Yeniel, Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi*, İstanbul, 1989, VIII, 88.

²¹⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX, 119. Bkz: Müslim, Radâ', 2, II, 1070, no:9 ve Nesaî, Nikâh, 49, VI, 99.

²¹⁸ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 476; İbn Hümâm, a.g.e., III, 448; Nevevî, a.g.e., III, 348; Aynî, a.g.e., VI, 337.

²¹⁹ İbn Ömer'in kavli için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 474, no: 13943.

²²⁰ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59.

²²¹ Bkz: Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 245, no: 988

²²² Tâvus'un görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 471, no: 13932.

²²³ Bkz: Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 245, no: 988.

Nehaî,²²⁵ Şa'bî,²²⁶ Ebû Kılâbe,²²⁷ Mekhûl, Mücâhit,²²⁸ İbn Uleyye süt emme hükmünün erkek için sabit olmayacağını söylemişlerdir.²²⁹ Hasan el-Basrî ve Kasım b. Muhammed'den ise, ihtilafli iki görüş nakledilmiştir.²³⁰ Hattâbî, fakihlerin genelinin leben-i fahlın haram kıldığını kabul ettiklerini, sadece küçük bir grubun muhalefet ettiğini söylemiştir.²³¹ Aynî, Kadı İyaz'ın "Fetva ehli ve fakih imamlardan Zahirîler ve İbn Uleyye dışında lebenü'l-fahlın haram kıldığını kabul etmeyen biri

²²⁴ Bkz: Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 245, no: 988.

²²⁵ İbrahim'in görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 474, no: 13944; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 238-9, no: 958, 959.

²²⁶ Şa'bî'nin kabul etmediğine dair bkz: Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 238, no: 957.

²²⁷ Ebû Kılâbe'nin kabul etmediğine dair bkz: Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 239, no: 960.

²²⁸ Mücâhit'in görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 472, no: 13935; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 238, no: 958.

²²⁹ İbn Hazm, a.g.e., X, 184; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 243; Aynî, a.g.e., VI, 337; IX, 389.

²³⁰ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 243; kabul etmediklerine dair rivayetler için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 472, no: 13936; Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 238, no: 955, 956; s.239, no: 962. Kasım b. Muhammed'in lebenü'l-fahlın haram kılacağını kabul ettiğine dair haber için bkz: Ahmed b. Hanbel, VI, 217.

²³¹ Hattâbî, a.g.e., III, 10.

olmadığını” söylediğini²³² zikretmiş, İbn Abdilber’in, Davud ez-Zahirî’den bu görüşün hilafının maruf olduğunu, İbn Hazm’ın da, onun bu konuda dört imama muvafakat ettiğini söylediğini belirterek bu konuda sadece İbn Uleyye’nin muhalefet ettiğini bildirmiştir.²³³

Haram kılmayacağı görüşünde olanlar; “Sizi emziren sütanneleriniz...” ayetini delil olarak getirmişlerdir. Ayette, nesep bakımından haram olan kişiler içinde zikredilmesine rağmen, süt yönünden haram olanlar arasında hala ve kızın zikredilmediğini söylemişlerdir.²³⁴ Fahreddin Razî, “... Cenab-ı Hak emzireni anne, emeni de kız kardeş diye adlandırmıştır. Böylece Cenab-ı Hak bununla, kendisinin, süt emmeyi de ‘nesep’ yerine koyduğuna dikkat çekmiştir. Bu böyledir, çünkü Cenab-ı Hak, nesep sebebiyle yedi kimsenin nikahlanmasını haram kılmıştır. Bunlardan ikisi doğum sebebiyle haram kılınanlardır ki, anneler ile kızlardır. Bunlardan beşi de kardeşlik münasebetiyle haram kılınanlardır ki; kız kardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeşin kızları ve kız kardeşin kızlarıdır. Sonra Cenab-ı Hak, süt emzirmenin durumunu izaha başlayınca, geri kalanlara dikkat çekmek için, bu iki kısımdan tek bir şekil zikretmiştir” demiş, Hz. Peygamber’in hadisinin de bunu

²³² Bkz: Kadı İyaz, a.g.e., IV, 629.

²³³ Aynî, a.g.e., VI, 337.

²³⁴ İbn Hacer, a.g.e., IX, 119-120; Aynî, a.g.e., VI, 337; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 628-9; Nevevî, a.g.e., III, 348; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 78; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 237; Serahsî, *Mebûsût*, V, 132.

te'kid ettiğini söylemiştir.²³⁵ Buna şu şekilde de cevap verilmiştir: “Bir şeyin zikredilmesi, onun dışındaki şeylerden hükmün nefyedildiğine delil olamaz. Özellikle bu konuda sahih hadisler de gelmiştir.”²³⁶ İbn Abdilber de, Hz. Hafsa’yla ilgili olan hadisin, ayete mana bakımından ilavede bulunduğunu, lebenü’l-fahlin haram kıldığına açık bir delil olduğunu söylemiş, delil olamayacağını, çünkü Hz. Ömer’le hadiste zikri geçen amcasının tek bir kadından emmiş olabileceğini ve bu şekilde Hz. Hafsanın amcası olmuş olabileceğini söyleyenlere de, Rasûlullâh’ın beyan ettiği gibi, nesep bakımından haram olanların mislinin süt emme bakımından da haram olduğunu belirterek cevap vermiştir.²³⁷ Ancak, lebenü’l-fahlin haram kılacağını kabul etmeyenler, süt emmeyle, neseben erkek cihetinden haram olanların değil, kadın cihetinden haram olanların süt emene mahrem olduğunu söylemişlerdir.²³⁸ Zaten Hz. Aişe’nin amcası Eflah ilgili olan hadiste de doğrudan lebenü’l-fahlin haram kıldığı bildirilmiştir. İbn Abdilber, bu konuda, en açık olan ve müşkülü ortadan kaldıran şeyin bu hadis olduğunu söylemiştir.²³⁹ Lebenü’l-fahlin haram kılmayacağını söyleyenlerden bazıları, Eflah’ın Ebu Bekr’le emdiğini, bu

²³⁵ Fahreddin Razî, *Tefsir-i Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, VII, 471; Benzer açıklamalar için bkz: Mustafa er-Rafî, a.g.e., 68; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 75-6.

²³⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Aynî, a.g.e., VI, 337; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 629; Nevevî, a.g.e., III, 348; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 237.

²³⁷ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 241-242.

²³⁸ İbn Hazm, a.g.e., X, 180-1; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 163.

²³⁹ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 244.

nedenle Hz. Aişe'nin amcası olduğunu iddia etse de, rivayetlerden de anlaşıldığı gibi, bu bir hatadır. Çünkü bazı rivayetlerde Hz. Aişe'nin "Beni adam değil kadın emzirdi" dediği zikredilmiştir.²⁴⁰ Yine Ebu Kuays'ın karısının Hz. Aişe'yi emzirdiği ve Eflah'ın onun kardeşi olduğu geçmektedir.²⁴¹ İbn Kayyım da, "Emmenin nesep bakımından haram olanları haram edeceğini" bildiren hadislerle, Hz. Aişe'den nakledilen, süt amcası Eflah ile ilgili hadisin haramlığın üç yönden yayılmış olduğunu gösterdiğini,²⁴² sahabe ve ondan sonrakilerden bu konuda muhalefet edenler olsa da Allah Rasûlü'nün sünnetinin uyulmaya daha layık olduğunu ifade etmiştir.²⁴³

Lebenü'l-fahlı kabul etmeyenlerden, "Nass üzerine gelen ziyade, neshtir" prensibini benimsemiş olanlara göre, Allah, kitabında süt emmeyle anne cihetinden haramlığın meydana geldiğini beyan etmiş ve haram olan kişileri zikrettikten sonra bunların dışındakilerin helal olduğunu söylemiştir. Eğer hadislerle bunun üzerine ilave

²⁴⁰ Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 472, no: 13937; 473, no:13940; İbn Ebî Şeybe, *Nikâh*, 144, III, 387, no:3; Tayâlisî, *Müsned*, I, 203, no: 1434; Ahmed b. Hanbel, VI, 33, 37, 38, 194; Malik, *Radâ'*, 1, II, 602, no:2; Buharî, *Nikâh*, 117, VI, 160; Edeb, 93, VII, 110; Tefsir, *Suretü'l-Ahzâb*, 9, V, 26-7; Müslim, *Radâ'*, 2, II, 1070, no:7; Tirmizî, *Radâ'*, 2, III, 454, no: 1148; Nesaî, *Nikâh*, 52, VI, 103-4; Darimî, *Nikâh*, 48, I, 552; İbn Mace, *Nikâh*, 38, I, 627, no: 1948-9.

²⁴¹ Aynî, a.g.e., IX, 390.

²⁴² İbn Kayyım, a.g.e., IV, 205.

²⁴³ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 209.

yaparsak Kur'an'ı sünnetle nesh etmiş oluruz.²⁴⁴ Cumhura göre ise; sünnet kitaba muhalefet etmemiş, kitabın muradını açıklamıştır. Sünnet, Kur'an'ın sükut ettiği bir hususta ya hükmü ispat eder veya Kur'an lafzının umumî ifadesiyle murad olunmayan şeyi tahsis eder.²⁴⁵

Aynı zamanda, ümmetin içinde Peygamber (sav)'in sünnetini en iyi bilen ashab-ı kiramın, leben-i fahılın haram kılmayacağı görüşünde olduklarını söylemişlerdir.²⁴⁶

Lebenü'l-fahılın haram kılacağını kabul etmeyenlerden bazıları da, nazarî delil getirmiştir. Onlar, “Süt adamdan değil kadından çıkar, kadının bir parçasıdır, öyleyse haramlık nasıl adama da geçer?” demişlerdir.²⁴⁷ Mergînânî, İmam Şafî'nin iki kavlinden birinin bu olduğunu söylemiştir.²⁴⁸ Ancak onun Hidâye adlı eserinin mütercimi Ahmed Meylânî ise, “İmam Şafî'nin bunu söylediğine bugünkü Fıkh-ı

²⁴⁴ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 209.

²⁴⁵ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 210.

²⁴⁶ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 209.

²⁴⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Kastalânî, a.g.e., VIII, 32; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59; Benzer açıklama için bkz: Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 77; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 237.

²⁴⁸ Bkz: Mergînânî, a.g.e., I, 258; Muhammed Ebû Zehra ve Serahsî de, Şafî'nin iki kavlinden birinin bu olduğunu belirtmiştir. Bkz: Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 77; Serahsî, *Mebûsût*, V, 132.

Şafî kitaplarının hiçbirinde rastlayamadığını” belirtmiştir.²⁴⁹ Umm adlı eserinde Şafî, “Neseben haram olanların süt emmeyle de haram olacaklarını” bildiren hadise de dayanarak, babanın sebep olduğu doğumun haram kılması gibi, babanın sebep olduğu sütün de haram kılacağını söylemiş ve bunda ihtilaf olmadığını belirtmiştir.²⁵⁰ Lebenü’l-fahlın haram kılmayacağına dair yapılan bu itiraza da nassın karşısında kıyasa itibar edilmeyeceği ayrıca sütün sebebinin, kadın ve erkek olduğu, süt akrabalığının ikisinden olması gerektiği şeklinde cevap verilmiştir.²⁵¹ Bu meselede, İbn Abbas’ın “Aşı bir” sözü de buna işaret eder.²⁵² Sahabe, tabiîn²⁵³ ve Evzaî, Sevrî, Ebu Hanife, Malik, Şafî, Ahmed b. Hanbel ve asıhları, İbn Cüreyc, İshak, Ebu

²⁴⁹ Merğînânî, Burhânüddîn Ebi’l-Hasen Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidaye*, (çev: Ahmed Meylânî), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, II, 54, 41. dipnot.

²⁵⁰ Şafî, *el-Umm*, V, 38, 50.

²⁵¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 242-3; Merğînânî, a.g.e., I, 258; Bâcî, a.g.e., IV, 150; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 210; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 237; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 163; Kastalânî, a.g.e., VIII, 32.

²⁵² İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 250-1; Bâcî, a.g.e., IV, 151; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 78; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 163-4; Kastalânî, a.g.e., VIII, 32.

²⁵³ Örneğın sahabe ve tabiînden; Ali, İbn Abbas. Bkz: Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 240, no: 966, 967; Urve b. Zübeyr, Tâvus, İbn Şihâb, Mücahit, Ebu’s-Şa’sâ’ Câbir b. Zeyd, Hasen, Şa’bî, Sâlim. Bkz: Aynî, a.g.e., VI, 336; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 242; İbn Abbâs, Atâ’. Bkz: İbn Battâl, a.g.e., VIII, 163.

Sevr, Leys b. Sa'd, Ebu Ubeyde gibi fakihlerin büyüklerinin çoğunluğunun görüşü lebenü'l-fahlin haram kılacağı şeklindedir ve delilleri de bu sahih hadistir.²⁵⁴ Şafî ve Ahmed b. Hanbel, ileride zikredileceği üzere, ancak beş emmenin haram kılacağını kabul etmiştir. Bir adamın dört eşi olsa ve her biri ikişer kere bir bebeği emzirse, bu kadınlar bebeğin annesi olmazlar ancak onlardan nakledilen bir görüşe göre adam bebeğin babası olur. Çünkü bebek babaya ait süttten beş kere emmiştir, babanın sütü başlı başına bir asıldır, emzirenin anne olmasının bir parçası değildir.²⁵⁵

Lebenü'l-fahlin haram kılacağını kabul etmeyenler, Ebu Kuays kıssası ile ilgili Hz. Aişe hadisinin lafızlarında ve onunla amel etmede ihtilaf olduğunu söylemişlerdir.²⁵⁶ Hz. Aişe'nin amcasıyla ilgili hadiste, izin isteyen kişinin, Ata' tarafından Ebû Ca'd olduğunun, Zührî tarafından Ebu Kuays'ın kardeşi Eflah olduğunun, Muhammed b. Amr tarafından Ebu Kuays olduğunun söylenmesi ve Hakem b. Uteybe – Irâk b. Malik – Urve isnadıyla gelen haberde ise, bu kişinin Ebu Kuays'ın oğlu Eflah olduğunun bildirilmesi sebebiyle, hadisin muzdarip olduğu söylenmiştir.²⁵⁷ Hafızlar, doğrusunun Eflah'ın Ebu Kuays'ın kardeşi olduğunu bildiren rivayet olduğunu söylemişlerdir. Hadis kitaplarında ve diğer kitaplarda da

²⁵⁴ İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 59; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 249; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 242; İbn Hazm, a.g.e., X, 181; Aynî, a.g.e., VI, 336; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 77; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 163.

²⁵⁵ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 210.

²⁵⁶ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 252.

²⁵⁷ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 246.

maruf olan budur.²⁵⁸ Hadisin Ata'dan nakledilen versiyonunda Hz. Aişe'nin amcasının "Ebû Ca'd" olarak zikredilmesi de bir hata değildir. Çünkü, Eflah'ın künyesi Ebû Ca'd'dır.²⁵⁹ Ayrıca, bu ızdırabın hadisle kastedilen manaya zarar vermeyeceği, hadislerin hepsinde, ister isimlendirilsin ister isimlendirilmesin izin isteyen kişinin kardeşinin eşinin, Hz. Aişe'yi emzirdiği ve Rasulullah'ın, onun Hz. Aişe'nin amcası olduğunu söylediği ifade edilmiştir. Ayrıca, Ebu Kuays'ın babasının adının da Ebu Kuays olmasının, böylece Eflah'ın Ebu Kuays'ın oğlu ve kardeşi olmasının da caiz olduğu söylenmiştir.²⁶⁰

Hz. Aişe'den nakledilen bu hadis sahihtir fakat kendisi lebenü'l-fahlin haram kıldığını kabul etmez.²⁶¹ Kız kardeşleri ve erkek kardeşlerinin kızlarının emzirdiği kişilerin, Hz. Aişe'nin yanına girdiği, ancak erkek kardeşlerinin eşlerinin emzirdiği kişilerin onun yanına girmediği nakledilmiştir.²⁶² İbn Hazm, Malikîlerin ve Hanefîlerin bu konuda çelişkiye düştüklerini söylemiştir.²⁶³ Çünkü onlar, Rasûlullâh (sav)'den bir haber rivayet eden kişi, rivayet ettiğinin hilafını yaparsa, bunun,

²⁵⁸ Nevevî, a.g.e., III, 349.

²⁵⁹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 119; Aynî, a.g.e., VI, 335; IX, 390; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 58; Nevevî, a.g.e., III, 349.

²⁶⁰ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 246.

²⁶¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 243.

²⁶² Malik, Rada', 30,1, had. no.9, II, 604; Said b. Mansur da aynı manada farklı lafızlarla tahrir etmiştir. Bkz: Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 239, no: 963.

²⁶³ İbn Hazm, a.g.e., X, 182.

haberini neshedildiğine delil olduğu görüşündedirler. Ebu Kuays’la ilgili hadisi sadece Hz. Aişe rivayet etmiştir ve uygulaması bunun hilafıdır. Buna rağmen Malikiler ve Hanefiler, Hz. Aişe’nin re’yini değil, rivayetini almışlardır.²⁶⁴ Aynî ise, bunun mutlak olarak böyle olmadığını, onlara göre, ravinin amelinin veya fetvasının, rivayetten veya rivayetin kendisine ulaşmasından önce olması halinde hadisin huccet olacağını; sonra olması durumunda ise, bunun hadisin neshedildiğini göstereceğini ve hadisin değil, amelin huccet olacağını belirtmiştir.²⁶⁵ İbn Hazm, onların, Hz. Aişe’nin kardeşlerinin eşleri tarafından emzirilen kişilerin, niçin Hz. Aişe’nin yanına girmediğini (haberde zikredilmediği için) bilmedikleri, şeklinde cevap verdiklerini söylemiştir. Yine bazılarının “Kadının mahremlerinden olan kişiler içinden istediğinden kaçınmasının mümkün olduğunu” söylemesi üzerine, İbn Hazm, haberde belirtilen bu kaçınmanın sadece babasının ve kardeşlerinin hanımlarına tahsis edilmesinin, onları mahrem olarak görmediğine hamledileceğini belirtmiştir.²⁶⁶ Bâcî ise, aradaki çelişkiyi gidermek için, “Erkek kardeşlerinin hanımlarının emzirdiği” kişiler ile, Hz. Aişe’nin kardeşleri ile evlenmeden önce emzirdikleri kişilerin kastedildiğini söylemiştir.²⁶⁷ Başka bir yerde de, Hz. Aişe, büyük ve küçükün emzirilmesiyle mahremiyetin sabit olacağı görüşüne sahip olduğu için, lebenü’l-fahl cihetinden haramlığın sadece küçükken emilen sütle meydana geleceği kanaatinde olabileceği şeklinde te’vil ederek ondan nakledilen hadisler, uygulaması

²⁶⁴ İbn Hazm, a.g.e., X, 183; Aynî, a.g.e., IX, 391.

²⁶⁵ Aynî, a.g.e., IX, 391.

²⁶⁶ İbn Hazm, a.g.e., X, 183.

²⁶⁷ Bâcî, a.g.e., IV, 152-3.

arasındaki çelişkiyi gidermeye çalışmıştır.²⁶⁸ İbn Abdilber ise, sadece bir kişinin bir kişiden naklettiği Hz. Aişe'nin uygulamasıyla ilgili bu Kâsım'ın hadisi yerine, Ebu Kuays kıssasıyla ilgili Rasulullah'ın hadisiyle amel etmek gerektiğini, adil kişiler tarafından nakledildiği zaman sünneti başka bir şeyle terk etmenin caiz olmadığını belirtmiştir.²⁶⁹ Aynı zamanda Hz. Aişe'nin lebenü'l-fahlın haram kıldığını kabul ettiği de nakledilmiştir.²⁷⁰ Bu konuda Hz. Ali'nin de "Oğul, baba ve erkek kardeşin eşlerinin emzirdikleri kişilerle evlenilemeyeceğini" söylediği nakledilmiştir.²⁷¹

İbn Sîrîn'in ise, kendisine lebenü'l-fahldan sorulunca, "Medine ehlinin bu konuda ihtilafa düştükleri haberini aldığı ve lebenül-fahlın haram kılacağını kabul etmeyenin kendilerine göre efdal olduğunu söylediği" rivayet edilmiştir.²⁷² Başka bir rivayette de, kendisine "Babasının karısının emzirdiği kadınla evlenip evlenemeyeceğinin sorulması" üzerine, bu konuda fakihlerin ihtilafa düştükleri ve bir şey söyleyemeyeceğini belirttiği geçmektedir.²⁷³ İbn Kayyım, sünnet, kendisine bu sünnetin ulaşmadığı kimsenin muhalefeti veya te'vil ve başka bir olay sebebiyle terk edilecek olsaydı gerçekten pek çok sünnetin terk edilmiş olacağını belirtmiştir.

²⁶⁸ Bâcî, a.g.e., IV, 154.

²⁶⁹ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 247; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 254.

²⁷⁰ Bkz: İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 250; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 242; Aynî, a.g.e., IX, 389, 391; VI, 336.

²⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 144, III, 387, no: 6.

²⁷² İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 252-3; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 245.

²⁷³ İbn Hazm, a.g.e., X, 181.

Nitekim, İbrahim en-Nehaî, leben-i fahl'da bir sakınca görmezdi, kendisine Ebu Kuays'ın haberi nakledilince, kendi görüşünü terk etmiştir.²⁷⁴

İki tane eşi olan bir adamın eşlerinden biri bir oğlanı, diğeri bir kızı emzirse cumhura göre; bu kız ile oğlanın evlenmesi helal olmaz. Muhalif olanlara göre bu caizdir.²⁷⁵

Ancak, zinadan dolayı meydana gelen sütle kadın bir çocuğu emzirdiğinde baba yönünden mahremiyet meydana gelmeyeceği söylenmiştir.²⁷⁶ Çünkü hadiste “Nesep bakımından haram olanların süt emmeyle de haram olacağı” bildirilmiştir. Zinada doğum bakımından haramlık meydana gelmediği gibi, süt bakımından da hurmet hasıl olmaz.²⁷⁷

Görüldüğü gibi, lebenül-fahl konusunda cumhuru ulemâ haram kılacağını kabul etmiş, selef ve haleften bazı alimler ise, buna karşı çıkmıştır. Bu ihtilaf sebebiyle bazı alimler de, bu konuda görüş bildirmemeyi tercih etmiştir. Sahabe ve tabiîn devrinde bu hususta bir hayli ihtilaf edilmişse de sonraları ittifak hasıl olduğu, muhalefet edenlerin pek az kaldığı söylenmiştir.²⁷⁸ Hatta, İbn Arabî, leben-i fahl ile

²⁷⁴ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 209.

²⁷⁵ İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 236.

²⁷⁶ Bâcî, a.g.e., IV, 150; Şafîî, *el-Umm*, V, 50; İbn Hümâm, a.g.e., III, 449; Zürkânî, a.g.e., IV, 241.

²⁷⁷ Hattâbî, a.g.e., III, 9.

²⁷⁸ Aynî, a.g.e., VI, 336; Davudoğlu, a.g.e., VII, 350.

mahremiyetin meydana geldiği üzerine icma edildiğini söylemiştir.²⁷⁹ Mubarekfûrî de, lebenü'l-fahlin haram kılacağı görüşünün daha sahih olduğunu çünkü bu konuda sahih hadis bulunduğunu, haram kılmayacağı görüşünün ise, sahih bir delille sabit olmadığını ifade etmiştir.²⁸⁰

2. Rasûlullâh (sav)'in Sütkardeşlerinin Kızlarıyla Evlenmeyi Reddetmesi ile İlgili Rivayetler

1-Hz. Ali, Rasulullah (sav)'e, Hz. Hamza'nın kızıyla evlenmesini tavsiye etmiş, Rasulullah (sav) bunun üzerine:

إنها لا تحل لى إنها ابنة أخى من الرضاعة

“O, bana helal olmaz, çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır” buyurmuştur.²⁸¹

Bazı rivayetlerde kimin teklif ettiği belirtilmemiş, meçhul sigası kullanılmıştır.²⁸²

²⁷⁹ İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdillâh, *Âridatü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiî't-Tirmizî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995, III, 78.

²⁸⁰ Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 237.

²⁸¹ Bkz: İbn Ebî Şeybe, *Radâ'*, 144, III, 387, no: 2; Müslim, *Radâ'*, 3, II, 1071, no: (1446)-11; Nesaî, *Nikah*, 50, VI, 99-100; Ahmed b. Hanbel, I, 82.

²⁸² Bkz: İbn Ebî Şeybe, *Radâ'*, 144, III, 386, no:1; 388, no: 12; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 476, no: 13948; Müslim, *Radâ'*, 3, II, 1071, no: (1447)-12; 1072, no: (1448)-14; İbn Mace, *Nikah*, 34, I, 623, no: 1938; Nesaî, *Nikah*, 50, VI, 100; Buharî, *Nikah*, 20, VI, 125; Ahmed b. Hanbel, I, 223, 275, 290, 339, 346.

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Ali – İbn Kevvâ' - Ebû Salih el-Haneî – Ebû Avn es-Sakafî – Şu'be – Ebû Davud.²⁸³

Rasulullah (sav) – Ali – İbn Müseyyib – Ali b. Zeyd b. Cüd'ân – Sevrî – Abdurrazzak.²⁸⁴

İkrime – Cabir el-Cu'fî ve Yahya b. Ebî Kesîr – Ma'mer – Abdurrazzak.²⁸⁵

Rasulullah (sav) – Ali – İbrahim – Muğîre – Huşeym – Saîd.²⁸⁶

Rasulullah (sav) – Hasen – Yunus – Hâlid b. Abdullah – Saîd.²⁸⁷

Rasulullah (sav) - Hasen – Yunus – Huşeym – Saîd.²⁸⁸

²⁸³ Tayâlisî, *Müsned*, I, 21-2, no: 147. Hadiste “Bana helal olmaz” ifadesi bulunmamaktadır. ابنة lafzı yerine de بنت kelimesi zikredilmiştir.

²⁸⁴ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 475, no: 13946. Hadiste “O, bana helal olmaz” ifadesi yoktur. Rasulullah (sav), “O benim sütkardeşimin kızı” dedikten sonra, ben ise, “Allah’ın, nesep bakımından haram olanları süt bakımından da haram kıldığını” bildirdim, demiştir. “Oysa Allah’ın nesep bakımından haram kıldıklarını süt bakımından da haram kıldığını biliyorsun” şeklinde de tercüme edilebilir.

²⁸⁵ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 476, no: 13948. “O bana helal olmaz” ifadesi hadiste yer almamaktadır.

²⁸⁶ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 236, no: 945. Hadis إن حمزة كان أخي من الرضاعة şeklinde geçmektedir.

²⁸⁷ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 236, no: 946.

Rasulullah (sav) – Ali – Said b. Müseyyib – Ali b. Zeyd – İsmail b. İbrahim – Saîd.²⁸⁹

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Câbir b. Zeyd – Katâde – Saîd – Ali b. Müshir – İbn Ebî Şeybe.²⁹⁰

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Sa’d b. Ubeyde – A’miş – Ebû Muaviye – İbn Ebî Şeybe.²⁹¹

Rasulullah (sav) – Berâ’ – Ebû İshak – İsrâîl – Ubeydullah – İbn Ebî Şeybe.²⁹²

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman es-Sülemî – Saîd b. Ubeyde – A’miş – Ebû Muaviye – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.²⁹³

²⁸⁸ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 236, no: 947. Hadiste “Nesep bakımından haram olanlar süt emmeyle de haram olur” ifadesi yer almaktadır.

²⁸⁹ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 236, no: 948. Hadiste “Allah, nesep bakımından haram kıldıklarını süt bakımından da haram kılmıştır” ifadesi mevcuttur.

²⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *Radâ’*, 144, III, 386, no: 1. Hadiste “O bana helal olmaz” ifadesi yoktur. Ancak hadisin sonunda Rasulullah (sav)’in, “Nesep bakımından haram olanların süt bakımından da haram olacağını” zikrettiği bildirilmiştir.

²⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *Radâ’*, 144, III, 387, no: 2. **ابنة** lafzı yerine **بنت** lafzı zikredilmiştir.

²⁹² İbn Ebî Şeybe, *Radâ’*, 144, III, 388, no: 12.

²⁹³ Ahmed b. Hanbel, I, 82.

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Saîd b. Ubeyde – A'meş – İbn Numeyr – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.²⁹⁴

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Sa'd b. Ubeyde (Diğer isnadlarda Saîd olarak geçmektedir.) – A'meş – Süfyân – Abdurrahman – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.²⁹⁵

Rasulullah (sav) – Ali – Saîd b. Müseyyib – Ali b. Zeyd – Süfyân – Vekî' – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.²⁹⁶

Rasulullah(sav) – Ali – Ebû Salih – Ebû Avn – Şu'be – Muhammed b. Ca'fer – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.²⁹⁷

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Sa'd b. Ubeyde (Diğer isnadlarda Saîd olarak geçtiği belirtilmişti.) – A'meş – Muhammed b. Ubeyd – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.²⁹⁸

²⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, I, 114. “Bana helal olmaz” ifadesi hadiste bulunmamaktadır, إنها ابنة yerine de هي بنت lafzı yer almaktadır.

²⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, I, 126. “O bana helal olmaz” ifadesi hadiste mevcut değildir.

²⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, I, 131-2. Bu isnadla gelen hadiste Rasulullah (sav)’in şöyle dediği bildirilmiştir: “Onun sütkardeşimin kızı olduğunu biliyorsun, Allah nesep bakımından haram olanları süt bakımından da haram kılmıştır.”

²⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, I, 138. “O bana helal olmaz” ifadesi bulunmamaktadır.

²⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, I, 158. “O bana helal olmaz” ifadesi bulunmamaktadır. تلك ابنة أخي lafzı yerine de إنها ابنة أخي lafzı geçmektedir.

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Şu’be – Yahya – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.²⁹⁹

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Saîd – Muhammed b. Ca’fer ve Abdullah b. Bekr – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁰⁰

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Saîd b. Müseyyib – Ali b. Zeyd – Saîd – Abdullah b. Bekr – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁰¹

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Câbir b. Zeyd – Katâde – Hemmâm – Behz – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁰²

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd –Katâde – Affân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁰³

²⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, I, 223, 346. Hadiste “O, bana helal olmaz” lafzı bulunmamaktadır.

³⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, I, 275, 339. “O bana helal olmaz” ifadesi hadiste bulunmamaktadır. Sonunda Rasulullah (sav)’in nesep bakımından haram olanların süt bakımından da haram olduklarını söylediği geçmektedir.

³⁰¹ Ahmed b. Hanbel, I, 275. Hadiste “O, bana helal olmaz” lafzı yoktur. Rasulullah (sav), “O, benim sütkardeşimin kızı” dedikten sonra, “Biliyorsun ki Allah, nesep bakımından haram kıldıklarını süt bakımından da haram kılmıştır” buyurmuştur.

³⁰² Ahmed b. Hanbel, I, 290. Hadiste Rasulullah (sav)’in nesep bakımından haram olanların süt bakımından da haram olacaklarını söylediği geçmektedir.

³⁰³ Ahmed b. Hanbel, I, 290.

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Hemmâm – Affân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁰⁴

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Hemmâm – Müslim b. İbrahim – Buharî.³⁰⁵

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde b. Diâme – Şu’be b. Haccâc – Yahya b. Saîd el-Kattân – Müsedded b. Müserhid – Buharî.³⁰⁶

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Şu’be – Bişr b. Ömer – Buharî.³⁰⁷

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Sa’d b. Ubeyde – A’miş – Ebû Muaviye – Muhammed b. A’lâ’ ve Züheyr b. Harb ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – Müslim.³⁰⁸

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Sa’d b. Ubeyde – A’miş – Cerîr – İshak b. İbrahim ve Osman b. Ebî Şeybe – Müslim.³⁰⁹

³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, I, 329. Hadiste Rasulullah (sav)’in “Rahim bakımından haram olanlar süt bakımından da haramdır” dediği geçmektedir.

³⁰⁵ Buharî, Şehâdât, 7, III, 149. Hadiste Rasulullah (sav)’in “Nesep bakımından haram olanlar süt bakımından da haramdır” dediği geçmektedir. إنها ابنة lafzı yerine de, هي بنت lafzı yer almaktadır.

³⁰⁶ Buharî, Nikah, 20, VI, 125. “Bana helal olmaz” lafzı bulunmamaktadır.

³⁰⁷ Buharî, a.y.

³⁰⁸ Müslim, Radâ’, 3, II, 1071, no: (1446)-11.

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Sa’d b. Ubeyde – A’meş – Numeyr – İbn Numeyr – Müslim.³¹⁰

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman – Sa’d b. Ubeyde – A’meş – Süfyân – Abdurrahman b. Mehdî – Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî – Müslim.³¹¹

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Hemmâm – Heddâb b. Halid – Müslim.³¹² Katâde müdellis olduğu için, sema’nın bilinmesi gerekir. Bu nedenle Müslim, anane ile naklettikten sonra, Katâde’nin, hadisi Cabir b. Zeyd’den işittiğini belirtmiştir.³¹³

Rasulullah (sav) – Ümmü Seleme – Humeyd b. Abdurrahman – Muhammed b. Müslim – Abdullah b. Müslim – Bükeyr b. Abdullah b. Eş’as – Mahrame b. Bükeyr – İbn Vehb – Ahmed b. İsa ve Harun b. Saîd el-Eylî – Müslim.³¹⁴ İsnadda

³⁰⁹ Müslim, a.y.

³¹⁰ Müslim, a.y.

³¹¹ Müslim, a.y.

³¹² Müslim, Radâ’, 3, II, 1071, no: (1447)-12. Hadisin sonunda Rasulullah (sav)’in, “Rahim bakımından haram olanların süt bakımından da haram olduklarını” söylediği geçmektedir.

³¹³ Nevevî, a.g.e., III, 351.

³¹⁴ Müslim, Radâ’, 3, II, 1072, no: (1448)-14. Bu isnadla gelen hadiste Rasulullah’a Hz. Hamza’nın kızıyla evlenmesi teklif edilince Rasulullah (sav)’in “Hamza benim sütkardeşim” dediği bildirilmiştir.

Ümmü Seleme'den sonra yer alan dört ravi de tabiîndendir. Ayrıca bu isnadda büyüğün küçükten rivayeti söz konusudur. Abdullah b. Müslim kardeşi Muhammed'den daha büyüktür.³¹⁵

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Saîd – Hâlid b. Hâris – Ebû Bekr b. Hallâd ve Humeyd b. Mes'ade – İbn Mace.³¹⁶

Rasulullah (sav) – Ali – Ebû Abdurrahman es-Selemî – Sa'd b. Ubeyde – A'meş – Ebû Muaviye – Hennâd b. es-Seriy – Nesaî.³¹⁷

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Şu'be – Yahya b. Saîd – İbrahim b. Muhammed – Nesaî.³¹⁸

Rasulullah (sav) – İbn Abbas – Cabir b. Zeyd – Katâde – Saîd – Muhammed b. Sevâ' – Abdullah b. Sabbâh b. Abdullah – Nesaî.³¹⁹

³¹⁵ Nevevî, a.g.e., III, 351.

³¹⁶ İbn Mace, Nikah, 34, I, 623, no: 1938. Hadiste "O, bana helal olmaz" ifadesi yoktur. Rasulullah'ın "Nesep bakımından haram olanlar süt bakımından da haram olur" dediği geçmektedir.

³¹⁷ Nesaî, Nikah, 50, VI, 99.

³¹⁸ Nesaî, Nikah, 50, VI, 100. Rivayette "O, bana helal olmaz" ifadesi bulunmamaktadır.

³¹⁹ Nesaî, a.y. Bu isnadla nakledilen hadiste "O, bana helal olmaz" ifadesi bulunmamaktadır. Sonunda ise, Rasulullah(sav)'ın "Neseben haram olanların süt yönünden de haram olacaklarını" söylediği bildirilmiştir.

İsnadda geçen Cabir b. Zeyd, Ebu's-Şa'sâ' el-Basrî'dir. Künyesiyle meşhurdur.³²⁰

Hadisin Tahlil ve Değerlendirmesi

Hiz. Ali'nin Rasûlullâh (sav)'e Hiz. Hamza'nın kızıyla evlenmesini teklif etmesi şu şekilde açıklanmıştır: “Ya Hiz. Hamza'nın Peygamberimizin sütkardeşi olduğunu bilmiyordu veya özel olarak, onunla evlenmesinin caiz olacağını düşündü ya da hükmün tesisinden önceydi.”³²¹ Kurtubî, nesep bakımından haram olanların süt bakımından da haram olacağı beyan edildikten sonra, Hiz. Ali'nin bunun haram olduğunu bilmediğinin söylenemeyeceğini,³²² çünkü bunun nikahın haram olmasıyla ilgili olduğu konusunda icma edildiğini belirtmiştir.³²³ Nevevî ise, Hiz. Peygamber'e Hiz. Hamza'nın kızını teklif edenin sütkardeşin kızının haram olduğunu bilmiyor olabileceğini söylemiştir.³²⁴ Kadı İyâz, Hiz. Ali'nin o zaman lebenü'l-fahlin haram kıldığını bilmemesinin muhtemel olduğu veya Hiz. Ali'nin Hiz. Hamza'nın Peygamberimizin sütkardeşi olduğunu bilmediği şeklinde açıklamıştır.³²⁵ Ancak bu konunun lebenü'l-fahl ile ilgisi olmadığı açıktır. Ahmed b. Hanbel'in tahrir ettiğı bir

³²⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 111.

³²¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 111; Kastalânî, a.g.e., VIII, 28; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 54.

³²² İbn Hacer, a.g.e., IX, 111; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 54.

³²³ Ebû Tayyib, a.g.e., V, 54.

³²⁴ Nevevî, a.g.e., III, 352.

³²⁵ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 634.

rivayetten Hz. Ali'nin, Hz. Hamza'nın kızının Rasulullah (sav)'in sütkardeşinin kızı olduğunu bildiği³²⁶, yine Ahmed b. Hanbel ve Abdurrazzak'ın tahrir ettiği rivayetlerden de nesep bakımından haram olanların süt bakımından da haram olduğunu bildiği anlaşılmaktadır.³²⁷

Süveybe, Rasûlullâh (sav)'in amcası olan Ebu Leheb'in cariyesidir.³²⁸ Hz. Hamza'yı emzirdikten sonra Rasûlullâh (sav)'i, sonra da Ebu Seleme'yi emzirmiştir.³²⁹ Rasulullah (sav)'i Mekke'de,³³⁰ Halime'den önce emzirmiştir.³³¹ Bazı rivayetlere göre, Rasulullah (sav) doğduktan üç gün sonra Süveybe onu emzirmiş ve dört aylık olunca, Halime adlı sütanneye teslim edilmiştir.³³² Ebu Leheb, Süveybe'yi

³²⁶ Bkz: Ahmed b. Hanbel, I, 131-2.

³²⁷ Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 475, no: 13946; Ahmed b. Hanbel, I, 275.

³²⁸ İbn Battâl, a.g.e., VIII, 159; İbn Hacer, a.g.e., IX, 113; Azimâbadî, a.g.e., VI, 57; Nevevî, a.g.e., III, 352; Aynî, a.g.e., VI, 334; Kastalânî, a.g.e., VIII, 29.

³²⁹ İbn Battâl, a.g.e., VIII, 159; İbn Hacer, a.g.e., IX, 111; Aynî, a.g.e., VI, 334.

³³⁰ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 633; Nevevî, a.g.e., III, 352.

³³¹ Nevevî, a.g.e., III, 352.

³³² Haydar Hatipoğlu, a.g.e., V, 400.

hicretten önce azat etmiştir.³³³ Süt emziren kadın ister hür ister köle olsun, süt emmeden dolayı mahremiyetin hasıl olacağı söylenmiştir.³³⁴

2-Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'e kardeşini nikahlamasını tavsiye etmiş, Hz. Peygamber, bunun helal olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Ümmü Habibe, Rasulullah (sav)'e, kendisinin Dürre bint. Ebî Seleme'yle evlenmek istediği haberini aldıklarını söylemiş, Rasulullah (sav) ise, şöyle cevap vermiştir:

فوالله لو لم تكن ربيتي في حجري ما حلت لي إنها ابنة أخي من الرضاعة أرضعتني و أبأها

ثوية. فلا تعرض علي بناتكن ولا أخواتكن.³³⁵

“ Vallahi o, benim terbiyem altında bulunan üvey kızım olmasa bile, bana helal değildir, çünkü o, benim sütkardeşimin kızıdır. Onun babasını ve beni Süveybe emzirmiştir. Bana kızlarınızı ve kız kardeşlerinizi arzetmeyin.”

Rivayetlerde, anlamı etkilemeyen çok küçük farklılıklar bulunduğu için bunlar üzerinde durulmayacaktır.

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve – Hişam
b. Urve – İbn Cüreyc ve Ma'mer – Abdurrazzak.³³⁶

³³³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 114; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 57; Kastalânî, a.g.e., VIII, 29-30.

³³⁴ Şafiî, *el-Umm*, V, 43; İbn Hacer, a.g.e., IX, 415.

³³⁵ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 475, no: 13947.

³³⁶ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 475, no: 13947.

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve b. Zübeyr – Zührî – Ma'mer – Abdurrazzak.³³⁷

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve – Hişam b. Urve – İbn Numeyr – İbn Ebî Şeybe.³³⁸

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Ümmü Seleme – Zeyneb bint. Ümmü Seleme – Urve – Hişam – İbn Numeyr – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³³⁹

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu – Yakup – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁴⁰

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Ümmü Seleme – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve – Hişam b. Urve – Ebû Muaviye – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁴¹

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve b. Zübeyr – Zührî (Muhammed b. Müslim b. Şihâb) – Şuayb (İbn Ebî Hamza) – Hakem b. Nafi' – Buharî.³⁴²

³³⁷ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 477, no: 13955.

³³⁸ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 144, III, 387, no: 4.

³³⁹ Ahmed b. Hanbel, VI, 309.

³⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, VI, 428.

³⁴¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 291.

³⁴² Buharî, *Nikah*, 20, VI, 125.

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ümmü Seleme – Ebû Seleme – Hişam – Süfyân – Humeydî – Buharî.³⁴³

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – Ukayl – Leys – Abdullah b. Yusuf – Buharî.³⁴⁴

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Irâk b. Malik – Yezîd b. Ebî Habîb – el-Leys – Kuteybe – Buharî.³⁴⁵

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve – İbn Şihâb – Ukayl – Leys – Yahya b. Bükeyr – Buharî.³⁴⁶

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ümmü Seleme – Urve – Hişam – Ebû Usâme – Ebû Kurayb Muhammed b. el-Alâ’ – Müslim.³⁴⁷

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ümmü Seleme – Urve – Hişam – Züheyr – Esved b. Âmir – Amr ve en-Nâkid – Müslim.³⁴⁸

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ümmü Seleme – Urve – Hişam – Yahya b. Zekeriya b. Ebî Zâide – Süveyd b. Saîd – Müslim.³⁴⁹

³⁴³ Buharî, Nikah, 25, VI, 127.

³⁴⁴ Buharî, Nikah, 26, VI, 127.

³⁴⁵ Buharî, Nikah, 33, VI, 130-1. Hadiste Rasulullah (sav)’in şöyle dediği geçmektedir: **لو لم انكح ام سلمة ما حلت لى ان اباها اخى من الرضاعة**

³⁴⁶ Buharî, Nafakât, 16, VI, 195.

³⁴⁷ Müslim, Radâ’, 4, II, 1072, no: (1449)-15.

³⁴⁸ Müslim, Radâ’, 4, II, 1073.

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve – Muhammed b. Şihâb – Yezîd b. Ebî Habîb – Leys – Muhammed b. Rumh b. Muhâcir – Müslim.³⁵⁰

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – Yezîd b. Ebî Habîb – Leys b. Sa'd – Muhammed b. Rumh – İbn Mace.³⁵¹

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ümmü Seleme – Urve – Hişam b. Urve – Abdullah b. Numeyr – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – İbn Mace.³⁵²

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Ümmü Seleme – Zeyneb bint. Ümmü Seleme – Urve – Hişam b. Urve – Züheyr – Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî – Ebû Davud.³⁵³

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme ve Ümmü Seleme - Urve – Zührî – Şuayb – Ebu'l-Yemân – İmrân b. Bekkâr – Nesaî.³⁵⁴

³⁴⁹ Müslim, a.y.

³⁵⁰ Müslim, Radâ', 4, II, 1073, no: 16.

³⁵¹ İbn Mace, Nikah, 34, I, 623-4, no: 1939.

³⁵² İbn Mace, Nikah, 34, I, 624.

³⁵³ Ebû Davud, Nikah, 7, II, 546, no: 2056. Ebû Seleme'nin kızının adı, "Dürre veya Zerre" olarak zikredilmiştir. Bunun Züheyr'in şekki olduğu belirtilmiştir.

³⁵⁴ Nesaî, Nikah, 44, VI, 94.

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – Yûnus – İbn Vehb – Vehb b. Beyân – Nesaî.³⁵⁵

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Irâk b. Malik – Yezîd b. Ebî Habîb – el-Leys – Kuteybe – Nesaî.³⁵⁶

Rasulullah (sav) – Ümmü Habîbe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Urve – Hişam b. Urve – Abde – Hennâd b. es-Seriy – Nesaî.³⁵⁷

İbn Hıbbân'ın tahrir ettiği bir rivayette ise, Hişam'ın, Zeyneb bint. Ümmü Seleme'den arada Urve olmaksızın hadisi aldığı ve Peygamberimizin zikredilen sütkardeşinin kızının Zeyneb bint. Ümmü Seleme olduğu bildirilmiştir.³⁵⁸

Hadisin Tahlil ve Değerlendirmesi

Ümmü Seleme'nin kızının adı “Dürre” olarak geçmektedir. “Zerre” olarak da zikredilmiştir. Ancak doğrusu “Dürre”dir.³⁵⁹

³⁵⁵ Nesaî, Nikah, 45, VI, 94-5.

³⁵⁶ Nesâî, Nikah, 45, VI, 95. Hadiste, Rasulullah (sav)'in Ümmü Habîbe'ye şöyle söylediği zikredilmiştir: *لو أنى لم أنكح أم سلمة ما حلت لى إن أبها أخى من الرضاة*

³⁵⁷ Nesaî, Nikah, 46, VI, 96.

³⁵⁸ İbn Hıbbân, *Sahihu İbn Hıbbân bi Tertîbi İbn Belbân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993, IX, 421, no: 4110.

³⁵⁹ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 632; Bkz: Ebû Davud, Nikah, 7, II, 546, no: 2056.

“Sen nikahlanmayı istiyormuşsun” sözünde bunu haber verenin ismi üzerinde durulmamıştır. Münafıklardan birinin söylemiş olması muhtemeldir. Haberin aslının olmadığı ortaya çıkmıştır, bu da haber verenin zayıflığının delilidir.³⁶⁰

Ümmü Habibe’nin yasak olduğu halde, Rasulullah (sav)’ın, Ümmü Seleme’nin kızıyla evleneceğini söz konusu etmesi, yasak olduğunu bilmiyor olabileceği veya dört kadından fazla nikahlananın yasak olmasına rağmen Rasulullah (sav) için caiz olduğu gibi, bunun da Rasulullah’a yasak olmadığını sanmış olabileceği şeklinde izah edilmiştir.³⁶¹

Rasûlullâh (sav), sütkardeşinin ve eşinin kızı olması sebebiyle evlenmeyi kabul etmemiştir.³⁶² Kurtubî, hadiste, eşinin kızı olmasının haramlık bakımından süt akrabalığından daha kuvvetli olduğuna işaret olduğunu söylemiştir.³⁶³

³⁶⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 112; Azimâbadî, a.g.e., VI, 56.

³⁶¹ Hatipoğlu, a.g.e., V, 403.

³⁶² İbn Hacer, a.g.e., IX, 112,415; Azimâbadî, a.g.e., VI, 57; Nevevî, a.g.e., III, 351.

³⁶³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 113; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 57.

II. BÖLÜM

SÜT EMME DÖNEMİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Süt akrabalığının meydana gelmesi için aranan şartlardan biri, süt emme döneminde gerçekleşmiş olmasıdır. Süt emme döneminin sınırlandırılmasında, bu konudaki rivayetlerin ihtilafı olması sebebiyle alimler de ihtilaf etmiştir. Konuyla ilgili rivayetler zikredilerek zahirde mevcut olan çelişki çözümlenmeye çalışılacak, alimlerin rivayetleri nasıl değerlendirdikleri ve icthatlarında hangi rivayetleri esas aldıkları zikredilecektir.

a. Süt Emme Dönemi ile İlgili Rivayetler ve İsnadları

1. Bir adam seferdeydi. Karısı doğum yaptı, sütü biriktiği için adam emip tükürüyordu, (fakat) boğazına kaçtı. Bunun üzerine, Ebû Musa'ya gitti. Ebû Musa, ona, karısının haram olduğunu söyledi. Adam, İbn Mes'ud'a giderek bir de ona sordu. İbn Mes'ud, Rasulullah (sav)'in şöyle söylediğini haber verdi:

لا يحرم من الرضاع الا ما أنبت اللحم و أنشأ العظم.³⁶⁴

“Ancak ete dönüşen ve kemiği geliştiren süt emme haram kılar.”

- İmam Malik Muvatta'ında, Yahya b. Saîd'den “Bir adamın Ebû Musa el-Eşarî'ye gelerek, karısının göğsünden süt emdiğini ve karnına gittiğini söylediğini, bunun üzerine Ebû Musa'nın, karısının ona haram olduğu fetvasını verdiğini” nakletmiştir. Abdullah b. Mes'ud ise, “Adama verdiğin fetvaya dikkat et” demiş, Ebû Musa, “Sen nasıl fetva verdin” diye sorunca, İbn Mes'ud, “İki yaşından sonra emilen

³⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, I, 432.

sütün haram kılmayacağını” söylediğini belirtmiştir. Ebû Musa, İbn Mes’ud’un ilminin derinliğine işaret ederek, o varken kendisine bir şey sorulmamasını söylemiştir.³⁶⁵ İbn Mes’ud, Hz. Peygamber’in hadisini zikrettikten sonra, iki yaşından sonra emilen sütün haram kılmayacağı şeklinde fetva vermiş olabilir.

- Abdurrazzak’ın Musannef’inde geçen rivayet ise şöyledir:

Bir adam İbn Mes’ud’a gelerek, bir karısı olduğunu, göğsünde süt toplandığını, onu emip tükürdüğünü söylemiş, Ebû Musa’ya giderek bunu sorduğunu ve karısının kendisine haram olduğunu söylediğini zikretmiştir. Beraber Ebû Musa’ya gitmişler, İbn Mes’ud, “Neye dayanarak böyle fetva verdiğini” sormuş, Ebû Musa açıklamıştır. Bunun üzerine İbn Mes’ud, adama elini uzatarak, bunu süt emen bir çocuk olarak mı görüyorsun? “Ancak ete ve kana dönüşen süt emme (haram kılar)” demiş, Ebu Musa da, ilmin denizi aranızdayken bana bir şey sormayın, demiştir. İsnadı şöyledir:

İbn Mes’ud – Ebû Atıyye el-Vâdiî – Ebû Husayn – Sevrî – Abdurrazzak.³⁶⁶

- İbn Ebî Şeybe ise, “Ancak ete ve kana dönüşen süt emme haram kılar” sözünü Ebu Musa’dan şu isnadla nakletmiştir:

Ebû Musa – Mücahit – Leys – İbn Fudayl.³⁶⁷

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Mes’ud’dan da, “Kemikleri kuvvetlendiren, ete dönüşen süt emme haram kılar” sözünü şu isnadla tahrir etmiştir:

³⁶⁵ Malik, Radâ’, 2, II, 607, no: 14.

³⁶⁶ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 463, no: 13895.

³⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 142, III, 385, no: 9.

Abdullah – Şeybânî – İsmail – Ebû Muaviye.³⁶⁸

- Hadisin Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki isnadı şöyledir:

Rasulullah (sav) – İbn Mes'ud – Ebû Musa el-Hilâlî'nin babası – Ebû Musa el-Hilâlî – Süleyman b. Muğîre – Vekî' – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁶⁹

- Ebû Davud'un Sünen'indeki bir rivayette ise, olay zikredilmemiş, hadis ise, kelime farklılıkları bulunmakla birlikte, İbn Mes'ud'un sözü olarak aktarılmıştır. (لا رضاع الا ما شد العظم و أنبت اللحم) Ebû Musa'dan bahsedilmemiş olmasına rağmen sonunda “İlmin denizi aranızdayken bize sormayın” dediği zikredilmiştir. Bu rivayetin de aynı olayı nakletmiş olması muhtemeldir. İsnadı şöyledir:

İbn Mes'ud – Ebû Musa el-Hilâlî'nin babası – Ebû Musa el-Hilâlî – Süleyman b. Muğîre – Abdüsselam b. Mütahhir.³⁷⁰

Bu rivayeti zikrettikten sonra, Ebû Davud, yine olayı zikretmeden İbn Mes'ud'un, Rasulullah (sav)'den naklettiği hadise yer vermiştir. İsnadı şöyledir:

Rasulullah (sav) – İbn Mes'ud – Ebû Musa el-Hilâlî'nin babası – Ebû Musa el-Hilâlî – Süleyman b. Muğîre – Vekî' – Muhammed b. Süleyman el-Enbârî.³⁷¹

Görüldüğü gibi bu söz, hadis kaynaklarımızda, Rasulullah (sav)'in, İbn Mes'ud'un ve Ebû Musa'nın sözü olarak aktarılmıştır.

³⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 142, III, 385, no: 8.

³⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, I, 432.

³⁷⁰ Ebû Davud, Nikah, 9, II, 549, no: 2059.

³⁷¹ Ebû Davud, Nikah, 9, II, 549, no: 2060.

2. - لا رضاع الا ما فتق الأمعاء

“Ancak bağırsakları ayıran süt emme haram kılar.”³⁷²

- İsnadları şöyledir:

Ebû Hureyre – Haccâc b. Haccâc el-Eslemî – Urve – Hişam b. Urve – Ma’mer ve İbn Cüreyc – Abdurrazzak.³⁷³

Ebû Hureyre – Urve – Hişam – Abde – İbn Ebî Şeybe.³⁷⁴

Ebû Hureyre – Haccâc – Urve – Hişam b. Urve – Ebû Usâme – İbn Ebî Şeybe.³⁷⁵

³⁷² “Bağırsakları birbirinden ayırma” sözüyle, sütün, yemek gibi gıda yerini tutup beslenme ihtiyacını karşılamasının kastedildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda bu sözün, sütün bir-iki defa gibi az olmayıp bağırsakları açacak miktarda olmasının gerektiği anlamına da gelebileceği söylenmiştir. Bkz: Haydar Hatipoğlu, a.g.e., V, 419. Ancak alimlerin çoğu ilk zikredilen görüşe sahiptir.

³⁷³ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 466, no: 13910.

³⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, 388, no: 7. Ebû Hureyre’nin kavli olarak şu şekilde nakledilmiştir: “Ancak memedeyken ve süttten kesilmeden önce, bağırsakları ayıran süt emme haram kılar.” (Burada *الثدي* ifadesiyle mahremiyet meydana gelmesi için memeden emmenin gerektiği kastedilmemiştir. “Süt emme döneminde olma” anlamında, Araplar arasında bilinen bir kullanımdır. Hadisin sonunda da zaten bu açıkça ifade edilmiştir. Bkz: Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 245.)

³⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, 389, no: 8.

Ebû Hureyre – Haccâc – Urve – Hişâm b. Urve – İbn Numeyr – İbn Ebî Şeybe.³⁷⁶

Süleyman b. Yesâr – Katâde – Saîd – Muhammed b. Bişr – İbn Ebî Şeybe.³⁷⁷

Rasulullah (sav) – Abdullah b. Zübeyr – Urve – Ebu'l-Esved – İbn Lehîa' – Abdullah b. Vehb – Harmele b. Yahya - İbn Mace.³⁷⁸

Rasulullah (sav) – Ümmü Seleme – Fatıma bint. Münzir (Hişâm b. Urve'nin eşi) – Urve – Hişâm b. Urve – Ebû Avane – Kuteybe – Tirmizî.³⁷⁹

Hadisi, Abdurrazzak ve İbn Ebî Şeybe mevkuf olarak tahrir etmişken, daha sonraki kaynaklardan olan İbn Mace ve Tirmizî'nin eserlerinde hadis, merfu olarak zikredilmiştir. Ancak isnadları farklı olduğu için, sonraki dönemlerde hadisi merfu hale getirmek amacıyla isnada, Rasulullah (sav)'in eklendiğini söylemek doğru değildir.

3. a. لا رضاع بعد الفصال

“Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur/Sütten kesildikten sonra emilen süt haram kılmaz.”

³⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, 389, no: 9.

³⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 142, III, 385, no: 7. **يُحْرَمُ مِنْهُ مَا فَتَقَ الْأَمْعَاءُ** şeklinde geçmektedir.

³⁷⁸ İbn Mace, Nikah, 37, I, 626, no: 1946.

³⁷⁹ Tirmizî, Radâ', 5, III, 458, no: 1152. İbn Ebî Şeybe'nin, Ebû Hureyre'nin kavli olarak naklettiği şekliyle hadis Ümmü Seleme'den merfu olarak nakledilmiştir.

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Ali – Nezzâl – Dahhâk – Cüveybir – Ma’mer – Abdurrazzak.³⁸⁰

Ali – Nezzâl – Dahhâk – Cüveybir – Sevrî – Abdurrazzak.³⁸¹

Sevrî, Ma’mer’e, “Cüveybir’in bu hadisi kendilerine merfu olarak nakletmediğini” söylemiştir. Ma’mer ise, başka bir keresinde merfu olarak naklettiğini bildirmiştir.³⁸²

İbn Abbas veya İbn Ömer – Zührî – Ma’mer – Abdurrazzak.³⁸³

İbn Abbas – Amr b. Dînâr – Ma’mer – Abdurrazzak.³⁸⁴

İbn Abbas – Amr b. Dînâr – Sevrî – Abdurrazzak.³⁸⁵

³⁸⁰ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13897. Beyhakî de aynı isnadla hadisi nakletmiştir, ancak, hadiste bu hükümle birlikte dört hüküm daha yer almaktadır. Bkz: Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru Sadr, Beyrut, 1353, Radâ', VII, 461.

³⁸¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13898.

³⁸² Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13898 ve 2. dipnot.

³⁸³ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13900. Hadisin sonunda الحولين ilavesi mevcuttur.

³⁸⁴ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464-5, no: 13901. Hadisin sonunda سنتين ilavesi mevcuttur.

Ömer – el-Hasen – Yezîd b. İbrâhîm – Vekî’ – İbn Ebî Şeybe.³⁸⁶

Ali – Nezzâl – İsmâîl b. Recâ’ – Ebû Habbâb – Vekî’ – İbn Ebî Şeybe.³⁸⁷

Ümmü Seleme – Hâtıb – Yahyâ b. Abdurrahmân b. Hâtıb – Hişam b. Urve – Abde – İbn Ebî Şeybe.³⁸⁸

b. Kaynaklarımızda, Rasulullah (sav)’den nakledilen, 13 hükmün/mevzunun zikredildiği bir hadis mevcuttur. Hadisteki hükümlerden biri de “Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur” şeklindedir.

- İsnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Cabir b. Abdullah – Ebî Abes – Ebû Huzeyfe el-Yemân – Ebû Davud.³⁸⁹

Rasulullah (sav) – Cabir b. Abdullah – Ebû Atîk – Harrâm b. Osman – Hârice b. Mus’ab – Ebû Davud.³⁹⁰

³⁸⁵ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 465, no: 13902. Hadiste **الفطام** lafzı geçmektedir.

³⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 145, III, 388, no: 4.

³⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 145, III, 388, no: 5.

³⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 145, III, 388, no: 6. Hadis şu şekilde geçmektedir: لا رضاع إلا ما كان في المهد قبل الفطام

³⁸⁹ Tayâlisî, *Müsned*, I, 243, no: 1767.

³⁹⁰ Tayâlisî, a.y.

Rasulullah (sav) – Cabir b. Abdullah – Abdurrahman b. Cabir ve Muhammed b. Cabir – Harrâm b. Osman - Ma'mer – Abdurrazzak.³⁹¹

Sütten kesildikten sonra emilen sütün haram kılmayacağı hükmünün yer aldığı 'b' maddesinde zikredilen hadis merfu olarak nakledilmiştir. Aynı anlamdaki 'a' maddesinde zikredilen hadis ise hem merfu, hem mevkuf olarak zikredilmiştir. Rasulullah (sav)'in "Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur" demiş olması, bunu bilen ashabın da bu konuda kendilerine sorulan sorulara bu şekilde cevap vermiş olması muhtemeldir.

4. Rasulullah (sav), Hz. Aişe'nin yanına girdiğinde, Hz. Aişe'nin yanında bir adam vardı. Rasulullah (sav)'in yüzü değişti, rahatsız olmuş gibiydi. Hz. Aişe, "Ya Rasulullah (süt) kardeşim" dedi. Bunun üzerine peygamberimiz şöyle buyurdu:

انظرن ما أخوانكن فانما الرضاعة من المجاعة³⁹²

"Sütkardeşlerinize dikkat edin, süt hükmü ancak açlıktan dolayı sabit olur/ancak açlıktan dolayı emilen süt haram kılar."

- İsnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş'as – Şu'be – Ebû Davud.³⁹³

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Ebi's-Şa'sa'nın babası (Esved el-Muharibî) – Ebi's-Şa'sa (Süleym) – Eş'as – Süfyân – Vekî' – İbn Ebi Şeybe.³⁹⁴

³⁹¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13899.

³⁹² Ahmed b. Hanbel, VI, 94; Darimî, Nikah, 52, I, 554.

³⁹³ Tayâlisî, *Müsned*, I, 200-1, no: 1412. Hadiste "Bundan hoşlanmamış gibiydi" ifadesi mevcuttur.

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as b. Süleym – Şu’be – Behz – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁹⁵

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as b. Süleym ve Şu’be – Muhammed b. Ca’fer ve Behz – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁹⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Süfyân – Abdurrahman – Vekî’ – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁹⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Süfyân – Vekî’ – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.³⁹⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Şu’be – Ebû’l-Velîd et-Tayâlisî – Darimî.³⁹⁹

³⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 142, III, 385, no: 3. Olay zikredilmeksizin hadisin sadece إنما الرضاعة من المجاعة kısmına yer verilmiştir.

³⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 94.

³⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, VI, 174. “Rasulullah (sav) rahatsız olmuş gibiydi” ifadesi yerine “Kızmış gibiydi” ifadesi yer almaktadır.

³⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, VI, 214. Rasulullah (sav)’in adamı görünce rahatsız olduğundan bahsedilmemiş, “Bu kim” diye sorduğu zikredilmiştir.

³⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, VI, 138. Olay zikredilmeksizin, Rasulullah (sav)’in “إنما الرضاعة من المجاعة” dediği nakledilmiştir.

³⁹⁹ Darimî, Nikah, 52, I, 554.

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Süfyân – Muhammed b. Kesîr – Buharî.⁴⁰⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym b. Esved el-Muhâribî – Eş’as – Şu’be b. Haccâc – Ebû’l-Velîd (Hişâm b. Abdûlmelik et-Tayâlisî) - Buharî.⁴⁰¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Ebû’l-Ahves – Hannâd b. es-Seriy – Müslim.⁴⁰²

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Şu’be – Muhammed b. Ca’fer – Muhammed b. Müsenna ve İbn Beşşâr – Müslim.⁴⁰³

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Şu’be – Muaz – Ubeydullah b. Muaz – Müslim.⁴⁰⁴

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Süfyân – Abdurrahman b. Mehdî – Züheyr b. Harb – Müslim.⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ Buharî, Şehâdât, 7, III, 149-150. Rasulullah (sav)’in, “Bu kim” diye sorduğu zikredilmiştir. Bir de hadis **من أخوانك** lafzıyla geçmektedir. Aynî, **من** lafzının daha makbul olduğunu belirtmiştir. Bkz: Aynî, a.g.e., IX, 389.

⁴⁰¹ Buharî, Nikah, 21, VI, 125-6. Hadiste **ما أخوانك** yerine **من أخوانك** lafzı yer almaktadır.

⁴⁰² Müslim, Radâ’, 8, II, 1078, no: (1455)-32. Hadisin başı şöyledir: **انظرن إختكن من الرضاعة**

⁴⁰³ Müslim, Radâ’, 8, II, 1079.

⁴⁰⁴ Müslim, a.y.

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Zaide – Huseyn el-Cu’fî – Abd b. Humeyd – Müslim.⁴⁰⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Süfyân – Vekî’ – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – Müslim ve İbn Mace.⁴⁰⁷

(Müslim ve İbn Mace hadisi İbn Ebî Şeybe’den nakletmiştir. İbn Ebî Şeybe’nin tahrir ettiği isnadda, Süleym’in hadisi babasından naklettiği zikredilmiş olmasına rağmen Müslim ve İbn Mace’nin tahrir ettikleri isnadda Süleym’in babası zikredilmemiştir.)

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Süfyân – Muhammed b. Kesîr – Ebû Davud.⁴⁰⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Şu’be – Hafs b. Ömer – Ebû Davud.⁴⁰⁹

Rasulullah (sav) – Aişe – Mesrûk – Süleym – Eş’as – Ebu’l-Ahves – Hannâd b. es-Seriy – Nesaî.⁴¹⁰

⁴⁰⁵ Müslim, a.y.

⁴⁰⁶ Müslim, a.y.

⁴⁰⁷ Müslim, a.y.; İbn Mace’nin Sünen’inde hadis şu şekilde geçmektedir: انظروا من تدخلن عليكن. فان الرضاعة من المجاعة Bkz: İbn Mace, Nikah, 37, I, 626, no: 1945.

⁴⁰⁸ Ebû Davud, Nikah, 9, II, 548, no: 2058. Hadiste ما yerine من lafzı geçmektedir.

⁴⁰⁹ Ebû Davud, a.y. Hadiste ما yerine من lafzı geçmektedir.

Hadis Hakkında Bazı İzahlar

İbn Ebî Şeybe'nin tahrir ettiği rivayet dışında, hadis, Rasulullah (sav)'den Eş'as'a kadar tek bir isnadla gelmiş, Eş'as'dan sonra isnadları çoğalmıştır. Bu sebeple ferd bir hadistir.

Hadiste, Rasulullah (sav), Hz.Aişe'nin yanına girdiğinde yanında bir adamın olduğu zikredilmektedir. Bu adamın ismi belirtilmemiştir. Hz. Aişe'nin sũtkardeři Abdullah b. Yezid olduğunu söyleyenin hata ettiği ifade edilmiştir. Çünkü Abdullah, ümmetin ittifakıyla tabiîndendir. Annesi daha önce Hz. Aişe'yi emzirmiştir. Nebi (sav)'in vefatından sonra Abdullah doğmuştur.⁴¹¹ Aynı anneden emenler sũtkardeř olduğu için Abdullah b. Yezid, Hz. Aişe'nin sũtkardeřidir. Fakat Rasulullah (sav)'in vefatından sonra doğduğu için hadiste zikredilen kişi, o değildir. Tahminen bu kişinin Ebũ Kuays'ın oğlu olduğu belirtilmiştir.⁴¹²

“Kardeşlerinize dikkat edin” sũzüyle kastedilen, sũt emme döneminde meydana gelmiş, şartları gerçekleşmiş geçerli bir radâ' olup olmadığına dikkat edilmesidir.⁴¹³ Hadis, küçükken emilen sũtün geçerli olacağına delildir. Çünkü sũtle

⁴¹⁰ Nesaî, Nikah, 51, VI, 102. Hz. Aişe, Rasulullah (sav)'in yüzünde öfke gördüğünü zikretmiştir.

⁴¹¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 388-9; Ebũ Tayyib, a.g.e., V, 58; Kastalânî, a.g.e., VIII, 31.

⁴¹² Aynî, a.g.e., IX, 388; Kastalânî, a.g.e., VIII, 31; Ebũ Tayyib, a.g.e., V, 58.

⁴¹³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 389; VI, 337; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 216.

açlığın giderilmesi büyükken değil, küçükken mümkündür.⁴¹⁴ Sahabe, tabiîn ve fakihlerden çoğunun görüşü budur. Ancak bu küçüklük döneminin sınırlandırılması konusunda ihtilaf etmişlerdir.⁴¹⁵

Hiz. Aîşe, yanındaki adamın kardeşi olduğunu söylemiştir, Rasûlullâh (sav), “Kardeşlerinize dikkat edin” sözüyle, o adamın büyükken emmiş olmasından korktuğu için, onun iyi incelenmesini istemektedir. Çünkü süt emme mahremiyet meydana getirir ve halveti helal kılar.⁴¹⁶ Süt emen çocuk, açlığını sütle giderdiği için -midesi zayıftır, süt ona yeter- ve bununla geliştiği için süt emziren kadından bir parça gibi, onun diğer çocukları gibi olur.⁴¹⁷ Bu nedenle muteber süt emmenin ancak açlığı gideren emme olduğu söylenmiştir. Allahu Teâlâ’nın “Onları açlıktan doyurdu” sözü gibidir.⁴¹⁸

5. Yetişkinin emmesiyle ilgili Hiz. Aîşe’den nakledilen şöyle bir hadis mevcuttur:

لقد نزلت آية الرجم، و رضاعة الكبير عشرا. ولقد كان في صحيفة تحت سريري. فلما مات رسول الله و تشاغلنا بموته، دخل داجن فأكلها.⁴¹⁹

⁴¹⁴ İbn Hacer, a.g.e., IX, 117; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 62; Bâcî, a.g.e., IV, 154; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 81.

⁴¹⁵ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 62.

⁴¹⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Kastâlânî, a.g.e., VIII, 31.

⁴¹⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 389; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 61.

⁴¹⁸ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 389.

⁴¹⁹ İbn Mace, Nikah, 36, I, 626, no: 1944.

“Andolsun ki, recm ayeti ve yetişkin kişiyi on defa emzirme (sebebi ile nikahlanmanın haramlığı) ayeti indi ve bu ayetler serîrimin altındaki sayfadaydı. Rasulullah (sav) vefat edince, biz onun ölümüyle meşgul olurken, evcil bir koyun girip o sayfayı yedi.”

Hadis, metin bakımından problemlili olduğu için isnaddaki ravilerden tevsikinde ihtilaf edilen veya cerh edilen raviler hakkında bilgi verilecek, rivayetleri makbul olan sika raviler için, raviyle ilgili bilgilerin yer aldığı kaynaklar zikredilecektir. Hakkında malumat verilmiş olan raviler için sonraki senetlerde tekrar bilgi verilmeyecektir.

- Hadisin isnadları şöyledir:

Aişe (ö.58) – Amra bint. Abdurrahmân (ö.98)⁴²⁰ – Abdullah b. Ebî Bekr b. Amr b. Hazm (ö.135)⁴²¹ – İbn İshâk (ö.153)⁴²² – Ya’kub’un babası (ö.183)⁴²³ – Ya’kub (ö.208)⁴²⁴ – Ahmed b. Hanbel (ö.241) – Abdullah.⁴²⁵

⁴²⁰ Amra bint Abdurrahman hakkında bilgi için bkz: İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, *Kitabü’s-Sikât*, (Haydarâbâd, 1981, Meclisü Dâirati’l-Meârifî’l-Osmâniyye), V, 288.

⁴²¹ Abdullah b. Ebî Bekr hakkında bilgi için bkz: İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 10; İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman, *Kitâbü’l-Cerh ve’t-Ta’dil*, (Haydarâbâd, 1953, Meclisü Dâirati’l-Meârifî’l-Osmâniyye), II/2, 17; Mizzî, Cemâlüddîn Ebi’l-Haccâc Yûsuf, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, (Beyrut, 1992, Müessesetü’r-Risâle), XIV, 349-351.

⁴²² Muhammed b. İshâk b. Yesâr hakkında, İbn Medînî, İclî ve İbn Sa’d, “sika”, Şu’be ve Ebû Zur’a, “sadûk” demiştir. Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel ve

Aiše – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Muhammed b. İshâk – Abdu'l-a'lâ
(ö.189)⁴²⁶ – Ebû Seleme Yahyâ b. Halef (ö.242)⁴²⁷ – İbn Mace (ö.273).⁴²⁸

Dârakutnî, huccet olmadığını söylemiştir. Yahyâ b. Maîn, “leyse bihi be’s” demiş, başka bir keresinde de, onun zayıf olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, tedlisinin çok olduğunu belirtmiştir. İbn Uyeyne’nin ashabı, “kezzâb”, Nesaî, “leyse bi’l-kavî” demiştir. Dârakutnî, rivayetleri ile ihticac konusunda ihtilaf edildiğini söylemiştir. Bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III/2, 191-4; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, (Haydarâbâd, 1326, Meclisü Dâirati’l-Meârifî’n-Nizâmiyye) IX, 38-46.

⁴²³ İbrâhîm b. Sa’d b. İbrâhîm hakkında bilgi için bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., I/1, 101-2; İbn Hacer, a.g.e., I, 121-3.

⁴²⁴ Ya’kûb b. İbrâhîm b. Sa’d hakkında bilgi için bkz: İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 284; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/2, 202; İbn Hacer, a.g.e., XI, 380-1.

⁴²⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 269. Hadiste, Rasulullah (sav)’in öldüğü değil, ağrı çektiği zikredilmiş, kendilerinin de onun işleriyle meşgul oldukları sırada دويبة’nin (evcil bir hayvan) girerek bunun yazılı olduğu sayfayı yediği nakledilmiştir.

⁴²⁶ Abdula’lâ b. Abdula’lâ hakkında bilgi için bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III/1, 28.

⁴²⁷ Yahyâ b. Halef (242) hakkında bilgi için bkz: İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 268; İbn Hacer, a.g.e., XI, 204.

⁴²⁸ İbn Mace, Nikah, 36, I, 625, no: 1944.

Aiše – Kâsım (ö.106)⁴²⁹ – Abdurrahman b. Kâsım (ö.126)⁴³⁰ - Muhammed b. İshâk – Abdu'l-a'lâ – Yahyâ b. Halef – İbn Mace.⁴³¹

Aiše – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Muhammed b. İshâk – Abdu'l-a'lâ b. Abdu'l-a'lâ – Muhammed b. Yahya el-Kat'î (ö.253)⁴³² – Ebû Hâmid Muhammed b. Hârûn – Dârakutnî (ö.385).⁴³³

Rivayetin İsnad ve Metin Açısından Değerlendirilmesi

İbn Kuteybe (ö.276), bu rivayete yapılan itirazları şu şekilde sıralamıştır:

Bu, Allâh'ın (cc); “Muhakkak ki o, çok şerefli bir kitaptır. Ona ne önünden, ne ardından batıl yaklaşamaz.” (Fussilet, 41-42) ayetinin zıddıdır. Bir koyunun yediği, bir farzını iptal ettiği ve hucetini ıskat ettiği bir şey nasıl aziz ve şerefli olabilir? Koyun bile iptal ettikten sonra onu iptal etmekten kim aciz kalabilir? Kur'an ayetini yemek üzere bir hayvanı gönderdiği halde Allâh (cc), nasıl olur da, “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim” (Maide, 3) der? Ve nasıl olur vahyi koyunun

⁴²⁹ Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, a.g.e., VIII, 333-5.

⁴³⁰ Abdurrahman b. Kâsım b. Muhammed hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, a.g.e., VI, 254-5.

⁴³¹ İbn Mace, Nikah, 36, I, 625, no: 1944.

⁴³² Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Hazm el-Kat'î hakkında bilgi için bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/1, 124; İbn Hacer, a.g.e., IX, 508-9.

⁴³³ Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, Dâru'l-Mehâsin, Kahire, 1966, IV, 179, no:22.

yemesine maruz bırakır da, onun saklanması ve muhafaza edilmesini emretmez?
Eğer onunla amel edilmesini istemiyorsa, onu niçin indirdi?⁴³⁴

Daha sonra eserinde bu itirazları şöyle cevaplamıştır:

“Eğer sahifeye şaşıyorlarsa, şüphesiz sahifeler Rasûlullâh’ın devrinde Kur’an’ın yazıldığı malzemelerin en kıymetlisi idi” demiş, o zamanda, Kur’an’ın Müslümanların elinde dağınık bir halde bulunduğunu söylemiştir.⁴³⁵

“Eğer serîre şaşıyorlarsa, insanlar birer hükümdar değillerdi ki, onların hazineleri, kilitleri, abanoz veya sâc ağacından yapılma sandıkları bulunsun! Onlar bir şeyi muhafaza etmek istedikleri zaman; ayakaltında çiğnenmekten, çoluk çocuğun oynamasından emin olmak için, onu seririn altına koyarlardı” demiştir.⁴³⁶

“Eğer koyuna şaşıyorlarsa, şüphesiz ki koyun hayvanların en kıymetlisidir” dedikten sonra koyunun o sahifeyi yemesine şaşılması gerektiğini, Allâh’ın bir şeyi yok etmek istediği zaman bunu zayıfla da kuvvetli ile de yapabileceğini ifade etmiştir.⁴³⁷ Hz. Aîşe’nin, rivayette bu iki ayetin okunmasının mensuh olup hükmün mensuh olmadığını söylemek istediği belirtilmiştir.⁴³⁸ Eğer böyle bir ayet varsa ve

⁴³⁴ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Te’vîlü Muhtelifi’l-Hadîs*, Mısır, 1326, 398.

⁴³⁵ İbn Kuteybe, a.g.e., 398-9.

⁴³⁶ İbn Kuteybe, a.g.e., 399.

⁴³⁷ İbn Kuteybe, a.g.e., 400-1.

⁴³⁸ Haydar Hatipoğlu, a.g.e., V, 416.

hükmü mensuh değilse, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe dışındaki hanımları neden yetişkin bir kimsenin süt emmeyle yanlarına giremeyeceklerini söylemişlerdir?

Veda haccında Allâh (cc), dini kemale erdirdiğini söylemesine rağmen, Rasûlullâh'ın (sav) vefatından sonra 'yetişkinin on kere emmesi' ile ilgili olan ayetin yazılı olduğu sahifeyi yemek üzere nasıl olur da koyun gönderir itirazına da "Dinin kemale ermesiyle kastedilenin, onun izzeti ve ortaya çıkışı, şirkin zelil oluşu ve yok olup gidişi olduğunu" söyleyerek, sünnet ve farzların kemale ermeyeceklerini, Rasûlullâh'ın vefatına kadar nazil olmaya devam ettiğini belirtmiş ve bu ayet hakkında Şa'bî'nin görüşünün de böyle olduğunu söylemiştir.⁴³⁹

"Amel edilmesini istemiyorsa niçin indirdi" şeklinde yapılan itiraza da üç çeşit neshten bahsederek, bunların caiz olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁰ Ancak Rasulullah (sav)'ın vefatından sonra Kur'an'a bir şey eklenmesi ve Kur'an'dan bir şeyin eksilmesi caiz değildir. Allah (cc), "Kur'an'ı biz indirdik ve onun koruyucusu biziz" buyurmuştur.⁴⁴¹ Ayrıca bu rivayette, on defa emme ayetinin olduğu sayfanın bir evcil hayvan tarafından yenildiği aktarılmış ancak bir nesh olayından bahsedilmemiştir.⁴⁴²

⁴³⁹ İbn Kuteybe, a.g.e., 401-402.

⁴⁴⁰ İbn Kuteybe, a.g.e., 402.

⁴⁴¹ İbn Hümâm, a.g.e., III, 440.

⁴⁴² Adil Yavuz, "Evlenmeyi Haram Kılan 'Beş Kez Süt Emme' Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2007, Bahar, 23, s.55.

İbn Kuteybe, bunun vahiy olarak inzal edilmesinin, fakat Kur'an olmamasının da caiz olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴³ Muhammed Ebû Şuhbe de, "Kur'an'dan indirilenlerden" ifadesini "Kur'an'ın açıklamasından indirilenler" şeklinde izah etmeye çalışmış ve buna "...insanlara kendilerine indirileni açıklaman için sana bu Kur'an'ı indirdik." (Nahl 44) ayetini delil olarak göstermiştir. Bu çıkarım pek yerinde değildir ve Kur'an'ın açıklanmasının vahye dayandığı sonucunu doğurur. Bu ise Kur'an ile ilgili birçok spekülasyonun doğmasına neden olur.⁴⁴⁴

Hem evcil bir hayvanın, yetişkinin on kere emmesiyle ilgili hükmün yazılı olduğu sahifeyi yemesiyle, ayetin hıfzının kalplerden silinemeyeceği ve başka bir sahifede onun kaydedilmesinin zor olmayacağı malumdur. Bundan ötürü bu hadisin aslının olmadığını öğrenmiş olduk.⁴⁴⁵

Bu rivayeti sadece Hz. Aişe, ondan da Amra rivayet etmiştir. Eğer yetişkinin on kez emmesiyle mahremiyetin oluşacağına dair böyle bir ayet mevcut olsaydı, diğer sahabilerin de bunu bilmesi ve nakletmesi gerekirdi. Bir hayvanın sadece yazılı olduğu bir sayfayı yemesiyle bir ayetin ortadan kalkması, hiç kimsenin bir daha böyle bir ayet olduğuna dair bir şey söylememiş olması bu rivayetin sahih olmadığını gösterir.

Rivayetin isnadları da problemlidir:

⁴⁴³ İbn Kuteybe, a.g.e., 402.

⁴⁴⁴ Şaban Karataş, *Şia'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, Ekin Yayınları, İstanbul, 1996, 201.

⁴⁴⁵ Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *Usûl*, Edâ Neşriyat, İstanbul, 1990, II, 80.

Ahmed b. Hanbel, İbn Mace ve Dârakutnî'nin tahrir ettiği rivayetin isnadlarında yer alan İbn İshak'ı, tevsik eden alimler bulunmasına rağmen, alimlerin çoğu cerh etmiştir. İbn İshak'tan dolayı bu rivayetin isnadları zayıftır.

İbn Kuteybe de, hadise yapılan eleştirileri bu şekilde cevapladıktan sonra, Malik b. Enes'in, Abdullah b. Ebî Bekr- Amra-Aişe isnadıyla rivayet ettiği, 'Bilinen on emme haram kılar' ayeti Kur'an'dan nazil olanlar arasındaydı. Sonra 'bilinen beş emme haramlığa sebep olur' ayetiyle neshedilmiş, bunlar Kur'an olarak okunduğu sırada Rasûlullâh (sav) vefat etmişti, hadisini zikretmiş ve Malik'in hadisçiler nazarında daha sağlam olduğunu, yetişkin bir kimsenin on kere emzirilmesinin Muhammed b. İshak'ın hatası olduğunu kabul ettiğini söylemiştir.⁴⁴⁶ İbn Kuteybe'nin hatalı olduğunu kabul ettiği bir rivayeti, savunmaya çalışması şaşılacak bir şeydir. Adil Yavuz, bu açıklama, aralarında tearuz olan iki farklı rivayeti izah etmek için yeterli değildir, demiş ve şu şekilde izah etmiştir: "Çünkü Malik rivayetinde de "Beş emme ayeti okunmaktayken Peygamber (sav)'in vefat ettiği" belirtilmektedir. O halde, "Elimizdeki Kur'an'da bulunmayan bu ayetlere ne olmuştur?" sorusuna Malik rivayeti cevap vermemektedir.⁴⁴⁷ Ayrıca, süt emme miktarı ile ilgili hadisler hakkında yapılmış olan değerlendirmeleri naklederken, on emmenin beş emmeyle neshedildiğini bildiren bu hadise yöneltlen eleştirilere yer verilecektir. O itirazlar bu hadis için de geçerlidir.

⁴⁴⁶ İbn Kuteybe, a.g.e., 403-4.

⁴⁴⁷ Yavuz, a.g.m., 61.

6. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa, Rasulullah (sav)’in Zeyd’i evlatlık edindiği gibi, Salim’i evlatlık edinmişti ve Salim, Ebû Huzeyfe’ye nispetle çağırılıyordu.⁴⁴⁸ Ayrıca; Ebu Huzeyfe, Salim’i, ilk muhacirlerden olan kardeşinin kızı Fatıma bint. Velîd ile evlendirmişti.⁴⁴⁹ Cahiliyye döneminde, bir adam evlatlık edinince, insanlar çocuğu onun oğlu olarak çağırırlardı ve çocuk adamın mirasçısı olurdu.⁴⁵⁰ Allah (cc), bu konuda “Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır...” (Ahzâb, 5) ayetini indirince,⁴⁵¹ Ebû Huzeyfe’nin eşi Sehle bint. Süheyl, Rasulullah (sav)’e gitmiş ve “Ya Rasulallah! Ebû Huzeyfe’nin mevlası Salim, evimizde bizimle beraber yaşıyor. Ergenlik çağına ulaştı ve erkeğin bildiği

⁴⁴⁸ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459-460, no: 13886; Ahmed b. Hanbel, VI, 201, 271; Malik, *Radâ’*, 2, II, 605, no: 12; Buharî, *Nikah*, 15, VI, 122; Darimî, *Nikah*, 52, I, 554; Ebû Davud, *Nikah*, 10, II, 549, no: 2061.

⁴⁴⁹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460, no: 13886; Malik, *Radâ’*, 2, II, 605, no: 12.

⁴⁵⁰ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 461, no: 13887; Ahmed b. Hanbel, VI, 201; Buharî, *Nikah*, 15, VI, 122; Ebû Davud, *Nikah*, 10, II, 549, no: 2061.

⁴⁵¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459-461, no: 13885-7; Ahmed b. Hanbel, VI, 201; Malik, *Radâ’*, 2, II, 605, no: 12; Ebû Davud, *Nikah*, 10, II, 549-550, no: 2061.

şeyleri biliyor”⁴⁵² diğer bir rivayette, “Ya Rasulallah! Biz Salim’i oğlumuz olarak görüyorduk, ben fudulken⁴⁵³ yanıma giriyordu ve bizim sadece bir evimiz var, ne buyurursun?”⁴⁵⁴ başka bir rivayette ise; “Ya Rasulallah! Salim’in yanıma girmesinden dolayı Ebû Huzeyfe’nin yüzünde hoşnutsuzluk görüyorum”⁴⁵⁵ demiştir.

⁴⁵² Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 458-9, no: 13884; benzer ifadeler için bkz: Müslim, *Radâ’*, 7, II, 1076, no: 27, 28; Ahmed b. Hanbel, VI, 201; Nesaî, *Nikah*, 53, VI, 105, 106.

⁴⁵³ Halil, fudul kelimesini, kadının saç, elleri ve yüzü gibi bazı yerlerinin görünmesi olarak açıklamış, İbn Vehb de, başı ve sadrı görünmek şeklinde izah etmiştir. Aynı zamanda, altında izâr bulunmayan tek bir elbise şeklinde açıklanmıştır. İbn Abdilber de, dindar birisine, değil mahremi olmayan kişinin yanında, mahreminin yanında bile sadrı açık durmasının izafe edilmesi caiz olmayacağı için, sahih olan görüşün sonuncusu olduğunu söylemiştir. Bkz: İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 255; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 271-2; Bâcî, a.g.e., IV, 154; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 65.

⁴⁵⁴ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460, no: 13886; Malik, *Radâ’*, 2, II, 605, no: 12; benzer ifadeler için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459, no:13885; s.461, no: 13887; Ahmed b. Hanbel, VI, 201, 228, 271; Darimî, *Nikah*, 52, I, 554; Ebû Davud, *Nikah*, 10, II, 550, no: 2061.

⁴⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 39; Nesaî, *Nikah*, 53, VI, 104-5; Müslim, *Radâ’*, 7, II, 1076, no: (1453)-26; İbn Mace, *Nikah*, 36, I, 625, no: 1943; Müslim, *Radâ’*, 7, II, 1076, no: 27 ve Nesaî, *Nikah*, 53, VI, 106’da ise; Sehle’nin “Zannediyorum ki, bundan (yanına girmesinden) mutlaka Ebû Huzeyfe’nin hatırına bir şey geliyor”

Bunun üzerine Rasulullah (sav)’in, Sehle’ye “أرضعيه! تحرمي عليه”⁴⁵⁶ (onu emzir, ona haram ol), başka bir rivayette “أرضعيه خمس رضعات”⁴⁵⁷ (Onu beş kere emzir) dediği, diğer bir rivayette ise; “فأرضعيه عشر رضعات ثم ليدخل عليك كيف شاء فإتما هو ابنك”⁴⁵⁸ (Onu on kere emzir, sonra nasıl isterse yanına girsin, o senin oğlundur) dediği, yine bir rivayette de “أرضعيه تحرمي عليه, و يذهب الذى فى نفس أبى حذيفة من ذلك شيئا”⁴⁵⁹ (Salim’i emzir ona haram ol da Ebû Huzeýfe’nin hatırına gelen şey gitsin) buyurduğu nakledilmiştir. Bazı rivayetlerde Sehle’nin “Koskoca adam olduğu halde onu nasıl emziririm?” dediği, Rasulullah (sav)’in ise tebessüm ederek, “Onun koskoca adam olduğunu biliyorum” şeklinde cevap verdiği geçmektedir.⁴⁶⁰ Sehle’nin Salim’i beş

dediği nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel, VI, 249’da ise, Sehle’nin kendisinin bu durumdan huzursuzluk duyduğu zikredilmiştir.

⁴⁵⁶ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459, no: 13884; Müslim, Radâ’, 7, II, 1077, no: 28; Ahmed b. Hanbel, VI, 201; Nesaî, Nikah, 53, VI, 105, 106; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459, no: 13885 ve Ahmed b. Hanbel, VI, 228’de “onu emzir” yerine “Salim’i emzir” dediği zikredilmiştir. Müslim, Radâ’, 7, II, 1076, no: (1453)-26; Ahmed b. Hanbel, VI, 39, 356; İbn Mace, Nikah, 36, I, 625, no: 1943 ve Nesaî, Nikah, 53, VI, 104, 105’te ise, “Sana haram olur” ifadesi mevcut değildir.

⁴⁵⁷ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460, no:13886; s.460-1, no: 13887; Ahmed b. Hanbel, VI, 201; Malik, Radâ’, 2, II, 605, no: 12

⁴⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, VI, 269.

⁴⁵⁹ Müslim, Radâ’, 7, II, 1076, no: 27.

⁴⁶⁰ Müslim, Radâ’, 7, II, 1076, no: (1453)-26; Ahmed b. Hanbel, VI, 39; İbn Mace, Nikah, 36, I, 625, no: 1943; Nesaî, Nikah, 53, VI, 105; Nesaî, Nikah, 53, VI,

kere emzirdiği,⁴⁶¹ Sehle'nin sütüyle, Salim'in haram olduğu ve Sehle'nin onu sütoğlu olarak gördüğü,⁴⁶² Ebû Huzeyfe'nin hatırına gelen şeyin de gittiği zikredilmiştir.⁴⁶³

- Hadisin isnadları şöyledir:

Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – Malik – Yahyâ.⁴⁶⁴

Aişe – Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr – Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁴⁶⁵

Aişe – Urve – Zührî – Ma'mer – Abdurrazzak.⁴⁶⁶

Aişe – Urve – İbn Şihâb – Malik – Abdurrazzak.⁴⁶⁷

104'de de Sehle'nin, "O sakalları çıkmış bir adam" dediği, Rasulullah (sav)'in ise, "Onu emzir de Ebû Huzeyfe'nin yüzündeki hoşnutsuzluk gitsin" diyerek cevap verdiği geçmektedir.

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 255, 271; Ebû Davud, Nikah, 10, II, 550, no: 2061.

⁴⁶² Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460, no: 13886; Malik, Radâ', 2, II, 605-6, no: 12; Benzer ifadeler için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 461, no: 13887; Ebû Davud, Nikah, 10, II, 550, no: 2061.

⁴⁶³ Müslim, Radâ', 7, II, 1076, no: 27; Nesaî, Nikah, 53, VI, 106; Ahmed b. Hanbel, VI, 39 ve Nesaî, Nikah, 53, VI, 104, 105'te Sehle'nin bundan sonra Ebû Huzeyfe'nin yüzünde hoşnutsuzluk ifadesini görmediği bildirilmiştir.

⁴⁶⁴ Malik, Radâ', 2, II, 605, no: 12.

⁴⁶⁵ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 458, no: 13884.

⁴⁶⁶ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459, no: 13885.

Aiše – Urve – İbn Şihâb – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁴⁶⁸

Aiše – Kâsım – Abdurrahman b. Kâsım – Süfyân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁶⁹

Aiše – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷⁰

Aiše – Kâsım b. Muhammed – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷¹

Aiše – Urve – Zührî – Malik – Osman b. Ömer – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷²

Aiše – Urve – Zührî – İbn İshâk – Ya’kûb’un babası – Ya’kûb – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷³

Aiše – Urve – İbn Şihab – İbn Şihab’ın kardeşinin oğlu – Ya’kûb – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷⁴

⁴⁶⁷ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459, no: 13886.

⁴⁶⁸ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460-1, no: 13887.

⁴⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, VI, 38-9.

⁴⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, VI, 201.

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 201.

⁴⁷² Ahmed b. Hanbel, VI, 255.

⁴⁷³ Ahmed b. Hanbel, VI, 269.

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 270-1.

Sehle bint. Süheyl – Kâsım b. Muhammed – Abdurrahman b. Kâsım – Hammâd b. Seleme – Yunus b. Muhammed – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷⁵

Aişe – Urve – Zührî – Ma'mer – Abdurrazzak – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷⁶

Aişe – Kâsım b. Muhammed – Ubeydullah b. Ebî Ziyâd – Muhammed b. Bekr el-Bursânî – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁴⁷⁷

Aişe – Urve – Zührî – Şuayb – Ebu'l-Yemân Hakem b. Nâfi' – Darimî.⁴⁷⁸

Aişe – Urve b. Zübeyr – Zührî – Şuayb – Ebu'l-Yemân – Buharî.⁴⁷⁹

Aişe – Kâsım – Abdurrahman b. Kâsım – Süfyân b. Uyeyne – İbn Ebî Ömer ve Amr en-Nâkîd – Müslim.⁴⁸⁰

Aişe – Kâsım – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Abdulvehhâb es-Sekafî – Muhammed b. Ebî Ömer ve İshak b. İbrahim el-Hanzalî – Müslim.⁴⁸¹

Aişe – Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – Muhammed b. Râfi' ve İshak b. İbrahim – Müslim.⁴⁸²

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 356.

⁴⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, VI, 228.

⁴⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, VI, 249.

⁴⁷⁸ Darimî, Nikah, 52, I, 554.

⁴⁷⁹ Buharî, Nikah, 15, VI, 122.

⁴⁸⁰ Müslim, Radâ', 7, II, 1076, no: (1453)-26.

⁴⁸¹ Müslim, Radâ', 7, II, 1076, no: 27.

Aişe – Kâsım – Abdurrahman b. Kâsım – Süfyân b. Uyeyne – Hişâm b. Ammâr – İbn Mace.⁴⁸³

Aişe – Urve b. Zübeyr – İbn Şihâb – Yunus – Anbese – Ahmed b. Salih – Ebû Davud.⁴⁸⁴

Aişe – Zeyneb bint. Ebî Seleme – Humeyd b. Nâfi' – Bükeyr – Mahrame b. Bükeyr – İbn Vehb – Yunus b. Abdula'lâ – Nesaî.⁴⁸⁵

Aişe – Kâsım – Abdurrahman b. Kâsım – Süfyân – Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman – Nesaî.⁴⁸⁶

Aişe – Kâsım – Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve Rabîa b. Ebî Abdurrahmân – Süleymân – İbn Vehb – Ahmed b. Yahyâ Ebu'l-Vezîr – Nesaî.⁴⁸⁷

Aişe – Kâsım b. Muhammed – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Süfyân b. Habîb – Humeyd b. Mes'ade – Nesaî.⁴⁸⁸

Aişe – Kâsım – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Abdülvehhâb – Amr b. Ali – Nesaî.⁴⁸⁹

⁴⁸² Müslim, Radâ', 7, II, 1076-7, no: 28.

⁴⁸³ İbn Mace, Nikah, 36, I, 625, no: 1943.

⁴⁸⁴ Ebû Davud, Nikah, 10, II, 549, no: 2061.

⁴⁸⁵ Nesaî, Nikah, 53, VI, 104.

⁴⁸⁶ Nesaî, a.y.

⁴⁸⁷ Nesaî, Nikah, 53, VI, 105.

⁴⁸⁸ Nesaî, Nikah, 53, VI, 105.

Rivayette zikredilen Ebu Huzeyfe'nin ismi, Kays b. Utbe b. Rabîa b. Abdi Şems b. Abdi Menaf'tır.⁴⁹⁰

Hadis Hakkında Bazı İzahlar

Rivayetlerde Sehle'nin Rasulullah (sav)'e durumunu arz ederken söylediği şeyler farklı nakledilmiştir. Sehle'nin rivayetlerde zikredilen ifadelerin hepsini söylemiş, raviler tarafından bunların bir kısmının aktarılmış olması muhtemeldir.

Rasulullah (sav)'in Sehle'ye verdiği cevap da rivayetlerde muhtelif şekillerde geçmektedir. Ancak burada, ihtilaf mevcut olduğu için yukarıdaki ihtimal söz konusu değildir. Rasulullah (sav)'in, Sehle'ye “on kere” emzirmesini söylediği⁴⁹¹ rivayetin isnadında Muhammed b. İshâk bulunduğu için hadis zayıftır. Rasulullah (sav)'in mutlak olarak emzirmesini emrettiği rivayetlerle, beş kere emzirmesini söylediği rivayetlerin arası da şu şekilde cem edilebilir: O dönemde beş emmenin haram kılacağı bilinen ve uygulanan bir hüküm olduğu için Rasulullah (sav), sayı zikretmeksizin emzirmesini söylemiş, bazı raviler aktarırken emme sayısını da zikretmiş olabilir. Nitekim bazı rivayetlerde Rasulullah (sav)'in Sehle'ye Salim'i “emzir” dediği, onun da beş kere emzirdiği zikredilmiştir.⁴⁹² Haram kılan süt emme miktarı konusunda bilgi verileceği üzere “on emme” ile başlayan uygulamanın yedi, beş olarak devam ettiği ve nihâî olarak tek bir emmenin de haram kılacağı şeklini

⁴⁸⁹ Nesaî, Nikah, 53, VI, 105.

⁴⁹⁰ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 255.

⁴⁹¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 269.

⁴⁹² Ahmed b. Hanbel, VI, 271; Ebû Davud, Nikah, 10, II, 550, no: 2061.

aldığı söylenmiştir.⁴⁹³ Bu olayın vukû bulduğu dönemde beş emmenin haram kılacağı hükmünün yürürlükte olması muhtemeldir.

b. Süt Emme Dönemi ile İlgili Rivayetlerin Genel Olarak

Değerlendirilmesi

Süt emmeyle mahremiyetin meydana geldiği Kur'an, Sünnet ve ümmetin icmaı ile sabittir. Ancak süt emme dönemiyle ilgili nakledilen haberleri ve bu konudaki ayetleri alimler farklı yorumladıkları için, bazı rivayetlerin de çelişkili olması sebebiyle, muhtelif hükümler verilmiştir.

Süt emme döneminin sınırlandırılması konusunda ulemanın görüşü kısaca zikredilecek olursa;

Cumhur, iki yıl içinde gerçekleşen emmenin haram kılacağını söylemiştir.⁴⁹⁴ “Süt emmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler” (2/233) ayeti, “Hamilelik ve çocuğun emzirilmesi otuz aydır”(46/15) ayeti ve “Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur.” (31/14) ayetini delil olarak almış ve iki yıldan sonra

⁴⁹³ Bkz: Yavuz, a.g.m., 59.

⁴⁹⁴ İbn Battâl, a.g.e., VIII, 161-2 (İbn Battâl bu görüşe sahip olan alimlerden bazılarını zikretmiştir: İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Şa'bî, İbn Şübrûme, Sevrî, Evzaî, Ebû Yusuf, Muhammed, Şafiî, Ahmed, İshak, Ebû Sevr.) ; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 61,62; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 256; Şafiî'nin görüşü için bkz: Şafiî, *el-Umm*, V, 43, 48, 49.

gerçekleşen emmenin hüküm ifade etmeyeceğini söylemişlerdir.⁴⁹⁵ İster süt emmeye devam etsin ister süttten kesilmiş olsun, iki yılı bir veya iki gün bile geçse bunun büyüğün emmesi hükmünde olacağını belirtmişlerdir.⁴⁹⁶ Ayette zikredilen otuz aylık sürenin hamileliğin en azına -ki o, altı aydır-, süt emzirmenin en çoğuna -ki o da iki yıldır- işaret ettiği söylenmiştir.⁴⁹⁷ Büyüğün emmesiyle de mahremiyetin meydana geleceği görüşünde olanlar, ayetlerde bildirilen iki yıllık süt emme döneminin bundan sonra emilen sütün haram kılmayacağına delil olamayacağını, ayetin devamından da anlaşılacağı gibi, bunun o dönemde nafakanın baba tarafından karşılanması ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁹⁸ Buna karşın, ayette vücudun emmeye ihtiyacının tespit edildiği söylenmiş, çocuğun gelişmesi, büyümesi, bedenî teşekkülü sadece sütle temin edildiği için çocuğun, emziren kadının kendisinin dünyaya getirdiği çocuğu gibi kadının bir parçası olacağı, ancak ileriki yaşlarda emilen sütün böyle etki etmeyeceği belirtilmiştir.⁴⁹⁹ Aynı zamanda, İbn Abbas'tan merfu olarak nakledilen, Darakutnî'nin tahrir ettiği “Ancak iki yıl içinde süt emme vardır” hadisi⁵⁰⁰ ile “Ancak açlıktan dolayı emilen sütün haram kılacağını” bildiren

⁴⁹⁵ Aynî, a.g.e., IX, 388; İbn Hazm, a.g.e., X, 208.

⁴⁹⁶ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 263; İbn Hümâm, a.g.e., III, 444.

⁴⁹⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; Aynî, a.g.e., IX, 388; Mergînânî, a.g.e., I, 257; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 640-1.

⁴⁹⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, X, 210; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 217.

⁴⁹⁹ Şafak, a.g.m., 21.

⁵⁰⁰ İbnHacer, a.g.e., IX, 115; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 162; Kastalânî, a.g.e., VIII, 31. İbn Abbas'tan merfu ve mevkuf olarak nakledilmiştir. Bkz: Dârâkutnî,

hadis⁵⁰¹ ve İbn Mes'ud'dan merfu ve mevkuf olarak nakledilen “Ancak kemikleri geliştiren ve ete dönüşen emmenin haram kılacağını” bildiren hadis delillerindendir.⁵⁰²

Ebu Hanife'ye göre, en uzun süt emme müddeti 30 aydır. Delili; Allâh'ın, “Hamilelik ve sütten kesme 30 aydır” sözüdür.⁵⁰³ Ona göre, Allah (cc), bu ayette çocuğun hem anne karnında kalması için otuz ay, hem sütten kesilmesi için otuz ay süre bırakmıştır. Ancak birincisinin otuz ay sürmediğini bildiren deliller bulunmaktadır. İkincisi ise, hakkında bir şey bulunmadığı için zahir manası üzere kalır.⁵⁰⁴ Bu iki buçuk yıl içerisinde ister, sütten kesilmiş olsun ister emmeye devam etsin, emilen sütün haram kılacağı görüşündedir.⁵⁰⁵ Ancak onun, “Eğer çocuğun artık

Sünen, IV, 173-4, no: 9, 10; Beyhakî, Radâ', VII, 462; Mubârekfûrî, mevkuf olanın tercih edildiğini belirtmiştir. Bkz: Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 245.

⁵⁰¹ Nevevî, a.g.e., III, 354; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 161.

⁵⁰² Kastalânî, a.g.e., VIII, 30.

⁵⁰³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; Aynî, a.g.e., VI, 339; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 61; Bâcî, a.g.e., IV, 152; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 81; Serahsî, *Mabsût*, V, 136.

⁵⁰⁴ Merğînânî, a.g.e., I, 257; İbn Hümâm, a.g.e., III, 442-3; Serahsî, *Mabsût*, V, 136.

⁵⁰⁵ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 258; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 262; İbn Hazm, a.g.e., X, 204; Merğînânî, a.g.e., I, 258; Bâcî, a.g.e., IV, 152; İbn Hümâm, a.g.e., III, 446; Serahsî, *Mabsût*, V, 137.

süte ihtiyacı kalmamışsa, emzirme çağı bitmemiş olsa bile, emzirmenin bir rolü yoktur” dediği de rivayet edilmiştir.⁵⁰⁶

Buharî'nin eserinde yer verdiği "من قال لا رضاع بعد حولين" babıyla Hanefilerin "En uzun süt emme müddeti otuz aydır" görüşüne işaret ettiğini söyleyenlere, Aynî itiraz ederek Hanefilerin hepsinin aynı görüşte olmadığını, iki büyük İmamı olan Ebu Yusuf ve Muhammed'in iki yıl içerisinde emilen sütün haram kılacağını kabul ettiklerini söylemiş ve bu sözün genel olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁷

Malikîler, ayette süt emme için belirlenen iki tam yıllık süreye, çocuğun hemen süttten kesilemeyeceği, bunun yavaş yavaş gerçekleştiği gerekçesiyle bir müddet daha ilave etmişlerdir. Ancak bu süre konusunda ihtilaf vardır. Üç ay, iki ay, bir ay, birkaç gün denilmiştir.⁵⁰⁸ Malik'in Muvatta'daki zahir görüşü iki seneye ilave yapılmayacağı şeklindedir.⁵⁰⁹ Ancak iki yıla ilave edilenin ona göre iki yıl hükmünde olabileceği şeklinde de açıklanmıştır.⁵¹⁰ Yine Malik'e göre, bebek iki yıldan önce

⁵⁰⁶ Merğînânî, a.g.e., I, 258; İbn Hümâm, a.g.e., III, 446; Serahsî, *Mebûsât*, V, 137.

⁵⁰⁷ Aynî, a.g.e., IX, 387.

⁵⁰⁸ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; bkz: İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 258; Bâcî, a.g.e., IV, 151-2; İbn Arabî, a.g.e., III, 84; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 215; Aynî, a.g.e., IX, 387; Kastalânî, a.g.e., VIII, 30-1.

⁵⁰⁹ Bkz: Malik, *Radâ'*, 1, II, 604.

⁵¹⁰ Bâcî, a.g.e., IV, 153; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 215.

sütten kesilir de yemekle yetinerek emmeye ihtiyacı kalmazsa, bundan sonra emdiği ile süt haramlığı doğmaz.⁵¹¹

Züfer, yemekle değil, sütle yetindiği zaman (yani sütten kesilmezse) süt emme müddetinin üç yıl süreceğini söylemiştir.⁵¹² İki yıla ilave olarak, bir halden bir hale geçmek için en uygun sürenin bir yıl olduğunu belirtmiştir.⁵¹³ Çocuğun iki yıl emdikten sonra, besinlere alışması için bir yılın geçmesi gerektiği kanaatindedir ve bu süreyi de süt emme müddeti içerisinde telakkî etmiştir.

Bir cemaat ise, haram kılan emme sütten kesilmeden önce olandır, demiş ve bunu zamanla sınırlandırmamıştır.⁵¹⁴ Evzaî, iki yaşına kadar emilen sütün haram kılacağını söylemekle birlikte, iki yaşından önce sütten kesilince, sonra tekrar

⁵¹¹ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 215.

⁵¹² İbn Battâl, a.g.e., VIII, 162; İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; Aynî, a.g.e., IX, 387; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 61; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 258; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 263; İbn Hazm, a.g.e., X, 204; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 641; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 82.

⁵¹³ Merğînânî, a.g.e., I, 257; İbn Hümâm, a.g.e., III, 442; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 82; Serahsî, *Mebûsât*, V, 136-7.

⁵¹⁴ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 62; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 215; bkz: el-Merâğî, a.g.e., IV, 221.

emzirilse de haram kılmaz, demiştir.⁵¹⁵ İbn Kâsım da bu görüştedir. “Süt emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki yıl emzirirler” ayetini bu sürenin iki yıl olduğuna delil olarak almış, “Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur” hadisini de, iki yıl içerisinde bile olsa süt emmeyi bıraktıysa tekrar emmesinin haram kılmayacağına delil olarak zikretmiştir.⁵¹⁶ İbn Abdilber, “İki yıldan sonra süt emme yoktur” sözüyle, “Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur” sözünün yakın bir anlamı olduğunu, dili iyi konuşamayan bazı kişilerin bu ikisini ayırdığını söylemiştir.⁵¹⁷

Bazıları ise, haram kılan süt emme için bir sınır olmadığı görüşündedir. Salim kıssasından büyüğün emzirilmesiyle mahremiyetin sabit olacağı hükmü çıkarılmıştır. Ayrıca süt emzirmeye ait ayetlerde yaş kaydının bulunmamasının da bu mezhebi te’yid edeceği söylenmiştir.⁵¹⁸ Bu, Hz. Aişe,⁵¹⁹ Urve b. Zübeyr, Atâ’ b. Ebî Rabâh⁵²⁰,

⁵¹⁵ Aynî, a.g.e., IX, 387; 115; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 62; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 259; İbn Hazm, a.g.e., X, 203-4; Bâcî, a.g.e., IV, 151; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 215.

⁵¹⁶ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 262.

⁵¹⁷ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 256.

⁵¹⁸ Hatipoğlu, a.g.e., V, 414. Yukarıda zikredildiği gibi bu görüşte olanlara göre ayette belirtilen süre, süt emzirmede ücret ödenmesi gereken dönemi belirlemektedir.

⁵¹⁹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 459, no: 13885; Ahmed b. Hanbel, VI, 269.

Leys b. Sa'd, İbn Uleyye ve İbn Hazm'ın görüşüdür.⁵²¹ Davud da bu görüştedir.⁵²² İbn Abdilber, Hz. Ali'den de bu görüşün nakledildiğini⁵²³ fakat sahih olmadığını, ondan nakledilen "Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur" sözünün⁵²⁴ sahih olduğunu bildirmiştir.⁵²⁵ Zikredildiği gibi Ebu Musa el-Eş'arî de "Büyüğün emzirilmesiyle mahremiyetin sabit olacağı" şeklinde fetva vermiş, ancak İbn Mes'ud'un sözüyle o fetvasını terk etmiştir. İbn Abdilber, 'eğer İbn Mes'ud'un sözünün doğru olduğu kendisi için ortaya çıkmamış olsaydı, ona dönmezdi'

⁵²⁰ Atâ', büyük bir adamken kadının sütünden içtiğini, onunla nikahlanıp nikahlanamayacağını soran bir kişiye, Hz. Aişe'nin kardeşinin kızlarına (yanına girmesini istediği kişiler için) bunu emretmesine de dayanarak, nikahlanamayacağı şeklinde cevap vermiştir. Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 458, no: 13883.

⁵²¹ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 66; bkz: İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 272-4; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 216; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *ed-Dureru'l-Mudîyye Şerhu Dureru'l-Behiyye*, Beyrut, 1998, II, 213; İbn Hazm'ın görüşü için bkz: İbn Hazm, a.g.e., X, 208,210,212.

⁵²² Kadı İyâz, a.g.e., IV, 640; Nevevî, a.g.e., III, 354; Şevkânî, a.g.e., II, 213.

⁵²³ Tedavi için büyükken kadının sütünden içirildiğini ve bu kadınla evlenmek istediğini söyleyen kişiyi Hz. Ali, bundan nehyetmiştir. Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 461, no: 13888.

⁵²⁴ Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13898; İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 145, III, 388, no: 5.

⁵²⁵ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 273; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 256.

demiştir.⁵²⁶ Hadisin ravilerinden olan İbn Ebî Müleyke de, bir senedir veya daha az bir zamandır, korku sebebiyle, bu hadisi kimseye nakletmeden beklediğini, sonra Kasım’a rastladığında “Sen bana bir hadis söylemiştin, ben onu hala kimseye rivayet etmedim” dediğini, Kasım’ın hangi hadis olduğunu öğrendikten sonra, “Onu, bana da Aişe haber vermiş olmak üzere benden rivayet et” dediğini bildirmiştir.⁵²⁷ İbn Abdilber, “Bu onun erken dönemde terk edilen bir hadis olduğuna ve onunla amel edilmediğine delildir” demiştir.⁵²⁸ İbn Hazm ise, bu haberin naklinin tevatür derecesine ulaştığını söylemiştir.⁵²⁹

Salim olayına dair birçok şey söylenmiştir:

- Bunlardan biri hükmün mensuh olduğudur. Bazıları, Salim kıssasının hicretin ilk yıllarında meydana geldiğini, süt emme döneminin iki yıl olduğuna delalet eden hadislerin ise, yeni sahabilerin rivayetlerinden olduğunu ve bunun onların daha geç döneme ait olduğuna delil olduğunu söylemiştir. Bu zayıf bir dayanaktır.⁵³⁰ Ravilerin Müslüman olmasının gecikmesi ve yaşlarının küçük olması, rivayet ettikleri şeyin sonra olmasını gerektirmez.⁵³¹

⁵²⁶ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 278.

⁵²⁷ bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 458-9, no: 13884; Ahmed b. Hanbel, VI, 201; Müslim, *Radâ’*, 7, II, 1076-7, no: 28.

⁵²⁸ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 260; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 275.

⁵²⁹ İbn Hazm, a.g.e., X, 210; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 217.

⁵³⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 117; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 66; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 219. Örneğin; İbn Hümam, İbn Münzir, Serahsî ve Davudoğlu bu hadisin

Aynı zamanda Salim kıssasının siyakından da süt emme döneminin iki yıl olduğuna işaret eden hükmün önce olduğu anlaşılır. Rasûlullâh (sav), Ebu Huzeyfe'nin karısına Salim'i emzirmesini söyleyince, o, "Nasıl emziririm, o büyük bir adam!" cevabını vermiştir. Bu, kadının haram kılan emmede küçüklüğün muteber olduğunu bildiğini gösterir.⁵³²

Serahsî, şu rivayetlerin bu hadisin neshedildiğine delil olduğunu söylemiştir: "Rasulullah (sav)'in 'süt emme ete dönüşen ve kemikleri geliştirendir' sözü" ile "Süt emme aşıktandır" sözü ki büyüğün emmesiyle bunlar gerçekleşmez. "Bağırsakları ayıran süt emmenin haram kılacağını bildiren Ebû Hureyre hadisi", "İbn Mes'ud ve Hz. Ali'den zikredilen "Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur sözü" ve sahabenin büyüğün emmesiyle mahremiyetin meydana gelmeyeceğine dair verdikleri fetvalar radâu'l-kebîr hükmünün neshedildiğine delildir.⁵³³

- Bu konuda, Hz. Aişe dışında Rasûlullâh'ın eşlerinin söyledikleri ise, bunun Salim'e ve Ebu Huzeyfe'nin eşine özel bir hüküm olduğudur.⁵³⁴ İbn Abdilber de, cumhurun hadisi bu şekilde hususi bir uygulama olarak kabul ettiğini söylemiştir.⁵³⁵

mensuh olduğunu söylemiştir. Bkz: İbn Hümâm, a.g.e., III, 444; Kastalânî, a.g.e., VIII, 31; Serahsî, *Mebûsât*, V, 135-6; Davudoğlu, a.g.e., VII, 375.

⁵³¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 117-8; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 66.

⁵³² İbn Hacer, a.g.e., IX, 118; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 66; İbn Hazm, a.g.e., X, 211.

⁵³³ Serahsî, *Mebûsât*, V, 135-6.

⁵³⁴ Abdurrazzak, *Musannef*, VI, 459, 460, no: 13885-6; Malik, *Radâ'*, 2, II, 606, no:12; Ahmed b. Hanbel, VI, 269, 271, 312; Müslim, *Radâ'*, 7, II, 1078, no:

Buna karşılık, Hz. Aişe'den gelen bu haberin sıhhati konusunda ihtilaf edilmediği, bu emmenin sadece Salim'e mahsus olduğunu söyleyenlerin iddialarına delil getirmeleri gerektiği söylenmiş, ancak sözlerinden başka delilleri olmadığı belirtilmiş,⁵³⁶ bunun Peygamberimizin hanımlarından çıkmış bir zan olduğu, zan ile sabit sünnete karşı çıkılamayacağı ifade edilmiştir.⁵³⁷ Hz. Aişe'nin, Ümmü Seleme'ye, Sehle olayını zikrederek, "Rasulullah (sav)'de senin için bir örnek yok mudur?" dediği nakledilmiştir.⁵³⁸ Ayrıca bunun, Salim'e ait bir hususiyet olması halinde, Rasûlullâh (sav)'in, Ebu Bürde'ye kesmiş olduğu oğlağın yeteceğini, ama kendisinden sonra kimseye kurban olarak oğlağın yetmeyeceğini açıkladığı gibi, bunu da beyan edeceği, belirtilmiştir.⁵³⁹ Buna mukabil, Nebi (sav)'in, emmenin iki

(1454)-31; Ebû Davud, Nikah, 10, II, 551, no: 2061; Nesaî, Nikah, 53, VI, 106; İbn Mace, Nikah, 37, I, 626, no: 1947

⁵³⁵ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 275; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 260; Örneğin; Şafiî, Rasulullah (sav)'in Sehle'ye Salim'i beş kere emzirmesini söylediğini, bu Salim'e mahsus olduğu için ondan genel hüküm çıkarılamayacağını ve bu nedenle büyüğün emmesinin haram kılmayacağını söylemiştir. Bkz: Şafiî, *el-Umm*, V, 47-8.

⁵³⁶ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 66; İbn Hazm, a.g.e., X, 210-1; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 217.

⁵³⁷ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 217.

⁵³⁸ Müslim, Radâ', 7, II, 1077-8, no: 29, 30.

⁵³⁹ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 66; İbn Hazm, a.g.e., X, 211; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 217; İbn Arabî, a.g.e., III, 84.

yıl içinde, o da çocuk memedeyken ve süttten kesilmeden önce olduğunu kesin olarak açıkladığı, bunun da, ister önce ister sonra varid olsun, Sehle hadisinin hususî olduğuna delalet edeceği, hususî olan için, her zaman bu sana hastır denilmesi gerekmediği söylenmiştir.⁵⁴⁰

Bu hükmün Salim’e mahsus olması bazı alimler tarafından şeriatin asıllarına muhalif olan hususları içermesiyle açıklanmıştır. Allah’ın, kadının zinetini yabancı bir erkeğe açmasını haram kıldığı, ancak Sehle’ye Salim’i emzirmesi için bu konuda özel olarak ruhsat verdiği belirtilmiştir.⁵⁴¹ Kadı İyaz ise, Salim’in doğrudan emmediğini, muhtemelen Sehle’nin, sütünü sağıp ona içirdiğini söylemiştir.⁵⁴² Nevevî de, bunun güzel bir ihtimal olduğunu belirtmiş ve Salim büyük olmasına rağmen süt emmenin ona mahsus kılındığı gibi, ihtiyaç sebebiyle emmeden muaf tutulmasının muhtemel olduğunu söylemiştir.⁵⁴³ İbn Kuteybe de, Rasûlullâh’ın ‘emzir’ sözüyle bunu kastettiğini, doğrudan emmesinin zaten caiz olmayacağını belirtmiştir.⁵⁴⁴ İbn Sa’d’ın Vakıdî’den rivayetine göre, Sehle hergün yeteri kadar sütünü bir kaba sağardı. Salim de içerdi. Beş gün böyle yapıldıktan sonra artık

⁵⁴⁰ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 220.

⁵⁴¹ İbn Hümâm, a.g.e., III, 445; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 219-220.

⁵⁴² Kadı İyâz, a.g.e., IV, 641.

⁵⁴³ Nevevî, a.g.e., III, 355; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 65; Kastalânî, a.g.e., VIII,

31. Bu doğrultuda görüşler için bkz: İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 273-4.

⁵⁴⁴ İbn Kuteybe, a.g.e., 396.

Sehle'nin başı örtüsüz olduğu halde Salim onun yanına girerdi.⁵⁴⁵ Dolayısıyla böyle bir yorum hükmün hususiliğini göstermede delil olmak için yeterli değildir.

İbn Kuteybe, Rasûlullâh (sav)'in eşlerinin, bu hükmün hangi cihetten Salim'e has kılındığını açıklamadıklarını söyleyerek kendisi şu şekilde te'vil etmiştir:

“Salim, Ebu Huzeyfe'nin yanına girerdi. Hanım da Ebu Huzeyfe'nin bu durumdan hoşnut olmadığını görüyordu. Eğer girmesi caiz olmasaydı girmezdi ve Ebu Huzeyfe de mutlaka, onu bundan men ederdi. Rasûlullâh (sav), Salim'in Ebu Huzeyfe'nin hanımıyla olan durumu sebebiyle, onları (Salim ve Ebu Huzeyfe) birbirine ısındırmayı ve aralarından soğukluğu kaldırmayı, Ebu Huzeyfe'den bu hoşnutsuzluğu gidererek gönlünü almayı istemiş ve Ebu Huzeyfe'nin hanımına ‘onu emzir’ demiştir.”⁵⁴⁶ İbn Kuteybe, bu te'vili destekleyen hususlardan birinin de “Ebu Huzeyfe'nin hanımının ‘ya Rasulallah koca adamı mı emzireyim’ demesi üzerine, Rasûlullâh'ın gülerek ‘ben onun koca adam olduğunu bilmiyor muyum’ demesi olduğunu ifade ederek, Salim'in bu emme ile onun oğlu olmadığını, aradaki soğukluğu kaldırmak için bu ‘emzir’ sözüyle sadece latife yaptığını belirtmiştir.”⁵⁴⁷ Ancak bazı rivayetlerde, bundan sonra Salim'in Sehle'ye haram olduğu ve Sehle'nin onu sütoğlu olarak gördüğü bildirilmiştir.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Hatipoğlu, a.g.e., V, 413.

⁵⁴⁶ İbn Kuteybe, a.g.e., 395-6.

⁵⁴⁷ İbn Kuteybe, a.g.e., 396.

⁵⁴⁸ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460-1, no: 13886-7; Malik, *Radâ'*, 2, II, 605-6, no: 12; Ebû Davud, *Nikah*, 10, II, 550, no: 2061.

Kadı İyâz ise, Rasulullah'ın Hz. Aişe dışındaki eşlerinin, bunun Salim'e mahsus bir hüküm olduğunu söylerken delillerinin Nisa Suresi 23. ayet, "Sütten kesildikten sonra süt emme olmayacağını" bildiren hadis ve "Süt emmenin açlıktan dolayı olacağını" bildiren hadis olduğunu belirtmiştir.⁵⁴⁹

"Süt emmenin ancak açlıktan dolayı olduğunu" bildiren hadisle, yukarıda da değinildiği gibi, emmenin, haramlık meydana getirmesi için açlığın sütle giderildiği çocukluk döneminde gerçekleşmiş olması gerektiği kastedilmiştir.⁵⁵⁰ Çünkü çocuğun midesi zayıftır ve süt ona yeter, onu doyurur, başka bir yemeğe ihtiyacı yoktur.⁵⁵¹ Ebu Ubeyd, acıktığında kendini doyuran yemeği süt olan kimse ancak emzikteki çocuktur. Açlığını yemek ile doyurabilen kimsenin emmesi emme değildir. Hadisin anlamı, emme iki yıl içinde sütten ayrılmadan önce olandır, demiş ve Ümmü Seleme ile Ebu Hureyre'nin "Sütten kesilmeden önce gerçekleşen emmenin haram kılacağını" bildiren hadislerinin de bunun gibi olduğunu belirtmiştir.⁵⁵² Aynı zamanda İbn Mes'ud'un "Ancak kemikleri kuvvetlendiren ve ete dönüşen rada' vardır" hadisi bu hadisin şahidlerindendir.⁵⁵³ Bu hadisle çocuğun hacminin büyümesi

⁵⁴⁹ Kadî İyâz, a.g.e., IV, 641-2.

⁵⁵⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 389; VI, 337; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 216; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 161; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 58.

⁵⁵¹ Aynî, a.g.e., IX, 389; Kastalânî, a.g.e., VIII, 31; Ebû Tayyib, a.g.e., V, 58.

⁵⁵² Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *Garîbü'l-Hadîs*, Meclisü Dâirati'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1965, II, 149.

⁵⁵³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 389.

kastedilmiştir.⁵⁵⁴ İbn Kayyım, büyüğün emmesiyle bunların meydana gelmeyeceğini ve haramlığın sebebi olan ba'diyye'nin oluşmayacağını söylemiştir.⁵⁵⁵ Ümmü Seleme'den nakledilen “Ancak bağırsakları ayıran süt emme haram kılar” hadisi de zikredilen hadisin şahitleri arasındadır.⁵⁵⁶ Tîbî, bağırsakları birbirinden ayırmadan maksat, sütün yemek gibi gıda yerini tutup beslenme ihtiyacını karşılamasıdır demiş, bunun da ancak, küçük çocuğun süt emdiği devrede gerçekleşeceğini belirtmiştir.⁵⁵⁷

Hattâbî de; süt emme ancak açlıktan dolayıdır hadisinin, haram kılan süt emmenin, küçüklükte, çocuğun sütle kuvvetlendiği ve açlığını sütle giderdiği dönemde olması gerektiği, bundan sonra açlığın sütle giderilmediği, insanın ekmek ve ete acıktığı dönemde emilen sütün haram kılmayacağı manasına geldiğini söylemiştir.⁵⁵⁸ Yani bu hadisle süt açlığı kastedilmiştir.⁵⁵⁹

Kurtubî, “Süt emme ancak açlık sebebiyledir” sözünün süt emenin sütle beslenmeye ihtiyacı olduğu zamanda emdiği süte itibar edileceğine dair sarih, küllî bir kaidenin tespiti olduğunu söylemiştir. Allâh (cc)'ın “Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için...” sözüyle bunu desteklemiştir. Bu süre (yani 2 yıl) şer'an muteber

⁵⁵⁴ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 62.

⁵⁵⁵ İbn Kayyım el-Cevziyye, Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr, *A'lâmu'l-Muvakkiîn an Rabbi'l-Âlemîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1977, IV, 347.

⁵⁵⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 389.

⁵⁵⁷ Hatipoğlu, a.g.e., V, 419.

⁵⁵⁸ Hattâbî, a.g.e., III, 10; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 60-1.

⁵⁵⁹ İbn Kayyım, *Zâdu'l-Meâd*, IV, 220.

sayılan ve genelde ihtiyaç duyulan süt emme müddetinin en uzunudur. Ondan fazlasına genelde ihtiyaç yoktur ve şer'an itibar edilmez.⁵⁶⁰

“Süt emme ancak açlık sebebiyledir” hadisi Hz. Aişe'nin rivayeti olmasına rağmen, onun, Salim'in kıssasıyla ihticac ederek, radâ'nın hükmü konusunda büyük ve küçük olmayı ayırmaması ortaya çelişkili bir durum çıkarmıştır.

Hz. Aişe'nin bu iki hadisin buyuruluş tarihlerini bileceği ona göre bu hadisin Sehle hadisi ile mensuh olduğu söylenmiştir.⁵⁶¹ Ya da Hz. Aişe'nin, bu hadisle, büyük veya küçük olsun süt emen için, annenin sütünden açlığı giderecek miktara işaret edildiğini, büyükleri emzirmeyi yasaklayan bir nass olmadığını düşünmüş olabileceği, ifade edilmiştir.⁵⁶² Büyüklerin emmesinin de haram kılacağını kabul edenler bu hadisin kendi lehlerinde bir huccet olduğunu, çünkü bebeğin ve büyük bir kimsenin süt içmesinin kesinlikle açlığı gidereceğini belirtmişlerdir.⁵⁶³ İbn Hazm da, bu görüştedir, açlığın giderilmesinde büyüğün süt emmesinin küçüğünki gibi olduğunu, hadiste süt emmenin genel olarak zikredildiğini, Rasulullah'ın emrettiği beş emmeye ulaşınca büyükler için de mahremiyetin hasıl olacağını söylemiştir.⁵⁶⁴ Ancak bunun batıl bir laf olduğu, sakalı bitmiş bir kimsenin kadın sütü ile doyacağı

⁵⁶⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 117.

⁵⁶¹ Hatipoğlu, a.g.e., V, 418.

⁵⁶² İbn Hacer, a.g.e., IX, 117; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 218.

⁵⁶³ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 218.

⁵⁶⁴ İbn Hazm, a.g.e., X, 211.

ve açlığını gidereceğinin duyulmuş bir şey olmadığı ifade edilmiştir.⁵⁶⁵ İbn Hümam da, kadının sütünün adamı doyuracak miktarda olması mümkün olmadığı için, Rasulullah'ın Sehle'ye Salim'i beş kere emzirmesini söylediği hadiste müşkil olduğunu belirtmiştir.⁵⁶⁶

Ma'mer, yanlarına girmesi için büyüğün emzirilmesi hükmünün Peygamber'in hanımlarına mahsus bir hüküm olduğunu, diğer insanlar için ancak küçükken gerçekleşen emmenin muteber sayılacağını belirtmiştir.⁵⁶⁷ Oysa sadece Hz. Aişe'nin, bu hadis ile ihticac ederek, yanlarına girmelerini istediği adamlar için kardeşi Ümmü Gülsüm ve kardeşinin kızlarına, yanlarına almak istedikleri erkekleri aynı şekilde emzirmelerini emrettiği, Hz. Peygamber'in diğer hanımlarının ise, böyle bir emmeyle kimsenin yanlarına girmesine izin vermedikleri nakledilmiştir.⁵⁶⁸

Bünyamin Erul, bu konuda, her ne kadar kaynaklarda Hz. Aişe'nin bu kanaatte olduğu rivayet edilse de, fikhî yönü ile meşhur olan Hz. Aişe'nin böyle bir görüşü benimsemiş, onunla amel etmiş ve yeğenlerine de önermiş olabileceğinden emin olmadığını belirtmiş, onun genel fikhî görüşleri ve tenkitçi zihniyeti sebebiyle böyle bir kanaate sahip olmasının uzak bir ihtimal olarak görüldüğünü ifade

⁵⁶⁵ İbn Kayyim, a.g.e., IV, 220; İbn Hümâm, a.g.e., III, 441; Serahsî, *Mebûsât*, V, 135.

⁵⁶⁶ İbn Hümâm, a.g.e., III, 441.

⁵⁶⁷ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 467, no: 13915.

⁵⁶⁸ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460, no: 13886; Malik, Radâ', 2, II, 606, no: 12; Ahmed b. Hanbel, VI, 271 ve Ebû Davud, Nikah, 10, II, 550-1, no: 2061'de beş kere emzirmelerini emrettiği zikredilmiştir.

etmiştir.⁵⁶⁹ Burada, “Salim’in durumunu muhtasar olarak nakleden Buhârî’nin, Hz. Aîşe’nin kanaatine yer vermediği”, “Hz. Aîşe’nin bu görüşü benimsediği, kendi rivayetlerinde dile getirilmezken, Urve, Atâ’ ve Zührî tarafından nakledildiği”, “Hz. Aîşe’nin kendi rivayetinde, Rasulullah (sav)’in ‘süt emme ancak açlıktan dolayıdır’ diyerek onu uyardığı” gibi hususlara işaret etmiştir.⁵⁷⁰ Hz. Aîşe’nin uygulamasıyla ilgili bu rivayetlerin sahih kabul edilmesi durumunda da bunun onun kişisel bir kanaatinden öteye geçemeyeceğini belirtmiştir.⁵⁷¹

İbn Hümâm da, ravi rivayet ettiğinin hilafına hüküm verirse bunun rivayet ettiği haberin neshedildiğine delil olacağını söylemiş, ancak Sehle hadisindeki büyüğün emmesinin haram kılmasıyla ilgili hükmün hususî bir uygulama olması sebebiyle, burada ravinin istidlalinde hata ettiğini, reyine değil rivayetine itibar edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁷²

Hz. Aîşe ve Rasulullah’ın diğer eşlerinin büyüğün emmesi konusunda farklı kanaate sahip olmaları bu konunun içtihat konusu olmasıyla açıklanmış ve iki taraftan birinin bir, birinin iki sevapla mükafatlandırılacağı beyan edilmiştir.⁵⁷³

⁵⁶⁹ Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, 352.

⁵⁷⁰ Erul, a.g.e., 352.

⁵⁷¹ Erul, a.g.e., 353.

⁵⁷² İbn Hümâm, a.g.e., III, 445.

⁵⁷³ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 221.

- Haram kılan süt emmenin ancak küçükken gerçekleşen olduğuna delalet eden, yukarıda zikredilen hadislerle, Sehle hadisinin arası cem edilmiş ve yabancı bir kadının yanına girmekten başka yol bulamayan, kadının da sürekli örtünmesi zor olan kimsenin ihtiyacına binaen verilmiş bir ruhsat olduğu söylenmiştir. Yani hadislerin umumundan tahsis edilmiştir. İbn Teymiyye'nin görüşü budur.⁵⁷⁴ Buna göre hadis mensuh değildir, herkes hakkında geçerli olan umumlardan da değildir.⁵⁷⁵ Bu durumdaki bir kişinin büyük kimseyi emzirmesinin haram kılacağı ancak onun dışında küçüğün emmesinin etkili olacağı ifade edilmiştir.⁵⁷⁶ Şevkânî ve İbn Kayyım, tercihe şayan olan görüşün bu olduğunu söylemiştir. Bu, mutlak olarak büyüklerin süt emmesinin hüküm ifade etmeyeceğini söyleyenlerin ve büyüklerin süt emmesini de mutlak olarak küçüklerin süt emmesi gibi görenlerin yolu arasında orta bir yoldur, her iki tarafın bütün hadisleriyle amel etmeye daha uygundur, denilmiştir.⁵⁷⁷ Ebu't-Tayyib de, yukarıda geçen muarız iki görüşün temsilcilerinin karşı tarafın görüşünü çürütmek için muarızlarının dayandıkları hadislerin mensuh veya zayıf olduğunu ispata yeltendiklerini, fakat aslında bu hadisler arasında bir çelişki olmayıp sadece umum ve husus farkı olduğunu ifade ederek İbn Teymiyye'nin görüşüne katılmıştır.⁵⁷⁸ Bünyamin Erul, evlatlık müessesesinin Arap toplumundaki önemine

⁵⁷⁴ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 67; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 222; Ayrıca bkz: İbn Kayyım, *A'lâmu'l-Muvakkîn*, IV, 347.

⁵⁷⁵ İbn Kayyım, *Zâdu'l-Meâd*, IV, 222

⁵⁷⁶ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 222.

⁵⁷⁷ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 67; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 222.

⁵⁷⁸ Yeniei, Kayapınar, a.g.e., VIII, 101.

işaret ettikten sonra, bu müessesenin kaldırılmasıyla, Arap toplumunda o günlerde yaşanan Salim'in durumuna benzer sıkıntılar için Salim'e yapılan özel uygulamanın örnek gösterilerek aynı şekilde amel edilmesinin makul karşılanabileceğini; ancak Hz. Aişe'ye nispet edilen "Yanlarına girip çıkmalarını istedikleri erkeklerin emzirilmesi" şeklinde genelleme yapılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir.⁵⁷⁹

Görüldüğü gibi, cumhurun görüşü sürede bazı farklılıklar olmakla birlikte, haram kılan emmenin küçükken gerçekleşen emme olduğu şeklindedir.⁵⁸⁰ İbn Battâl, büyük imamların, yetişkinin emmesinin haram kılmayacağı üzerine ittifak ettiklerini, sadece Zahirîlerin ve Leys'in cemaatten ayrıldığını söylemiştir.⁵⁸¹ Ömer b. Hattâb,⁵⁸² Ali b. Ebi Talib,⁵⁸³ Abdullah b. Mes'ud,⁵⁸⁴ İbn Ömer,⁵⁸⁵ Ebu Hureyre,⁵⁸⁶ İbn

⁵⁷⁹ Erul, a.g.e., 353.

⁵⁸⁰ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 640; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 275; Şevkânî, a.g.e., II, 213.

⁵⁸¹ İbn Battâl, a.g.e., VIII, 161

⁵⁸² Hz. Ömer'in fetvaları için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 461-2, no: 13889; 462, no: 13890, 13892; İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 145, III, 388, no: 4; Malik, *Radâ'*, 2, II, 606, no: 13; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 244, no: 985.

⁵⁸³ Hz. Ali'nin görüşü için bkz: İbn Ebî Şeybe, *Nikâh*, 145, III, 388, no: 2, 5.

⁵⁸⁴ İbn Mes'ud'un görüşü için bkz: İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 145, III, 388, no: 1.

⁵⁸⁵ İbn Ömer'in kavli için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13900 (Zührî, İbn Ömer'in mi, İbn Abbas'ın mı sözü olduğu konusunda şüpheye

Abbas,⁵⁸⁷ Hz. Aişe dışında Peygamberimizin hanımları,⁵⁸⁸ tabînin çoğu,⁵⁸⁹ Malik ve ashabı,⁵⁹⁰ Evzâî, Sevrî, İbn Ebî Zi'b, İbn Ebî Leylâ, Ebu Hanife ve ashabı, Şafîî ve ashabı, Ahmed b. Hanbel, İshâk, Ebu Sevr, Ebû Ubeyd, Taberî gibi fakihler, büyüğün süt emmesinin bir şey ifade etmeyeceğini söylemiştir.⁵⁹¹ Delillerini de, düşmüştür.); 465, no: 13904, 13905, 13906; İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, 389, no: 12; Malik, Radâ', 1, II, 603, no: 6.

⁵⁸⁶ Ebû Hureyre'nin kavli için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 466, no: 13910.

⁵⁸⁷ İbn Abbas'ın kavli için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 464, no: 13900 (Zührî, İbn Ömer'in veya İbn Abbas'ın sözü olduğunu belirtmiştir.); 464-5, no: 13901; 465, no: 13903; İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, 388, no: 3; Malik, Radâ', 1, II, 602, no: 4; Said b. Mansûr, Sünen, I, 241, no: 972; 243, no: 980.

⁵⁸⁸ Ümmü Seleme'nin kavli için bkz: İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, 388, no: 6

⁵⁸⁹ Örneğin Said b. Müseyyib ve Urve b. Zübeyr'in görüşü için bkz: Malik, Radâ', 1, II, 604, no: 10, 11; Said b. Müseyyib'in görüşü için ayrıca bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 465, no: 13907; İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, 389, no: 13; Şa'bî'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 463, no: 13894; İbn Ebî Şeybe, Nikah, 145, III, s.389, no: 14; Hasen, Zührî ve Katâde'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 465, no: 13908; İkrime'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 466, no: 13909.

⁵⁹⁰ Malik'in görüşü için bkz: Malik, Radâ', 1, II, 604.

⁵⁹¹ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 275-6; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 260.

toplu olarak yeniden zikredecek olursak; “Süt emmenin ancak açlık sebebiyle olacağını” bildiren hadis, “Ete ve kana dönüşenden başka süt emme olmadığını” ifade eden hadis,⁵⁹² “Bağırsakları ayıran süt emmenin haram kılacağını bildiren hadis” ve “Süt emmenin ancak iki yıl içinde olduğunu” bildiren hadistir.⁵⁹³ Aynı zamanda süt emme döneminin iki yıl olduğunu bildiren ayetlere dayanmışlardır.⁵⁹⁴ Küçükken emilen sütün haram kılacağına dair hadislerin çok sayıda olmasına karşın, büyüğün emmesinin de haram kılacağını bildiren Salim hadisinin bu konuda tek kaldığı söylenmiştir.⁵⁹⁵

⁵⁹² İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 276; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 260; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 640.

⁵⁹³ Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 81.

⁵⁹⁴ Bkz: Kadı İyâz, a.g.e., IV, 640.

⁵⁹⁵ İbn Kayyım, *A'lâmu'l-Muvakkiîn*, IV, 347.

III. BÖLÜM

MAHREMİYETİ MEYDANA GETİREN EMME MİKTARI İLE İLGİLİ

RİVAYETLER

Süt akrabalığının oluşması için gerekli olan emme miktarı konusunda rivayetlerde bazı rakamlar zikredilmiştir:

1. Bir ve İki Emmenin Haram Kılmayacağını Bildiren Rivayetler

a. لا تحرم المصّة و المصتان

“Bir ve iki emme haram kılmaz”

- Hadisin isnadları şöyledir:

Aişe – Abdullah İbn Zübeyr – Eyyûb – Ma’mer – Abdurrazzak.⁵⁹⁶

Rasulullah (sav) – Abdullah b. Zübeyr – Urve – Hişam b. Urve – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁵⁹⁷

Rasulullah (sav) – İbn Zübeyr – Urve – Hişam – İbn Numeyr – Abde – İbn Ebî Şeybe.⁵⁹⁸

Rasulullah (sav) – Abdullah b. Zübeyr – Urve – Hişam – Yahya b. Saîd – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁵⁹⁹

⁵⁹⁶ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 468, no: 13922.

⁵⁹⁷ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 469, no: 13925. لا تحرم المصّة من الرضاعة و لا المصتان şeklinde geçmektedir.

⁵⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 142, III, 385, no: 2.

Rasulullah (sav) – Abdullah b. Zübeyr – Urve – Hişam – Vekî’ – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶⁰⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – İbn Zübeyr – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Mu’temir – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶⁰¹

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – Abdullah b. Ebî Müleyke – Eyyûb – Vüheyb – Affân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶⁰²

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – Abdullah b. Ebî Müleyke – Eyyûb – İsmail – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶⁰³

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – Zührî – Yûnus – Osmân – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶⁰⁴

Rasulullah (sav) – Aişe – Urve – İbn Şihâb – Yunus – Leys – Abdullah b. Salih – Darimî.⁶⁰⁵

⁵⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, IV, 4. Hadis şu şekilde geçmektedir:

لا يحرم من الرضاع المصّة والمصتان

⁶⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, IV, 5.

⁶⁰¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 31.

⁶⁰² Ahmed b. Hanbel, VI, 95-6.

⁶⁰³ Ahmed b. Hanbel, VI, 216.

⁶⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 247

⁶⁰⁵ Darimî, Nikah, 49, I, 552-3. Hadis لا يحرم lafzıyla nakledilmiştir.

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – İbn Ebî Muleyke – Eyyûb – Mu'temir b. Süleyman – Süveyd b. Saîd – Müslim.⁶⁰⁶

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – İbn Ebî Muleyke – Eyyûb – İsmail – Muhammed b. Abdullah b. Numeyr – Müslim.⁶⁰⁷

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – İbn Ebî Muleyke – Eyyûb – İsmail b. İbrahim – Zuhayr b. Harb – Müslim.⁶⁰⁸

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – İbn Ebî Muleyke – Eyyûb – İbn Uleyye – Muhammed b. Hâlid b. Hidâş – İbn Mace.⁶⁰⁹

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – İbn Ebî Muleyke – Eyyûb – İsmail – Müsedded b. Müserhed – Ebû Davud.⁶¹⁰

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – Abdullah b. Ebî Muleyke – Eyyûb – Mu'temir b. Süleyman – Muhammed b. Abdu'l-alâ es-San'anî – Tirmizî.⁶¹¹

Tirmizî, Rasulullah (sav) – Zübeyr – Abdullah b. Zübeyr – Urve – Hişam b. Urve – Muhammed b. Dinâr el-Basrî isnadıyla gelen hadisin mahfuz olmadığını, Muhammed b. Dinâr'ın isnada "Rasulullah (sav)'den Zübeyr'in rivayet ettiğini"

⁶⁰⁶ Müslim, Radâ', 5, II, 1073, no: (1450)-17.

⁶⁰⁷ Müslim, a.y.

⁶⁰⁸ Müslim, a.y.

⁶⁰⁹ İbn Mace, Nikah, 35, I, 624, no: 1941.

⁶¹⁰ Ebû Davud, Nikah, 11, II, 552, no: 2063.

⁶¹¹ Tirmizî, Radâ', 3, III, 455, no: 1150.

eklediğini söylemiştir. Hadis ehline göre sahih olan isnadın “Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – İbn Ebî Müleyke” olduğunu ifade etmiştir.⁶¹²

Rasulullah (sav) – Abdullah b. Zübeyr – Urve – Hişam – Yahya – Şuayb b. Yusuf – Nesaî.⁶¹³

Rasulullah (sav) – Aişe – Abdullah b. Zübeyr – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – İbn Uleyye – Ziyâd b. Eyyûb – Nesaî.⁶¹⁴

Rasulullah (sav) – Ebû Hureyre – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Abdulvehhâb es-Sekafî – Süleyman b. Davud el-Haşimî – el-Hasen b. Selâm es-Sevvâk – Osman b. Ahmed ed-Dakkâk – Dârakutnî.⁶¹⁵

Rasulullah (sav) – Ebû Hureyre – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Abdulvehhâb es-Sekafî – Süleyman b. Davud – Muhammed ed-Dûrî – Dârakutnî.⁶¹⁶

Rasulullah – Zeyd b. Sabit – İbn Ömer – Salim b. Abdullah – Hanzala – Ubeydullah b. Temmâm – Muhammed b. Sinân – Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-Kâtib – Dârakutnî.⁶¹⁷

⁶¹² Tirmizî, Radâ’, 3, III, 455.

⁶¹³ Nesaî, Nikah, 51, VI, 101.

⁶¹⁴ Nesaî, a.y.

⁶¹⁵ Dârakutnî, *Sünen*, IV, 171-2, no: 3.

⁶¹⁶ Dârakutnî, *Sünen*, IV, 171-2, no: 3.

⁶¹⁷ Dârakutnî, *Sünen*, IV, 173, no: 5. Hadis **لا تحرم الرضعة و لا الرضعتان** şeklinde nakledilmiştir. İsnadda yer alan Ubeydullah’ın zayıf olduğu söylenmiştir.

Rasulullah (sav) – Ebû Hureyre – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Abdulvehhâb es-Sekafî – Süleyman b. Dâvud el-Hâşimî – Abbâs b. Muhammed ed-Devrî – Ebu’l-Abbâs Muhammed b. Ya’kûb – Ebû Saîd b. Ebî Amr ve Ebû Bekr Ahmed b. Hasen – Beyhakî.⁶¹⁸

b. Ümmü Fadl’dan rivayet edilen hadiste ise, bir adam Rasulullah (sav)’e gelerek bir kadınla evlendiğini, kendisinin yanında diğer karısının bulunduğunu, ilk karısının yeni karısını emzirdiğini iddia ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Rasulullah (sav):

لا تحرم الإملجة ولا الإملجتان

“Bir ve iki emme/emzirme haram kılmaz” buyurmuştur.⁶¹⁹

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu’l-Halîl – Eyyûb – Ma’mer – Abdurrazzak.⁶²⁰

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu’l-Halîl – Katâde – İbn Ebî Arûbe – Abde – İbn Ebî Şeybe.⁶²¹

⁶¹⁸ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, Radâ’, VII, 455.

⁶¹⁹ Darimî, *Nikah*, 49, I, 553.

⁶²⁰ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 469, no: 13926. Bu rivayette adamın karısını boşadığı ve başka bir kadınla evlendiği, ilk karısının yeni karısını emzirdiğini iddia ettiği zikredilmiştir. Rasulullah (sav)’in verdiği cevap ise şöyle geçmektedir: إنها لا تحرم الملجة ولا الملجتان

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. el-Haris – Ebu'l-Halîl – Katâde – Hammâd – Ebû Kâmil – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶²²

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris el-Haşimî – Ebu'l-Halîl – Eyyûb – İsmail – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶²³

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu'l-Halîl – Eyyûb – Hammâd b. Zeyd – Süleyman b. Harb – Darimî.⁶²⁴

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu'l-Halîl – Eyyûb – Mu'temir b. Süleyman – İshak b. İbrahim ve Amr en-Nakîd ve Yahya b. Yahya – Müslim.⁶²⁵

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris b. Nevfel – Ebu'l-Halîl – Katâde – Hammad b. Seleme – Bîşr b. es-Seriy – İbn Ebî Ömer – Müslim.⁶²⁶

⁶²¹ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 142, III, 385, no: 1. (Olay zikredilmemiştir, hadis de şu şekilde geçmektedir: لا تحرم الرضعة و الرضعتان و المصاة و المصتان

⁶²² Ahmed b. Hanbel, VI, 340. Olay zikredilmeksizin Rasulullah(sav)'in sözü nakledilmiştir.

⁶²³ Ahmed b. Hanbel, VI, 339. Hadiste, kadının “Bir veya iki kez emzirdiği” ilavesi mevcuttur. Rasulullah (sav)'in de şöyle söylediği zikredilmiştir: لا تحرم الاملاجة و لا الاملاجتان او قال الرضعة او الرضعتان

⁶²⁴ Darimî, Nikah, 49, I, 553.

⁶²⁵ Müslim, Radâ', 5, II, 1074, no: (1451)-18. Müslim'deki bu hadiste, “Rasulullah (sav), Ümmü Fadl'ın evindeyken adamın geldiği” ve ilk karısının ikinci karısını “bir veya iki kez emzirdiğini iddia ettiği” ilaveleri yer almaktadır.

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebû'l-Halîl – Katâde – Saîd b. Ebî Arûbe – Muhammed b. Bişr – Ebu Bekr b. Ebî Şeybe – Müslim.⁶²⁷

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebû'l-Halîl – Katâde – Saîd b. Ebî Arûbe – Abde b. Süleymân – İshak b. İbrahim ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – Müslim.⁶²⁸

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu'l-Halîl – Katâde – İbn Ebî Arûbe – Muhammed b. Bişr – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – Müslim.⁶²⁹

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris b. Nevfel – Salih b. Halîl – Eyyûb – Saîd – Muhammed b. Sevâ' – Abdullah b. Sabbah b. Abdullah – Nesaî.⁶³⁰

Görüldüğü gibi rivayetlerde bir ve iki “rad’a, messa ve imlace”nin haram kılmayacağı bildirilmiş, kimi rivayetlerde olay zikredilmiş, bazı yerlerde ise, doğrudan Rasulullah (sav)’in sözü nakledilmiştir. ‘الرضعة’ veya ‘المصة’ olarak geçen hadislerde tereddütün raviye ait olduğu, hangi kelime varid olmuş olursa olsun

⁶²⁶ Müslim, Radâ’, 5, II, 1075, no: 22. Olay anlatılmadan doğrudan Rasulullah (sav)’in sözü zikredilmiştir.

⁶²⁷ Müslim, Radâ’, 5, II, 1074, no: 20. Olay zikredilmemiş ve hadis şu lafızlarla nakledilmiştir: لا تحرم الرضعة او الرضعتان او المصة او المصتان

⁶²⁸ Müslim, Radâ’, 5, II, 1074, no: 21.

⁶²⁹ İbn Mace, Nikah, 35, I, 624, no: 1940. Bu isnadla gelen hadisin lafzı şöyledir: لا تحرم الرضعة ولا الرضعتان او المصة والمصتان

⁶³⁰ Nesaî, Nikah, 51, VI, 100. Hadiste adamın gelerek Rasulullah (sav)’e sorduğu soru zikredilmemiş, sadece “Rasulullah’a radâ’dan soruldu” denilmiştir.

hükümün ve mananın değişmeyeceği belirtilmiştir.⁶³¹ Ahmed b. Hanbel'in, tahrir ettiği hadiste⁶³² de, ravinin Rasulullah (sav)'in الرضعة ve الإملجة kelimelerinden hangisini söylediği konusunda tereddüt ettiği anlaşılmaktadır. Rivayetlerdeki bu lafız farklılıkları ravi tasarrufundan kaynaklanmakta, manayla rivayetin vâki olduğunu göstermektedir. İbn Hümâm ise, "ve" bağlacıyla zikredilen hadislerde ravinin Rasulullah (sav)'in farklı zamanlarda söylemiş olduğu lafızları toplamayı amaçladığını söylemiştir.⁶³³

c. Benî Amir b. Sa'saa'dan bir adam Rasulullah (sav)'e gelerek: يا نبى الله! هل تحرم الرضعة الواحدة؟ demiş, Rasulullah (sav) de, "Hayır" diyerek cevap vermiştir.

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl bint. Haris – Abdullah b. Haris – Ebu'l-Halîl – Katâde – Hemmâm – Affân ve Behz – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁶³⁴

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu'l-Halîl – Salih b. Ebî Meryem – Katâde – Hişam – Muaz b. Hişam – İbn Beşşâr ve İbn Müsennâ – Müslim.⁶³⁵

⁶³¹ Hatipoğlu, a.g.e., V, 407.

⁶³² Bkz: Ahmed b. Hanbel, VI, 339.

⁶³³ Bkz: İbn Hümâm, a.g.e., III, 439.

⁶³⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 340. Hadiste, adamın Rasulullah (sav)'e أتحرّم المصّة؟ şeklinde sorduğu zikredilmiştir.

⁶³⁵ Müslim, Radâ', 5, II, 1074, no: 19.

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu'l-Halîl – Salih b. Ebî Meryem – Katâde – Hişam – Muaz b. Hişam – Ebû Ğassân el-Mismeî – Müslim.⁶³⁶

Rasulullah (sav) – Ümmü Fadl – Abdullah b. Haris – Ebu'l-Halîl – Katâde – Hemmâm – Habbân – Ahmed b. Saîd ed-Darimî – Müslim.⁶³⁷

Yine rivayetlerde raviden kaynaklanan lafız farklılıkları olduğu görülmektedir.

2. Beş Emmenin Haram Kılacağını Bildiren Rivayetler

Yetişkinin on kere emzirilmesiyle ilgili hükmün Kur'an'dan olduğunu bildiren bir önceki bölümde zikredilmiş olan Hz. Aişe hadisindeki problemler bu konudaki rivayetler için de söz konusudur. Bu rivayetlerin metninde problem bulunması nedeniyle isnadındaki raviler hakkında da bilgi verilecektir. Aynı şekilde tevsikinde ihtilaf edilen ve cerh edilen raviler hakkındaki bilgiler zikredilecek, sika raviler için sadece bilgilerin yer aldığı kaynaklara işaret edilecektir. Bir kez zikredilmiş olan ravi hakkında tekrar malumat verilmeyecektir.

كان فيما انزل من القرآن: عشر رضعات معلومات يحرم. ثم نسخن بخمس معلومات. فتوفي a.

رسول الله وهن فيما يقرأ من القرآن.⁶³⁸

⁶³⁶ Müslim, a.y.

⁶³⁷ Müslim, Radâ', 5, II, 1075, no: 23. Hadiste, adamın Rasulullah (sav)'e
أُتحرّم المصّة؟ şöyle sorduğu zikredilmiştir:

“Bilinen on emme haram kılar, ayeti Kur’an’dan indirilenlerdendi. Sonra bilinen beş emme ile neshedildi. Rasullah (sav), o Kur’an’dan okunurken vefat etti.”

- Hadisin isnadları şöyledir:

Aişe (ö.58) – Amra bint. Abdurrahman (ö.98)⁶³⁹ – Abdullah b. Ebî Bekr b. Hazm (ö.135)⁶⁴⁰ – Malik (ö.179).⁶⁴¹

Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Ravh (ö.205)⁶⁴² – İshâk (ö.238)⁶⁴³ – Darimî (ö.255).⁶⁴⁴

⁶³⁸ Müslim, Radâ’, 6, II, 1075, no: (1452)-24.

⁶³⁹ Amra bint. Abdurrahman hakkında bilgi için bkz: İbn Hibbân, *Sikât*, V, 288.

⁶⁴⁰ Abdullah b. Ebî Bekr hakkında bilgi için bkz: İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 10; İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II/2, 17; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIV, 349-351.

⁶⁴¹ Malik, Radâ’, 3, II, 608, no: 17. Hadiste, هن yerine هو lafzı yer almaktadır. Malik hadisi naklettikten sonra amelin böyle olmadığını söylemiştir.

⁶⁴² Ravh b. Ubâde için, İbn Maîn, “leyse bihî be’s, saduk” demiştir. Hatîb, sika olduğunu söylemiştir. İbn Sa’d, “sika inşallah” demiştir. Nesaî ise, “leyse bi’l-kavî” demiştir. Ebû Hâtim, onunla ihticac edilemeyeceğini ve sonradan ihtilata düştüğünü söylemiştir. Bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 293-6; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., I/2, 498-9; Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Mizânü’l-İ’tidâl fi Nakdi’r-Ricâl*, (yy., 1963, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye), II, 58-60.

Aiše – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Yahya b. Yahya (ö.226)⁶⁴⁵ – Müslim (ö.261).⁶⁴⁶

Aiše – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî (ö.221)⁶⁴⁷ – Ebû Davud (ö.275).⁶⁴⁸

Aiše – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr (ö.135) – Ma'n (ö.198)⁶⁴⁹ – Malik (ö.179) – İshak b. Musa el-Ensârî (ö.244)⁶⁵⁰ – Tirmizî (ö.279).⁶⁵¹

⁶⁴³ İshak b. İbrahim b. Mahled, İbn Râhuye olarak maruftur. Onun için Nesaî, “sika” demiştir. Ebû Zur'a, İshak'tan daha kuvvetli hafızaya sahip birini görmediğini söylemiştir. Ebu Davud ise, vefatından beş ay önce hafızasının değiştiğini belirtmiştir. Bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 216-8.

⁶⁴⁴ Darimî, Nikah, 49, I, 553. Hadisin başı şöyledir: نزل القرآن بعشر رضعات
معلومات

⁶⁴⁵ Yahyâ b. Yahyâ hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 296-9.

⁶⁴⁶ Müslim, Radâ', 6, II, 1075, no: (1452)-24.

⁶⁴⁷ Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî hakkında bilgi için bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., II/2, 181; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 31-3.

⁶⁴⁸ Ebû Davud, Nikah, 11, II, 551, no:2062. Hadiste anlamı etkilemeyecek çok küçük lafız farklılıkları mevcuttur.

⁶⁴⁹ Ma'n b. Îsâ b. Yahyâ el-Medînî hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 252-3.

İbn Hibbân'ın eserini tahkîk eden Şuayb, bu isnadda tahrif olduğunu, doğrusunun ...Malik – Ma'n ... olduğunu söylemiştir.⁶⁵² Adil Yavuz da, İshak b. Mûsa'nın hadis aldığı kişiler arasında İmam Malik olmadığı halde, Ma'n'ın geçmesi, onun da İmam Malik'in talebesi olması dikkate alınır, bu senedde Ma'n'ın yerinin İshak ile Malik arasında olması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁵³

Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik – İbnü'l-Kâsım (ö.126)⁶⁵⁴ (H) – Malik'ten – Ma'n - Harûn b. Abdullah (ö.243)⁶⁵⁵ – Nesaî (ö.303).⁶⁵⁶

Bazı rivayetlerde ise, “Rasulullah (sav) vefat ettiği zaman bilinen beş emmenin, Kur'an'da okunanlar arasında olduğu” zikredilmemiştir.

⁶⁵⁰ İshâk b. Mûsâ el-Ensârî hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 251.

⁶⁵¹ Tirmizî, Radâ', 3, III, 456. Hadis şu şekilde geçmektedir: أنزل في القرآن عشر رضعات معلومات فنسخ من ذلك خمس وصار إلى خمس رضعات معلومات فتوفي رسول الله والأمر على ذلك.

⁶⁵² İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 35, dipnot.

⁶⁵³ Yavuz, a.g.m., 58, 37. dipnot.

⁶⁵⁴ Abdurrahman b. Kâsım b. Muhammed hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 254-5.

⁶⁵⁵ Harûn b. Abdullah el-Bağdâdî hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 8-9.

⁶⁵⁶ Nesaî, Nikah, 51, VI, 100. Hadisin sonu şöyle geçmektedir: وهي مما يقرأ من القرآن

- Bu rivayetlerin isnadları şöyledir:

Aişe – Amra – Yahya b. Saîd (ö.143)⁶⁵⁷ – İbn Uyeyne – Abdurrazzak (ö.211).⁶⁵⁸

Aişe – Amra – Yahya b. Saîd – Huşeym (ö.183)⁶⁵⁹ – Saîd (ö.227)⁶⁶⁰

Aişe – Amra – Yahya b. Saîd – Süleyman b. Bilal (ö.172)⁶⁶¹ – Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî – Müslim.⁶⁶²

⁶⁵⁷ Yahyâ b. Saîd b. Kays hakkında; Saîd b. Abdurrahmân, “İbn Şihab ve Yahyâ olmasaydı, sünnetlerin çoğu kaybolurdu” demiştir. Yahyâ b. Maîn, Ebû Zur’a, Ebû Hâtim, İclî, Ali b. Medînî, Ahmed b. Hanbel ve Nesaî, sika olduğunu söylemiştir. Dimyatî ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise, tedlisle itham edildiğini söylemiştir. Bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/2, 147-9; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 346-358; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 221-4

⁶⁵⁸ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 466-7, no: 13913. نزل القرآن بعشر رضعات. ثم صرن إلى خمس. şeklinde zikredilmiştir.

⁶⁵⁹ Huşeym b. Beşîr b. Kâsım b. Dînâr es-Sülemî hakkında, Ebû Hâtim, İclî ve İbn Sa’d, “sika” demiştir. İclî ve İbn Sa’d, tedlis yaptığını belirtmiştir. İbn Hibbân da, Sikât’ında zikretmiştir. Bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 59-63.

⁶⁶⁰ Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 242, no: 976. نزل القرآن بعشر رضعات معلومات. ثم كن خمساً.

⁶⁶¹ Süleymân b. Bilâl hakkında bilgi için bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., II/1, 103; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 175-6

Aişe – Amra – Yahya b. Saîd – Abdülvehhâb (ö.194)⁶⁶³ – Muhammed b. Müsennâ (ö.252)⁶⁶⁴ – Müslim.⁶⁶⁵

Aişe – Amra – Kâsım (ö.106)⁶⁶⁶ – Abdurrahman b. Kâsım (ö.126) – Hammâd b. Seleme (ö.167)⁶⁶⁷ – Abdüssamed b. Abdülvâris (ö.206)⁶⁶⁸ – Abdülvâris b. Abdüssamed b. Abdülvâris (ö.252)⁶⁶⁹ – İbn Mace.⁶⁷⁰

⁶⁶² Müslim, Radâ', 6, II, 1075, no: 25. **نزل في القرآن: عشر رضعات معلومات. ثم نزل**
ايضا: خمس معلومات.

⁶⁶³ Abdülvehhâb b. Abdülmecid es-Sekafî için Yahyâ b. Maîn ve Iclî, sika demiştir. Yahyâ b. Maîn, hayatının sonlarında ihtilata düştüğünü söylemiştir. Muhammed b. Sa'd da, "Sika idi ve onda da'f vardı" demiştir. Bkz: Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 503-8; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 449-450.

⁶⁶⁴ Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd için, İbn Maîn, Hatîb ve Dârakutnî, "sika"; Zühîlî, "huccet" demiştir. Salih b. Muhammed ise, saduk olduğunu ancak hafızasının problemli olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim, "salihu'l-hadîs, sadûk" demiş, Nesaî ise, "Lâ be'se bih, kitabındaki rivayetleri değiştirdi" demiştir. İbn Hıbbân da, kitabı olduğunu ve sadece ondan okuduğunu söylemiştir. Bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 425-7; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/1, 95.

⁶⁶⁵ Müslim, a.y.

⁶⁶⁶ Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, a.g.e., VIII, 333-5.

⁶⁶⁷ Hammad b. Seleme için; Yahyâ b. Maîn, Sâcî, Iclî ve Nesaî "sika"; Ahmed b. Hanbel "salih" demiştir. Beyhakî, yaşlanınca hafızasının zayıflaması

Aişe – Amra – Yahya b. Saîd (ö.143) – Yezîd b. Hârûn (ö.206)⁶⁷¹ – Muhammed b. Abdûlmelik b. Zenceviyye (ö.258)⁶⁷² – Huseyn b. İsmâîl – Dârakutnî (ö.385)⁶⁷³

sebebiyle Buharî'nin onun rivayetlerini terk ettiğini söylemiştir. İbn Sa'd; sika olduğunu, bazen münker rivayetleri naklettiğini, Zehebî de; sika olduğunu fakat hata ettiğini belirtmiştir. Bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., I/2, 140-2; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 11-6.

⁶⁶⁸ Abdüssamed b. Abdülvâris hakkında, Abdurrahmân babasına sormuş, babası da meçhul bir şeyh olduğunu söylemiştir. Ebu Ahmed, Abdüssamed için “sadûk, salihu'l-hadis” demiştir. Hakim sika olduğunu söylemiş, İbn Sa'd ise, “sika inşallah” demiştir. İbn Hibbân da Sikat'ında zikretmiştir. İbn Kâni', sika olduğunu söylemekle birlikte, hata yaptığını belirtmiştir. Bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III/1, 50-1; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 327-8. .

⁶⁶⁹ Abdülvâris b. Abdüssamed b. Abdülvâris hakkında, Ebû Hâtim, “sadûk”, Nesaî, “lâ be'se bih” demiştir. İbn Hibbân, Sikât'ında zikretmiştir. Bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III/1, 76; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 443-4. .

⁶⁷⁰ İbn Mace, Nikah, 35, I, 625, no: 1942. كان فيما أنزل الله من القرآن, ثم سقط : لا يحرم الا عشر رضعات أو خمس معلومات.

⁶⁷¹ Yezid b. Hârûn el-Vâsîfî, hakkında bilgi için bkz: İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/2, 295; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 366-9.

⁶⁷² Muhammed b. Abdûlmelik b. Zenceviyye hakkında bilgi için bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 315-6; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/1, 5.

Rivayetlerin İsnad Tahlili ve Değerlendirmesi

Yukarıdaki sırayı takip ederek isnadların değerlendirilmesi zikredilecek olursa;

Malik'in tahrir ettiği hadisın senedi muttasıl ve ravileri sikadır.

Darimî'nin tahrir ettiği hadisın isnadı ise, Ravh b. Ubade sebebiyle zayıftır.

Müslim'in tahrir ettiği 24 ve 25 numaralı hadislerin senedleri muttasıl ve ravileri sikadır. Yine Müslim'in tahrir ettiği Muhammed b. Müsennâ rivayetinın senedi ise, zayıftır. Adil Yavuz, bunu şahit olarak zikretmesi ve ondan önce senedi sağlam rivayetlere yer vermesi sebebiyle, bunun diğer rivayetleri açısından zaaf teşkil etmediğini söylemiştir.⁶⁷⁴

İbn Mace'nin Sünen'indeki rivayetin isnadında ise, tevsik ve tecrihin birleştiği raviler bulunmaktadır. Özellikle Hammad b. Seleme'yi bazı alimler sika olarak değerlendirirken, bazıları münker rivayetlerde bulunduğunu söylemiştir.

Ebu Davud'un tahrir ettiği rivayetin de, senedi muttasıl ve ravileri sikadır.

Tirmizî'nin tahrir ettiği rivayetin senedindeki raviler sika olmakla birlikte, ravi sırasında bir karışıklık vardır.

⁶⁷³ Dârakutnî, *Sünen*, IV, 181, no: 30. نزل فى القرآن عشر رضعات معلومات, وهى تريد ما يحرم من الرضاع, ثم نزل بعد أو خمس معلومات.

⁶⁷⁴ Yavuz, a.g.m., 60.

Nesai'nin naklettiği rivayetin senedi muttasıl ve ravileri sikadır.

Saîd b. Mansur'un tahrir ettiği rivayetin senedi muttasıl ve ravileri sikadır.

Dârakutnî'nin rivayet ettiği hadisin isnadı ise, sika ravilerden oluşmaktadır.

Sonuç olarak, hadisin isnadları arasında zayıf olanların bulunmasına rağmen genelinin sağlam senedli olduğu görülmektedir. Aynı zamanda hadis, Rasulullah (sav)'den sadece Hz. Aîşe, ondan da, sadece Amra'nın rivayet etmesi sebebiyle ferdi mutlaklıktır.⁶⁷⁵ Sahih isnadlarla da gelmiş olan bu rivayetin metnindeki problemlere hadisler genel olarak değerlendirilirken yer verilecektir.

b. Rasulullah (sav)'in, Sehle b. Süheyl'e, Salim'i emzirmesini söylediği rivayetin bazı versiyonlarında beş kere emzirmesini emrettiği zikredilmiştir.⁶⁷⁶

3. Yedi Emmenin Haram Kılacağını Bildiren Rivayetler

İbrahim b. Ukbe, Urve b. Zübeyr'e gitmiş ve kadının sütünden az bir miktar içen çocuğun durumunu sormuştur. Urve, ona, “ Hz. Aîşe, yedi emmeden veya beş (emmeden) aşağısı haram kılmaz diyordu” şeklinde cevap vermiştir...⁶⁷⁷

⁶⁷⁵ Adil Yavuz'un isnadlar hakkındaki değerlendirmesi için bkz: Yavuz, a.g.m., 60-1.

⁶⁷⁶ Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 460-1, no: 13886, 13887; Malik, *Radâ'*, 2, II, 605, no: 12; Ahmed b. Hanbel, VI, 201. Yukarıda bu hadisin isnad ve metinleri zikredildiği için tekrar verilmemiştir.

Şu isnadla nakledilmiştir: Aîşe – Urve b. Zübeyr – İbrahim b. Ukbe – Ma'mer – Abdurrazzak.

Yine Abdurrazzak'ın tahrir ettiği bir rivayette; (İbn) Ömer'e, İbn Zübeyr'in, süt emme konusunda Hz. Aîşe'den "Yedi emmeden aşağısının haram kılmayacağını" naklettiği ulaştınca, "Allah, Aîşe'den daha hayırlıdır" diyerek, Nisa Suresi 23. ayette Allah'ın herhangi bir sayı belirlemediğini ifade etmiştir.⁶⁷⁸

4. On Emme İle İlgili Rivayetler

a. Hz. Aîşe'nin, Salim'i emzirmesi için kardeşi Ümmü Gülsüm'e gönderdiği ve Salim'in yanına girmesi için on kere emzirmesini söylediği rivayet edilmiştir. Salim, Ümmü Gülsüm'ün, kendisini üç kere emzirdiğini, sonra hastalandığını ve emzirmediğini, on emmeyi tamamlamadığı için Hz. Aîşe'nin yanına girmediğini söylemiştir.

- Hadisin isnadları şöyledir:

Aîşe – Salim b. Abdullah b. Ömer – Nafi' – Malik.⁶⁷⁹

Aîşe – Zührî – Ma'mer – Abdurrazzak.⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 468, no: 13921.

⁶⁷⁸ Abdurrazzak, *Musannef*, VII; 466, no: 13911; Dârakutnî, *Sünen*, IV, 183, no: 38.

⁶⁷⁹ Malik, *Radâ'*, 1, II, 603, no:7.

⁶⁸⁰ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 469, no: 13927. Rivayette, Ümmü Gülsüm'ün, Salim'i beş kere emzirdiği geçmektedir.

Aiše – Salim b. Abdullah – Nafi’ – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁶⁸¹

Aiše – Nafi’ – İbn Uleyye Eyyûb – İbn Ebî Şeybe.⁶⁸²

Aiše – Salim b. Abdullah – Nâfi’ – Malik – Şâfi’ – Rabî’ – Ebu’l-Abbâs el-Üsam – Ebû Bekr Ahmed b. Hasen ve Ebû Zekerıyyâ b. Ebî İshak – Beyhakî.⁶⁸³

b. Hz. Hafsa’nın da, Asım b. Abdullah’ı yanına girmesi için emzirmek üzere kardeşine (Fatıma b. Ömer b. Hattab) gönderdiği ve on kere emzirmesini istediği, kardeşinin Asım’ı on kere emzirdiği ve Asım’ın Hz. Hafsa’nın yanına girdiği rivayet edilmiştir. Ayrıca Asım’ın emzirildiğinde küçük olduğu zikredilmiştir.

- İsnadları şöyledir:

Hafsa – Safiyye bint. Ebî Ubeyd – Nafi’ – Malik.⁶⁸⁴

Hafsa – Safiyye bint Ebî Ubeyd (İbn Ömer’in karısı) – Nafi’ – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁶⁸⁵

Hafsa – Safiyye bint. Ebî Ubeyd – Nafi’ – Malik – Şafi’ – Rabî’ – Ebu’l-Abbâs – Ebû Bekr ve Ebû Zekerıyyâ – Beyhakî.⁶⁸⁶

⁶⁸¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 469-470, no: 13928. Ümmü Gülsüm emzirdiğinde Salim’in büyük olduğu zikredilmiştir.

⁶⁸² İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 142, III, 385-6, no: 10.

⁶⁸³ Beyhakî, *Radâ’*, VII, 457.

⁶⁸⁴ Malik, *Radâ’*, 1, II, 603, no: 8.

⁶⁸⁵ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 470, no: 13929.

⁶⁸⁶ Beyhakî, *Radâ’*, VII, 457.

c. Rasulullah (sav)’in Sehle bint Süheyl’e, Salim’i emzirmesini emrettiği rivayetlerden Ahmed b. Hanbel’in tahrir ettiği İbn İshâk rivayetinde “On kere emzirmesini söylediği” geçmektedir.⁶⁸⁷ Ancak sadece bu isnadla gelen rivayette “On kere emzirme” zikredilmiştir. İbn İshâk sebebiyle bu rivayet zayıftır.⁶⁸⁸

5. Rivayetlerin Genel Olarak Tahlil ve Değerlendirmesi

Selef ve halef alimler, haram kılan süt emme miktarı konusunda da ihtilaf etmiştir. Haram kılan emzirmenin miktarı konusunda ayette (Nisa, 23) bir açıklık yoktur ve hüküm genel/mutlaktır, bir sınırlandırma getirilmemiştir. Hadislerde ise, bu konuda iki farklı grup teşkil eden rivayetler mevcuttur. Bir grubu ayet hükmü gibi geneldir. Diğer grubu ise, haram kılan emme miktarını belirten rivayetlerdir.⁶⁸⁹

- Az ve çok emmenin haram kılacağı görüşünde olanlar Nisa Suresi 23. ayeti delil olarak almışlardır. Ayette Allâh (cc)’ın, “Sizi emziren anneleriniz ve süt kız kardeşleriniz” dediğini, haram kılan süt emme için sayı belirtmediğini, azını çoğundan ayırmadığını söylemişlerdir.⁶⁹⁰ Yedi emmeyle ilgili rivayetlerde nakledildiği gibi İbn Ömer de bu ayete dayanarak, tahrimde herhangi bir sayı belirlenmesine karşı çıkmıştır. Fahreddin Razî, bu ayetin görüşlerine delil

⁶⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, VI, 269. İsnadı yukarıda zikredilmişti.

⁶⁸⁸ Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Medenî hakkında bilgi verilmişti.

⁶⁸⁹ Şafak, a.g.m., 20.

⁶⁹⁰ İbn Hazm, a.g.e., X, 198; Merğînânî, a.g.e., I, 257; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 261; Bâcî, a.g.e., IV, 152; Aynî, a.g.e., VI, 338; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 79; Serahsî, *Mebsût*, V, 134; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 241.

olamayacağını, çünkü annelik isminin süt emmeden dolayı meydana geldiğini; kendisine göre bunun beş emmeyle gerçekleşeceğini, onlara göre ise, bir emmeyle gerçekleşeceğini belirtmiş, “Bu ayeti delil olarak getirdiklerinde, delili medlul ile ispat etmiş olacaklarını ve bunun geçersiz olduğunu” söylemiştir.⁶⁹¹ Şafîî’nin ashabı da Malikîlere aynı şekilde itiraz etmiştir.⁶⁹² Az ve çok emilen sütün haram kılacağını savunanlar, aynı zamanda hadislerden de, genel olarak varid olanlara dayanmışlardır. “Soydan dolayı haram olanlar, süt emmeden dolayı da haram olurlar” hadisinde de “Süt emme”nin kayıtlanmadığını, mutlak olarak zikredildiğini söylemişlerdir.⁶⁹³ Her ne kadar mahremiyet, -hadislerde de belirtildiği gibi- çocuğun et ve kemiklerinin kendisini emziren kadının sütünden oluştuğu şüphesinden ileri geliyorsa da, bu, gözle görülmeyen bir şey olduğu için hüküm mutlak emzirmeye taalluk eder,⁶⁹⁴ bu emmenin azıyla da çoğuyla da gerçekleşir, denilmiştir.⁶⁹⁵ Aynı zamanda “lebenü’l-fahl” başlığı altında zikredilen, Hz. Aişe’nin amcası Eflah ile ilgili olan hadisin de, süt emme sayısı sorulmadığı ve süt amcası olmasıyla yetinildiği için, emmenin azının ve çoğunun haram kıldığına delil olduğu söylenmiştir.⁶⁹⁶ Yine, süt akrabalığının

⁶⁹¹ Razî, a.g.e., VII, 472.

⁶⁹² Bkz: Nevevî, a.g.e., III, 353.

⁶⁹³ Aynî, a.g.e., VI, 338; Merğînânî, a.g.e., I, 257; İbn Hümâm, a.g.e., III, 441; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 79; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 241; Kastalânî, a.g.e., VIII, 31.

⁶⁹⁴ Merğînânî, a.g.e., I, 257; İbn Hümâm, a.g.e., III, 441.

⁶⁹⁵ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212-3; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 80.

⁶⁹⁶ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 627; Aynî, a.g.e., IX, 390-1.

tespiti konusunda zikredilecek olan, evlenen bir çift için zenci bir kadının gelerek ikisini de emzirdiğini iddia etmesi üzerine, Rasulullah'ın kaç kere emzirdiğini sormadan ayrılmaları gerektiğini söylemesinin, haramlığın meydana gelmesi hususunda sayının şart koşulmadığına, haramlığın emzirmeye bağlı bir hüküm olduğuna delil olduğu söylenmiştir.⁶⁹⁷ Ancak sayının zikredilmemesinin bunun şart olmadığı anlamına gelmeyeceği söylenmiş, bu olayın sayıyı şart koşan hükmün tesisinden önce gerçekleşmiş olabileceği veya her olayda zikredilmesine ihtiyaç kalmayacak kadar meşhur olduktan sonra gerçekleşmiş olabileceği belirtilmiştir.⁶⁹⁸

Malik,⁶⁹⁹ Ebu Hanife ve ikisinin ashabı, Sevrî, Evzaî, Abdullah b. Mübârek, Vekî',⁷⁰⁰ Leys, Taberî bir kez emmeyle de süt akrabalığının oluşacağı görüşündedir. Ahmed'den nakledilen meşhur görüş de böyledir.⁷⁰¹ Ali,⁷⁰² İbn Mes'ud,⁷⁰³ İbn

⁶⁹⁷ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212-3; Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994, XI, 499-500; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 79.

⁶⁹⁸ İbn Hacer, a.g.e., IX, 121.

⁶⁹⁹ Malik'in görüşü için bkz: Malik, Radâ', 1, II, 604.

⁷⁰⁰ Buraya kadar zikredilen alimlerin görüşü için bkz: Tirmizî, Radâ', 3, III, 456.

⁷⁰¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; Aynî, a.g.e., IX, 388; VI, 338; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 68; İbn Abdilber, *İstizkâr*, 18, 259; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 268; İbn Hazm, a.g.e., X, 192; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212.

Ömer,⁷⁰⁴ İbn Abbas,⁷⁰⁵ Said b. Müseyyib,⁷⁰⁶ Mücahit, Urve,⁷⁰⁷ Tâvus,⁷⁰⁸ Atâ',⁷⁰⁹ Mekhûl, Zührî,⁷¹⁰ Katâde, Hasen,⁷¹¹ Hakem ve Hammâd⁷¹² bir kere de olsa, az veya

⁷⁰² Hz. Ali'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 469, no: 13924; İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 143, III, 386, no: 1; Nesaî, *Nikah*, 51, VI, 101.

⁷⁰³ İbn Mes'ud'un görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 469, no: 13924; İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 143, III, 386, no: 1, 2; Nesaî, *Nikah*, 51, VI, 101.

⁷⁰⁴ İbn Ömer'in sözü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 466, no:13911; 467-8, no: 13919, 13920.

⁷⁰⁵ İbn Abbâs'ın görüşü için bkz: İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 143, III, 386, no: 6; Malik, *Radâ'*, 1, II, 602, no: 4; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 241, no: 972; Beyhakî, *Radâ'*, VII, 458.

⁷⁰⁶ Said b. Müseyyib'in kavli için bkz: Malik, *Radâ'*, 1, II, 604, no: 10; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 468, no: 13921; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 240, no: 968.

⁷⁰⁷ Urve b. Zübeyr'in görüşü için bkz: Malik, *Radâ'*, 1, II, 604, no: 10.

⁷⁰⁸ Tavûs'un kavli için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 467, no: 13916, 13917, 13918; İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 143, III, no: 4; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 244, no: 983.

⁷⁰⁹ Atâ'nın görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 466, no: 13911.

⁷¹⁰ İbn Şihâb ez-Zührî'nin kavli için bkz: Malik, *Radâ'*, 1, II, 604.

⁷¹¹ Zührî, Hasen ve Katâde'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 468, no: 13923.

çok olması fark etmez süt, emenin midesine ulaştığında, emilen sütün haram kılacağını söylemişlerdir.⁷¹³ Ebû Tayyib ise, Malikîlere göre bir ve iki emmeyle haramlığın meydana gelmeyeceğini söylemiştir.⁷¹⁴ Bunun bir hata olduğu açıktır.

Azdan maksatın sütün mideye ulaştığının bilinmesi olduğu söylenmiştir.⁷¹⁵

Rasulullah (sav)'in hanımlarının, (sayı belirtmeksizin) bilinen emmelerin haram kılacağı görüşünde oldukları, sonra bunu terk ederek emmenin azının da çoğunun da haram kılacağını söyledikleri nakledilmiştir.⁷¹⁶ Leys b. Sa'd da, az veya çok olsun oruçlunun orucunu bozacak kadar emilen sütün haram kılacağı üzerine müslümanların icma ettiğini söylemiştir.⁷¹⁷ Bu sözünden dolayı, İbn Abdilber, Leys'in bu konudaki ihtilaflara vakıf olmadığını belirtmiştir.⁷¹⁸

⁷¹² Hakem ve Hammâd'ın görüşü için bkz: İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 143, III, 386, no: 5.

⁷¹³ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 259; İbn Hazm, a.g.e., X, 192; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212; Nevevî, a.g.e., III, 353; Aynî, a.g.e., IX, 388; VI, 338; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 240.

⁷¹⁴ Ebû Tayyib, a.g.e., V, 58.

⁷¹⁵ *Feteva'l-Hindiyye*, I, 365.

⁷¹⁶ Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 467, no: 13914.

⁷¹⁷ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 260; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 268; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212.

⁷¹⁸ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 260.

Alimlerin çoğu az veya çok olsun emilen sütün haram kılacağını kabul etmekle birlikte, bazı alimler, bir emmeden daha fazlasının haram kılacağı görüşündedir. Ancak sayıda ihtilaf etmişlerdir.⁷¹⁹

- Bir cemaat, yukarıda zikredilen on emmeyle ilgili haberlerle ihticac ederek, ancak on emmenin haram kılacağını, bundan azının mahremiyet meydana getirmeyeceğini söylemiştir.⁷²⁰ Aynı zamanda İbrahim b. Ukbe'nin, Urve b. Zübeyr'e bir ve iki emmenin haram kılıp kılmayacağını sorması üzerine, onun, "Hz. Aişe, bir ve iki emme haram kılmaz, ancak on ve daha fazla emme haram kılar dedi" diyerek cevap verdiği nakledilmiştir.⁷²¹ Kadı İyâz, bunun batıl ve merdud olduğunu belirtmiş,⁷²² Hattâbî de, şâz bir söz olduğunu ve itibar edilmeyeceğini söylemiştir.⁷²³ Tahavî ise, mensuh olduğu halde (beş emmeyle neshedildiğini bildiren rivayetle) Hz. Aişe'nin, kardeşine Salim'i on kere emzirmesini emretmesinin caiz olmadığını belirtmiştir.⁷²⁴

Hz. Aişe'den aynı zamanda 7 emmeden aşağısının haram kılmayacağı bildirilmiştir.⁷²⁵

⁷¹⁹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; Aynî, a.g.e., IX, 388.

⁷²⁰ İbn Hazm, a.g.e., X, 189.

⁷²¹ Beyhakî, Radâ', VII, 458.

⁷²² Nevevî, a.g.e., III, 353.

⁷²³ Hattâbî, a.g.e., III, 13.

⁷²⁴ İbn Battâl, a.g.e., VIII, 162.

⁷²⁵ bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 468, had. no.13921.

Muhammed Ebu Zehra, muhalif olanlara göre, haram kılan süt emme miktarını on ve yedi olarak belirleyen haberlerin, sıhhatlerinin sabit olmadığını veya onu belirlemedeki maksadın sabit olmadığını belirtmiştir.⁷²⁶

- Bir grup ise, Hz. Aîşe'den nakledilen “On emmenin nazil olduğu, beş emme ile neshedildiği ve ancak beş emmenin haram kılacağını bildiren” rivayetle ihticac ederek, beş emmeden azının haram kılmayacağını söylemiştir.

İbn Abdilber, “Eğer Hz. Aîşe'ye göre, on emme mensuh olsaydı, o, kardeşi Ümmü Gülsüm'e, yanına girmesi için Salim'i on kere emzirmesini emretmezdi”, diyenlere; Hz. Aîşe'nin ashabının bu konuda Nafi'den daha bilgili olduğunu ve Hz. Aîşe'den “beş emme”yi naklettiklerini, hiçbirinin on emmeyi, ondan nakletmediğini söyleyerek cevap vermiştir.⁷²⁷ Bâcî ise, Hz. Aîşe, kardeşine Salim'i on kere emzirmesini emrettiğinde ya daha on emmenin beş emmeyle neshedilmediğini veya Hz. Aîşe'nin bundan haberi olmadığını söylemiştir.⁷²⁸ Yine İbn Abdilber, Hz. Aîşe'den, rivayet edilen, haram kılan süt emmenin on, yedi ve beş kere olduğunu bildiren haberler arasında sahih olanın “Beş kere emilen sütle mahremiyetin meydana geleceğini” bildiren rivayet olduğunu ifade etmiş ve bundan fazlasını rivayet edenlerin hata ettiğini söylemiştir.⁷²⁹ Aynı zamanda, Hz. Aîşe'nin müsned hadisinde de, Rasûlullâh (sav)'in Sehle bint. Süheyl'e Salim'i beş kere emzirmesini

⁷²⁶ Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 80.

⁷²⁷ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 266; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 266.

⁷²⁸ Bâcî, a.g.e., IV, 152.

⁷²⁹ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 266; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 266.

emrettiği geçmektedir, demiştir.⁷³⁰ Eğer beş defadan daha az emmekle süt akrabalığı gerçekleşmiş olsaydı, Rasulullah (sav)’in Salim gibi yetişkin bir adamın Sehle’den beş defa süt emmesine izin vermeyeceği, bu emmeyi süt akrabalığının meydana gelmesi için yeterli olan en az sayıya indireceği söylenmiştir.⁷³¹ Hz. Aîşe, haramlığın meydana gelmesinde bu miktarı hem büyük, hem küçük için şart olarak görüyordu.⁷³² Yukarıda ifade edildiği gibi o dönemdeki uygulama beş emmeyle mahremiyetin meydana geleceği şeklinde olabilir. Ayrıca, İmam Malik’in, Muvatta’da “Rasulullah (sav)’in Sehle’ye Salim’i beş kez emzirmesini emrettiğini” nakletmesine rağmen kendisinin süt emmenin azının da çoğunun da haram kılacağı kanaatinde olması o dönemdeki uygulamanın beş kez emmeyle mahremiyetin gerçekleşeceği şeklinde olduğu, ancak daha sonra bunun bir emmeye indirildiği görüşünü desteklemektedir.

İbn Hazm, Hz. Aîşe’den nakledilen, ancak beş emmenin haram kılacağını bildiren rivayetle, yanına girmesi için kardeşinden Salim’i on kere emzirmesini istediği rivayetin arasını, kendisi için on emmeyi, başkaları için beş emmeyi aldığı şeklinde te’lif etmiştir.⁷³³ Ancak zikredildiği gibi, bazı rivayetlerde Ümmü Gülsüm’e ve kardeşlerinin kızlarına, yanına girmelerini istediği kişileri beş kere emzirmelerini emrettiği bildirilmiştir.⁷³⁴

⁷³⁰ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 267.

⁷³¹ Yeniei, Kayapınar, a.g.e., VIII , 104.

⁷³² İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 287.

⁷³³ İbn Hazm, a.g.e., X, 190.

⁷³⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 271; Ebû Davud, Nikah, 10, II, 550-1, no: 2061.

Sindî ise, süt emme dönemiyle ilgili rivayetler arasında zikredilen, yetişkinler için on emmenin haram kılacağını bildiren hadisin bulunduğunu, bunun küçük çocukların da aynı hükme tabi olduğuna delalet etmeyeceğini ifade etmiştir.⁷³⁵ Yani büyükler için on emmenin, küçükler için beş emmenin haram kılacağını söylemiştir. Oysa nakledildiğine göre, Hz. Aişe, yetişkin ve küçüklerin emmesinde bir fark görmüyor ve ikisi hakkında da haramlığın meydana gelmesi için beş emmeyi şart koşuyordu.⁷³⁶

Şafîî, el-Umm adlı eserinde, “Ayet ve hadislerde geçen mutlak olarak zikredilen rada’ kelimesiyle az da olsa emilen sütün haramlık meydana getireceği mi kastedilmiştir, yoksa rada’ ile kastedilen başka bir şey midir?” diye sorduktan sonra, Hz. Aişe’den nakledilen bu hadise dayanarak beş ayrı emmenin haram kılacağını söylemiştir.⁷³⁷ Osman Keskiöğlu, bu hadisi tenkit ettikten sonra, Şafîî’nin Hz. Aişe’nin bu rivayetini kabul etmediğini, beş emzirmeyi başka bir hadisten aldığını söylemiştir.⁷³⁸ Hattâbî de, Şafîî’nin, Sehle hadisiyle ihticac ettiğini, bu hadisin de, onun görüşünü te’yid ettiğini söylemiştir.⁷³⁹ Şafîî’nin bizzat eserinden ve diğer alimlerin Şafîî’nin bu görüşünü nakillerinden onun bu hadisle ihticac ettiği

⁷³⁵ Hatipoğlu, a.g.e., V, 416.

⁷³⁶ Bkz: Ahmed b. Hanbel, VI, 271; Ebû Davud, Nikah, 10, II, 550-1, no: 2061.

⁷³⁷ Şafîî, *el-Umm*, V, 44.

⁷³⁸ Osman Keskiöğlu, *Nüzûlünden İtibaren Ku’ran-ı Kerim Bilgileri*, TDV Yayınları, Ankara, 1993, 311.

⁷³⁹ Hattâbî, a.g.e., III, 12-3.

anlaşılmaktadır. el-Umm adlı eserinde, “Ancak bağırsakları ayıran rada’ haram kılar” hadisi ile “Bir ve iki emme haram kılmaz” hadisini de görüşüne delil olarak zikretmiş, aynı zamanda Rasulullah’ın Sehle’ye Salim’i beş kere emzirmesini söylediğini belirtmiş, yukarıda zikredilen rivayette, Salim’in Hz. Aişe’nin yanına girememiş olmasının sebebini de, süt emmenin beşe tamamlanmamış olmasıyla açıklamıştır.⁷⁴⁰ Ayette “Sizi emziren sütanneleriniz” şeklinde mutlak olarak geçtiğini ancak bunun sünnetle açıklandığını, “Hırsızın elinin kesilmesini” emreden ayeti örnek vererek izah etmiştir. Ne kadar çalanın elinin kesileceğini Rasulullah’ın sünnetinden öğrendiğimizi belirtmiştir.⁷⁴¹

”لا تحرم المصّة والمصتان و لا الإملاجة و الإملاجتان“ hadisinde bir emmenin iki emmeye dahil olduğunun ve bu hadisin dört emmenin haram kılmayacağına, ancak beş emmeyle haramlığın sabit olacağına delil olmasının mümkün olduğunun söylenebileceği belirtilmiştir. İbn Hümam, hadisin ravisinin, Rasulullah (sav)’in iki ayrı vakitte söylemiş olduğu iki lafzı toplamayı amaçladığını söylemiş, bunun dört emmeden haramlığı nefyetmeye delil olamayacağını belirtmiştir.⁷⁴²

“Süt emmenin ancak açlıktan dolayı olacağını” bildiren hadisin de, tek bir emmenin haram kılmayacağına delil getirilebileceği, çünkü bunun açlıktan kurtarmayacağı söylenmiştir. Sayının tayin edilmesinde ise, Şari’in belirledikleri içinde evla olanın beş emme olduğu belirtilmiştir. Çocuk, hangi şekilde olursa olsun –pişirerek, su katılarak vs.- ister yesin, ister içsin sütannenin sütüyle beslenirse ve

⁷⁴⁰ Şafiî, *el-Umm*, V, 44-6.

⁷⁴¹ Şafiî, *el-Umm*, V, 46.

⁷⁴² İbn Hümâm, a.g.e., III, 439.

zikredilen sayı şartı yerine gelirse –çünkü ancak beş emme, açlığı giderir-mahremiyet meydana gelir, denilmiştir.⁷⁴³ Hadis bu manaya ihtimal verse bile, yukarıda zikredildiği gibi, diğer hadislerin de delaletiyle küçükken gerçekleşen emmenin haram kılacağı anlamına gelmesi daha evladır.⁷⁴⁴

Aişe, İbn Mes’ud, Said b. Cübeyr, Leys b. Sa’d, İshak,⁷⁴⁵ Abdullah b. Zübeyr, Atâ’, Tâvus ve Ahmed b. Hanbel’in mezhebinin zahir görüşü beş emmeden azıyla haramlığın meydana gelmeyeceği şeklindedir.⁷⁴⁶ İbn Hazm da bu görüştedir.⁷⁴⁷ Şevkânî, Ali b. Ebî Talib’den de bu görüşün nakledildiğini söylemiştir.⁷⁴⁸

Beş emmenin haram kılacağı kanaatine sahip olanların delil olarak aldıkları, Hz. Aişe’nin “Bilinen süt emme ondur, sonra bilinen beş emmeyle neshedilmiştir. Rasûlullâh (sav) öldüğünde o, Kur’an’da okunanlar arasındaydı” sözünün isnadları hakkında bilgi verilmişti. Şimdi metnindeki problemlerden bahsedilecektir:

Kadı İyâz, bu hadisle ihticac edilemeyeceğini, çünkü onun Kur’an’dan olmasının imkansız olduğunu söylemiş, “Sabit Kur’an’dan olmadığı zaten malumdur, onun kıratı ve mushafta yazılması helal değildir. Kur’an ahad haberle

⁷⁴³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 389.

⁷⁴⁴ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 220.

⁷⁴⁵ Şevkânî, a.g.e., II, 212.

⁷⁴⁶ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212; Şevkânî, a.g.e., II, 212.

⁷⁴⁷ Bkz: İbn Hazm, a.g.e., X, 188, 189, 190.

⁷⁴⁸ Bkz: Şevkânî, a.g.e., II, 212.

sabit olmaz, bu ise haber-i vahiddir.” demiştir.⁷⁴⁹ Hz. Aîşe’nin bu sözü usulcülerin görüşlerinden en sahih olana göre delil olamaz. Çünkü Kur’an tevatürle sabittir. Oysa bu haber-i vahiddir. Ravi ise, bunun haber olduğunu değil, Kur’an olduğunu rivayet etmiştir. Ravi, bunu hadis olarak rivayet etmemiştir ki hadis kabul edilebilsin.⁷⁵⁰ Malik’in ashabı da, Şafîîler’e itiraz ederek “Bu rivayet size göre ve muhakkik usulcülere göre delil olamaz” demişler ve şöyle izah etmişlerdir: “Kur’an haber-i vahid ile sabit olmaz, Kur’an olduğu sabit olmayınca, Rasulullah (sav)’den haber-i vahid olduğu da sabit olmaz. Çünkü haber-i vahid cerh edildiği zaman onunla amel edilmez. Mütevatir olarak gelmesi gerekirken ahad olarak geldiği için şüphe edilir.”⁷⁵¹

Hattâbî, haber-i vahidle Kur’an’ın sabit olmayacağını fakat ahkâmın haber-i vahidle sabit olduğunu bunun için zikredilen hadisle amel etmenin caiz olduğunu söylemiştir.⁷⁵²

Kadı İyâz ise, bu hadiste, biri onun Kur’an olduğunun ispatı, diğeri, haram kılan süt emme miktarının ispatı olmak üzere iki hususun mevcut olduğunu ve Kur’an olduğu sabit olmasa bile onunla amel edilebileceğini, çünkü haber-i vahidin amelde delil olacağını söyleyenlere, şöyle cevap vermiştir: “Bazıları ona meyletse de

⁷⁴⁹ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 636.

⁷⁵⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 388; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 68-9; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 242; benzer açıklamalar için bkz: İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 287; Bâcî, a.g.e., IV, 156.

⁷⁵¹ Nevevî, a.g.e., III, 353.

⁷⁵² Hattâbî, a.g.e., III, 14.

usulcülerin mütehassıs olanları onu inkar etmiştir. İnkâr edenler, haber-i vahidin cerh edilmesi halinde, şüphe edilerek terk edileceğini delil olarak getirmişlerdir... Başka ahad haberlere güvenildiği gibi buna güvenilmez.”⁷⁵³ Önce Kur’an’dan olduğu, sonra neshedildiği, bunun için tevatür ehlinin onunla meşgul olmadığını iddia edenlere de, öyleyse mensuhla amel etmek gerekmez, cevabını vermiştir.⁷⁵⁴ Bu “beş emme” Kur’an değildir, onunla amelde ihtilaf edilmiştir, sabit bir sünnet de değildir.⁷⁵⁵ İbn Hümam, isnadı sahih olsa da, batınî inkıta’ sebebiyle bu hadisle amel edilemeyeceğini söylemiştir.⁷⁵⁶ Mustafa Zeyd de, Hz. Aişe’den nakledilen “beş emme” ile ilgili bu rivayetlerin çeşitli yönlerden muzdarip olmasının onun metnini inkar etmemizi gerektirdiğini ifade etmiş, bunun akla ve mantığa uymadığı kanaatinde olduğunu belirtmiştir.⁷⁵⁷ Hayri Kırbaşoğlu ise, bu ve benzeri rivayetleri, muteber kaynaklarda yer aldığı ve bu eserlerin musannıfları önde gelen imamlar ve alimler olduğu için, bugüne kadar genellikle savunulduğu gibi, “sahih” kabul ettiğimiz taktirde, Kur’an’dan çıkarılmış bazı ayetler bulunduğunu kabul etmek gerekeceğini, bunun İslam dini açısından çok tehlikeli ve cüretkar bir iddia olacağını belirtmiştir.⁷⁵⁸ Adil Yavuz, bu tür rivayetlerin art niyetli kişilerce istismar edildiğini,

⁷⁵³ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 636.

⁷⁵⁴ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 636.

⁷⁵⁵ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 269.

⁷⁵⁶ İbn Hümâm, a.g.e., III, 440.

⁷⁵⁷ Yavuz, a.g.m., 63.

⁷⁵⁸ M. Hayri Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000, 320-1. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz: Salih

söz konusu rivayetleri görmezden gelmenin ve onlarla ilgili durumu açıklığa kavuşturmanın; Kur'an'ı bu tür ithamlardan kurtarmadığı gibi, ona karşı olan güveni sarsacak tartışmalara da açık kapı bıraktığını ifade etmiştir.⁷⁵⁹

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde tahrir ettiği rivayetlerde, evliliği haram kılan emme sayısı ile ilgili bir ayetten söz edilmemektedir.⁷⁶⁰ Abdurrazzak'ın tahrir ettiği rivayette ise, "Rasulullah vefat ettiğinde Kur'andan okunanlar arasındaydı" ifadesi bulunmamaktadır.⁷⁶¹

İbn Hümâm, -madem Kur'an'dan ve on emmeyi neshetmiş, Rasulullah'ın vefatına kadar da okunuyor- o halde beş emmenin Kur'an'da okunması gerektiğini söylemiştir.⁷⁶² Tahavî de, Abdullah b. Ebî Bekr'in rivayetinde muhal olduğunu belirterek, -çünkü onun rivayetinde "Rasulullah (sav) vefat ettiğinde Kur'an'dan okunanlar arasındaydı" ifadesi mevcuttur- rivayet ettiği gibi olması halinde onu Kur'an'a ilave etmek gerekeceğini, Kur'an'ın diğer kısımlarını okuduğumuz gibi, onu da namazlarda okuyacağımızı belirtmiş ve Rasulullah'ın ashabından hiçbirinin bunu mushaflarına yazmaması sebebiyle Kur'an'ın bir kısmını terk etmiş olacaklarını, cem edilenler dışında Kur'an'dan bir şeylerin kalmış olacağını söylemiş, yazılanların mensuh, geride kalanların nâsih olmasının da mümkün

Akdemir, "Kur'an İlimlerine Dair Bazı Mülâhazalar", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB. Yayınları, Ankara, 1991, 224-5.

⁷⁵⁹ Yavuz, a.g.m., 53.

⁷⁶⁰ Yavuz, a.g.m., 59.

⁷⁶¹ Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 466-7, no: 13913.

⁷⁶² İbn Hümâm, a.g.e., III, 440.

olacağını belirtmiştir.⁷⁶³ Rivayetteki “Rasulullah vefat ettiğinde Kur’an’dan okunanlar arasındaydı” ifadesi, Kur’an’da eksikliğin olduğunu gösterir ki, Rasulullah’ın vefatından sonra Kur’an’dan bir şeyin düşmesini caiz görmek helal değildir.⁷⁶⁴ Ayrıca Rafızîlerin, “Rasulullah’ın vefatından sonra Kur’an’dan sahabenin tespit etmediği birçok şey kayboldu” sözünü kuvvetlendirir.⁷⁶⁵ Serahsî, “Kur’an’ı biz indirdik ve onun koruyucusu elbette biziz” (Hicr 9) ayetinin bu rivayetin batıl olduğuna delil olduğunu belirtmiş, Allah’ın gaflet ve unutma ile nitelenmekten münezzehe olduğunu, o takdirde korumanın bizim yanımızda olacağını söylemiştir. Bunu bazı vahiyler hakkında caiz gördüğümüzde, Kur’an’ın tamamında caiz görmemiz gerekeceğini, böylece mükellefiyetin kalıcılığı konusunda insanlar arasında vahiyle sabit olanlardan hiçbir şeyin kalmayacağını ifade etmiştir.⁷⁶⁶

“Rasûlullâh (sav) vefat ettiğinde bunun Kur’an’dan okunanlar arasında olması”, neshin geç dönemde olduğu, bu yüzden Rasûlullâh vefat ettiğinde nesh haberi kendisine ulaşmayan insanların beş emmeyi Kur’an olarak okudukları, nesh edildiğini öğrenince bundan vazgeçtikleri ve okunmayacağı üzerine icma ettikleri şeklinde açıklanmıştır.⁷⁶⁷ Bazıları da bu ifadeyi “Peygamberin vefatına yakın

⁷⁶³ Tahavî, a.g.e., XI, 491; V, 312-3.

⁷⁶⁴ İbn Hazm, a.g.e., X, 200; Serahsî, *Usûl*, II, 79; Serahsî, *Mebûsût*, V, 134; İbn Hümâm, a.g.e., III, 440.

⁷⁶⁵ İbn Hümâm, a.g.e., III, 440; Serahsî, *Mebûsût*, V, 134.

⁷⁶⁶ Serahsî, *Usûl*, II, 79.

⁷⁶⁷ Nevevî, a.g.e., III, 352-3; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 68; İbn Hümâm, a.g.e., III, 440; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 240; Hattâbî, a.g.e., III, 13.

okunuyordu” şeklinde değerlendirmiştir. Ancak bu izah da metinden sarîh olarak anlaşılan anlamla pek örtüşmemektedir. Zira metinde açıkça “Peygamberin vefatından sonra” ifadesi vardır. Eğer gerçekten öyle bir durum söz konusu olsaydı, ona göre ibare kullanılırdı.⁷⁶⁸ İbn Hazm ise, Rasulullah (sav) vefat ettiğinde yazı olarak Kur’an’ın kaldırılan bir parçası olan, Kur’an’la beraber bir kenarda okunanlardandı, “Mushaflardan yazısı kaldırılmış, fakat hükmü kalmış olan Kur’an’dan okunanlar arasındaydı”, diyerek bu yapılan itirazın geçersiz olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁹ Kadı İyâz da, bu sözün mensuh Kur’an’dan olana hamledileceğini, eğer sabit Kur’an’dan okunanları kastettiye, Kur’an’ın şöhret bulması gibi, bunun Hz. Aîşe dışında sahabe arasında şöhret bulmadığını söylemiştir.⁷⁷⁰ Neshedilenler arasında bile olmuş olsa, Rasulullah (sav)’in vefatına kadar okunduğu söylenen bir ayetten, Hz. Aîşe dışında kimsenin bahsetmemiş olması garip bir durumdur.

Neshin üç çeşit olduğu söylenmiştir: Birincisi; hükmü ve tilaveti neshedilenler, on emme gibi. İkincisi; hükmü devam eden, tilaveti neshedilenler, beş emme gibi. Üçüncüsü; tilaveti kalan, hükmü neshedilenler, bu çoktur.⁷⁷¹

Hanefiler’den İbn Hümam, beş emmeyle ilgili ayetin tilavetinin neshedilip hükmünün baki kaldığının söylenemeyeceğini, çünkü neshinden sonra, hükmün devam ettiğine dair delilin bulunması gerektiğini, ancak böyle bir delilin

⁷⁶⁸ Akdemir, a.g.m., 227; Karataş, a.g.e., 201.

⁷⁶⁹ İbn Hazm, a.g.e., X, 201.

⁷⁷⁰ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 636.

⁷⁷¹ Nevevî, a.g.e., III, 353; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 68; Mubârekfûrî, a.g.e., IV,

bulunmadığını söylemiştir.⁷⁷² Ayrıca ne ile neshedildiğinin de bilinmediğini ifade etmiştir.⁷⁷³ Şafîî, Kur'an'ın ancak Kur'an ile neshedilebileceğini söylemesine rağmen⁷⁷⁴ Hz. Aişe'den nakledilen bu rivayeti ictihatında delil kabul etmiştir. İbn Arabî de, Hz. Aişe'den nakledilen bu rivayetin onun bir vehmi olduğunu ve haber-i vahidin Kur'an'ı neshedemeyeceğini söylemiştir.⁷⁷⁵

Tahavî de, Kur'an'dan düşmüş olmasıyla ahkamdan da düşmüş olmasının muhtemel olduğunu belirtmiş, az bir emmenin haram kılıp kılmayacağını soran İbrahim b. Ukbeye, Urve'nin Hz. Aişe'nin "Yedi veya beş emmeden aşağısı haram kılmaz" dediğini haber verdikten sonra, Said b. Müseyyib'in kendisine dediği gibi, emmenin azının ve çoğunun haram kılacağı şeklinde fetva vermesinin,⁷⁷⁶ onlara göre beş emmenin hükmünün de kalktığının sabit olduğunu gösterdiğini söylemiştir.⁷⁷⁷

Bir ayetin hükmü bakî kalacaksa, tilavetinin niçin neshedileceğini anlamak ve izah etmek oldukça zordur.⁷⁷⁸ Çünkü lafzı mensuh olan bir ayetin hükmü de mensuh olmalı, hükmü yürürlükte olan bir ayetin lafzı da mevcut olmalıdır. Nitekim bazı

⁷⁷² İbn Hümâm, a.g.e., III, 440.

⁷⁷³ İbn Hümam, a.g.e., III, 440.

⁷⁷⁴ Şafîî, Muhammed b. İdris, *er-Risale*, Kahire, 1979, 106-7.

⁷⁷⁵ Yavuz, a.g.m., 68.

⁷⁷⁶ Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 468, no: 13921.

⁷⁷⁷ Tahavî, a.g.e., XI, 486-7.

⁷⁷⁸ Yusuf Ziya Keskin, *Recm Cezası*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2001, 115-6; Yavuz, a.g.m., 56.

Mutezilîler, bir ayetin hükmü ile tilavetinin ayrılmaz bir bütün olduğunu; tilaveti neshedilmiş ise, hükmünün de neshedilmiş olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁷⁷⁹ Mustafa Sadık er-Rafî, tilavet neshini reddederek, bu yöndeki haberlerin sonradan uydurulan şeyler olduğunu belirtmiştir.⁷⁸⁰ Prensip olarak, Kur'an dışında kaldığı söylenen, diğer bir ifadeyle metin olarak Kur'an'da yer almadığı halde hükmü, "Kur'an hükmü" imiş gibi değerlendirilen hiçbir rivayetin "Kur'an'dan olduğunu" ispat mümkün değildir. Yapılacak her türlü izah ve açıklama zorlama sınırını aşamaz.⁷⁸¹

Ömer Rıza Doğrul, Hz. Aîşe'nin bu rivayetinde hata olduğunu aşîkar olduğunu; Peygamberimizin vefatına kadar okunan bir ayeti bütün ümmetin bilmesi gerektiğini, hatta hangi kadınlarla evlenilemeyeceğini izah ettiği ve Araplarda da çocukları annelerinden başka kadınlar emzirdiği ve süt akrabalığı yaygın bir müessese olduğu için böyle bir ayetin diğer bazı ayetlerden daha çok bilinen ve yaygın bir ayet olması gerektiğini söylemiştir. Herkesçe bilinmesi gereken bir şeyin, yalnız bir kişi tarafından rivayet edilmesi halinde, bunun, onun uydurma olduğuna en kat'î delil olacağını belirtmiştir. Hz. Aîşe'ye atfedilen bu sözde, böyle bir ayetin Peygamberimizin vefatına kadar okunduğu zikredilmiştir. Yazar, "Hz. Aîşe böyle bir ayeti biliyorsa, Hz. Peygamber'in vefatından altı ay sonra Hz. Ebu Bekr, Zeyd'e

⁷⁷⁹ Keskin, a.g.e., 116. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Karataş, a.g.e., 202-204; Serahsî, *Usûl*, II, 80.

⁷⁸⁰ Karataş, a.g.e., 203.

⁷⁸¹ Abdullah Aydemir, "Mensuh Ayetler", *Diyanet Dergisi*, Ankara, 1988, c.XXIV, sayı:4, s.67.

Kur'an'ı cem etmesini emredince niçin bu ayeti Zeyd'e haber vermedi?" diye sormaktadır. Aynı şekilde Hz. Osman'ın Kur'an'ı istinsah ettirdiği zaman da Hz. Aişe'nin böyle bir ayetten bahsetmediğini söylemiştir. Sonuçta bütün delillerin bu rivayetin uydurma olduğunu ispat ettiğini belirtmiştir.⁷⁸² Tahavî de, Abdullah b. Ebî Bekr'in rivayetini eleştirerek, Hz. Aişe'nin, Mushaf yazılırken bunu bildirmeyip daha sonra, "Rasulullah (sav) vefat ettiğinde, Kur'an'da mushafta yazılı olmayan bir şeyin olduğunu" bildirmesinin imkansız olduğunu belirtmiş,⁷⁸³ bu hadisin hakikatinin Kasım b. Muhammed'in rivayet ettiği gibi olduğunu, çünkü hadiste "Bunun Kur'an'dan olduğu, sonra kaldırıldığının" zikredildiğini, bunun, onun dışında Kur'an'dan çıkarılanlar gibi neshedilerek Kur'an'dan çıkarıldığına ve sünnete dönüştürüldüğüne delalet ettiğini ifade etmiştir.⁷⁸⁴

Osman Keskioglu da benzer açıklamalar yapmıştır: "Arap içtimaî hayatında sütkardeşliği son derece yaygın, mühim bir şey olduğundan bunlar herkesin bildiği şeylerdendi. Gizli kalacak rivayetlerden değildi. Kur'an cem ve istinsah olunurken Hz. Aişe sağ idi. Onun böyle bir şey ortaya attığına dair en zayıf bir rivayet bile yoktur. Münadiler: 'Kimde Kur'an'dan bir şey varsa getirsin!' diye bağırıp dururken böyle bir şey olsa Hz. Aişe durur mu? Demek ortada böyle bir iddia yok. Hz. Aişe, Kur'an'dan rada' ayeti hazfolundu iddiasında değil... Bu gibi rivayetler sonradan

⁷⁸² Ömer Rıza Doğrul, *Kur'an Nedir*, İstanbul, 1927, 57-8.

⁷⁸³ Tahavî, a.g.e., V, 314.

⁷⁸⁴ Tahavî, a.g.e., V, 313, 315.

çıkıştır. İşte onun için Hanefiye uleması bunları reddediyor. Muhaddisler, Hanefiye ulemasına kızsalar da Hanefiye nakil ve akıl ışığı altında yürüyor.”⁷⁸⁵

Sahih kitaplarda nakledilmesine rağmen bu rivayetlerin Hz. Aişe’den sadır olmasının imkan dışı olduğu belirtilmiştir.⁷⁸⁶ Adil Yavuz, konu ile ilgili aktarılan rivayetlerin Hz. Aişe’ye aidiyeti doğru olsa bile, sadece ona dayanan ve üstelik haber-i vahid olarak aktarılan bir metnin Kur’an sayılmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Önceleri Hz. Aişe’nin, Hz. Peygamber’in evlenmeyi haram kılan süt emme miktarını açıklayan bu tür bir beyanını ayet olarak algıladığını, çünkü o günün toplumunda önemli bir yeri olan süt emme konusunda tekrarlanan söz konusu hadis hakkında, onun kanaatinin bunun ayet olduğu şeklinde oluşmasının mümkün olduğunu söylemiş, daha sonra ayetler derlenirken onun bu teklifine karşılık, ashabın icmâ ile bunun ayet olmadığını söylemeleri üzerine onun da ikna olarak bu kanaatinden vazgeçmiş olabileceğini belirtmiştir. Hz. Aişe’nin radâu’l-kebir ile ilgili kanaatini delil göstererek, onun bu kanaatinde de yanılmasının mümkün olduğunu söylemiştir.⁷⁸⁷ Ayrıca, Hz. Peygamber, Sehle bint. Süheyl’e “Salim’i beş defa emzirmesini” söylemiş, ancak bunun bir ayet hükmü olduğundan bahsetmemiştir, demiştir.⁷⁸⁸ Ona göre bu hadis, Hz. Aişe’nin Rasulullah (sav)’den duyup ayet zannederek naklettiği, Kur’an derlemesi sırasında dile getirdiği ama sahabe icmai ile

⁷⁸⁵ Kesioğlu, a.g.e., 310.

⁷⁸⁶ Karataş, a.g.e. 197; Yavuz, a.g.m., 63.

⁷⁸⁷ Yavuz, a.g.m., 64-5.

⁷⁸⁸ Yavuz, a.g.m., 58.

yanlış algıladığına ikna olduğu merfu bir hadistir.⁷⁸⁹ Ancak Osman Keskiöğlu’nun da beyan ettiği gibi, Kur’an cem’ ve istinsah edilirken ne Hz. Aişe’nin bunun Kur’an’dan olduğuna dair bir iddiasından bahsedilmiştir, ne de ashabın buna itirazından. Dolayısıyla böyle bir yorum ikna edici görünmemektedir.

İbn Abdilber, Hz. Aişe’den nakledilen bu hadisin en sahih isnadının şöyle olduğunu söylemiştir: Aişe – Amra – Abdullah b. Ebî Bekr – Malik.⁷⁹⁰ Eğer, Malik, Abdullah b. Ebi Bekr’den rivayetinde, o da Amra’dan rivayetinde tek kaldı, bu hadis sadece bu isnadla biliniyor denilirse, hepsinin adil olduğunu ve rivayet ettikleriyle amel etmenin gerektiğini belirtmiştir.⁷⁹¹ Tahavî ise, Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk ve Yahya b. Said’in, hıfz ve itkân bakımından Abdullah b. Ebî Bekr’den daha üstün olduklarını, onların rivayetlerinde “Rasulullah (sav) vefat ettiğinde bunun Kur’an’dan okunanlar arasında olduğu” ifadesinin yer almadığını, ilimdeki mertebeleri eşit olsaydı bile, ikisinin rivayetleri birbirine muvafık olduğu için yine onların rivayetinin evla olacağını belirtmiştir.⁷⁹² Abdullah b. Ebî Bekr dışında hiç kimsenin hadisi bu şekilde nakletmediğini söyleyerek, “Rasulullah vefat ettiğinde Kur’an’da okunanlardandı” sözünün onun vehmi olduğunu belirtmiştir.⁷⁹³ Ayrıca Tahavî, İbn Abdilber’e muhalefet ederek, bu hadisi Abdullah b. Ebî

⁷⁸⁹ Yavuz, a.g.m., 69-70.

⁷⁹⁰ İbn Abdilber, *Temhîd*, XVII, 215.

⁷⁹¹ İbn Abdilber, *Temhîd*, XVII, 217.

⁷⁹² Tahavî, a.g.e., XI, 490-1; V, 313-4. Tahavî’nin rivayetleri tercihle ilgili tespitlerine itiraz için bkz: Yavuz, a.g.m., 67, 88. dipnot.

⁷⁹³ Tahavî, a.g.e., V, 311-2.

Bekr'den, Malik b. Enes dışında rivayet eden bir imamın olmadığını, Malik'in de onu terk ederek, süt emmenin azının da çoğunun da haram kılacağını söylediğini belirtmiş, bu hadisin doğru olması halinde, beş emmenin Allah'ın kitabından olacağını ve Malik'in ona muhalefet etmeyeceğini, onun dışında bir şey söylemeyeceğini belirtmiştir.⁷⁹⁴ Şafîî alimlerden İbn Hacer, az emmenin de haramlık oluşturacağı kanaatinde olan mezhep imamlarının görüşlerine işaret etmiş, ancak kendisinin de tercih ettiği beş emme rivayetine uymayan görüşleri, ayet ile sabit nassa muhalefetle itham etmemiştir.⁷⁹⁵ Aksine, bu haberle ihticac olunamayacağını, çünkü Kur'an'ın ancak mütevatir haberle sabit olacağını belirtmiştir.⁷⁹⁶

Abdullah Aydemir, bu haberlerin haber-i vahid denilen rivayet çeşidinden olduğunu belirterek, bunları günün şartları içerisinde, Asr-ı Saadet'te bir müddet geçerliliği devam etmiş tatbikatlar olarak görmek gerektiğini söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: “Yapılan her işin –sonradan terk edilsin veya edilmesin- Kur'an'a, vahye dayandırılması şart değildir. Kur'an'ın veya daha genel ifadesiyle vahyin öyle her akla geldiği zaman, elde mevcut haberlere göre değerlendirilmesi, hoş olmayan bazı sonuçlar doğurur. Sınır çizilmediği zaman işin nereye varacağını kestirmek zordur.”⁷⁹⁷

Adil Yavuz da, Kur'an'la ilgili bazı tereddütler doğuran böyle bir rivayeti, hadislerin ale'l-ebvâb (konularına göre) tasnif edildiği eserlerde, Radâ' ve Nikah

⁷⁹⁴ Tahavî, a.g.e., V, 315.

⁷⁹⁵ Yavuz, a.g.m., 62.

⁷⁹⁶ Bkz: İbn Hacer, a.g.e., IX, 116.

⁷⁹⁷ Aydemir, a.g.m., 66.

bölümlerinde tahrir edilmiş olmasına dayanarak, musannıfların, bu rivayetin, bir ayetin sübutunu ortaya koyduğu gibi bir kanaat taşımadıklarını, bunun beş emme ile süt akrabalığının ve evlenme haramlığının oluşması konusundaki belli bir fikhî kanaatin delili olmasını dikkate alarak tahrir etmiş olabileceklerini söylemiştir.⁷⁹⁸ Bu rivayeti delil olarak alanlardan yukarıda bahsedilmişti. Ancak hadisteki problemleri görmezden gelerek bu hadisle ihticac etmek ne derece doğrudur, böyle bir rivayete dayanarak, dinen çok önemli bir mevzu olan süt akrabalığı hakkında hüküm verilebilir mi? Bu rivayet, fakihlerin çoğu tarafından değil bir ayet, fikhî kanaatlerine bir delil olarak bile kabul görmemiştir.⁷⁹⁹ Nitekim Malik'in bu rivayeti Muvatta'da tahrir etmesine rağmen, süt akrabalığının oluşmasında tek bir emmeyi bile yeterli gördüğü zikredilmişti.

- Bir ve iki emmenin haram kılmayacağı hadisine dayananlar ise, bundan fazlasının haram kılacağını söylemişlerdir.⁸⁰⁰ İshak, Ebu Ubeyd, Ebû Sevr, İbn Münzir, Said b. Cübeyr, Süleyman b. Yesâr, Davud ve İbn Hazm dışındaki ashabı, mahremiyetin üç emmeyle meydana geleceği görüşündedir.⁸⁰¹ Ahmed b. Hanbel'den

⁷⁹⁸ Yavuz, a.g.m., 65-6.

⁷⁹⁹ Yavuz, a.g.m., 67.

⁸⁰⁰ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 263; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 267; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 635; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 80; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 162; Hattâbî, a.g.e., III, 13.

⁸⁰¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; Aynî, a.g.e., IX, 388; VI, 338; İbn Hazm, a.g.e., X, 191; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 240.

nakledilen bir görüş de böyledir.⁸⁰² Kurtubî, sadece Davud'un bu görüşte olduğunu söyleyerek hata etmiştir.⁸⁰³ Rasûlullâh'ın "Bir ve iki emme haram kılmaz" hadisinin mefhumunun üç emmenin haram kılacağını gösterdiğine dayanmaktadırlar.⁸⁰⁴ İbn Hazm ise, bir ve iki emmenin haram kılmayacağı sözünün üç emmenin haram kıldığını beyan etmediğini söylemiştir.⁸⁰⁵

Bu konudaki hadislerde "radâ", messa ve imlâce" kelimeleri geçmektedir. Rasulullah (sav), niçin farklı lafızlar kullanmıştır, bu kelimeler aynı anlama mı gelmektedir, yoksa farklı anlamlar mı ifade etmektedir? Rasulullah (sav), bu lafızların hepsini kullanmış mıdır? Rasulullah (sav)'in farklı zamanlarda farklı lafızları kullanmış olması⁸⁰⁶ veya bunun raviden kaynaklanıyor olması⁸⁰⁷ muhtemeldir. Ancak hadislerde farklı kelimelerin zikredilmesinin raviden kaynaklanıyor olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. Konuyla ilgili hadisler zikredildikten sonra bu konuda kısaca malumat verilmişti. İbn Hazm, Rasulullah (sav)'den nakledilen hadislerde, "Rad'a" ve "messa" kelimelerinin geçtiğini ve

⁸⁰² İbn Kayyım, a.g.e., IV, 212; İbn Hazm, a.g.e., X, 191; Aynî, a.g.e., IX, 388; VI, 338; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 240.

⁸⁰³ Bkz: Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 240.

⁸⁰⁴ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; Nevevî, a.g.e., III, 353; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 240.

⁸⁰⁵ İbn Hazm, a.g.e., X, 191.

⁸⁰⁶ Bkz: İbn Hümâm, a.g.e., III, 439.

⁸⁰⁷ Bkz: Hatipoğlu, a.g.e., V, 407.

bunların farklı anlamlara geldiğini söylemiş, süt emenin iki göğüsteki sütü aralıksız bitirmesinin bir rad'a olduğunu belirtmiştir.⁸⁰⁸ Davudoğlu ise, “messa, imlace ve rad'a” kelimelerinin emmek manasına gelen müteradif kelimeler olduğunu söylemiş ve bazılarının “messa kelimesinin emmek”, “imlace kelimesinin emzirmek” manasına geldiğini söylediklerini zikretmiştir.⁸⁰⁹ Rad'a kelimesi, radâ' kökünün fa'le kalıbından olup “mastar binâ-i merrah” (kere mastarı)'tır.⁸¹⁰ Şafiî, az veya çok olsun her ayrı emme için rada' denileceğini, ancak emmeye ara verip tekrar döndüğünde bunun bir rada' sayılacağını söylemiştir.⁸¹¹ Ona göre çocuğun, emmeyi kendi arzusuyla bırakması gerekir, nefes almak, azıcık istirahat etmek, ya da kendini oyalayan bir şeyle geçici olarak emmeyi kesip sonra tekrar devam etmesi bunu bir emme olmaktan çıkarmaz.⁸¹² Hanbelilere göre ise, böyle bir durumda çocuk yeniden emmeye dönmezse bu bir emmedir. Tekrar dönerse iki vecih vardır: “İlk emişi bir emme, tekrar dönüşü ikinci bir emmedir”, “Bunların hepsi bir emmedir.”⁸¹³

Bu hadislerle ihticac ederek, bir ve iki emmenin haram kılmayacağı görüşünde olanlar, “Bağırsakları ayıran süt emme”nin haram kılacağını bildiren

⁸⁰⁸ İbn Hazm, a.g.e., X, 201.

⁸⁰⁹ Davudoğlu, a.g.e., VII, 367; örneğin bkz: İbn Hümâm, a.g.e., III, 439.

⁸¹⁰ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 214.

⁸¹¹ Şafiî, *el-Umm*, V, 45.

⁸¹² İbn Kayyım, a.g.e., IV, 214; Şevkânî'nin görüşü de böyledir. Bkz: Şevkânî, a.g.e., II, 211.

⁸¹³ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 214-5.

hadisle, “Ancak kemikleri kuvvetlendiren ve ete dönüşen süt emme” olduğunu bildiren hadisi görüşlerine delil getirmişlerdir. Onlara göre, ister iki yıl içinde gerçekleşsin, ister daha sonra olsun, bir ve iki emme bağırsakları ayırmaz, kemikleri geliştirmez.⁸¹⁴ Kadı İyâz ise, ashabının bir emmenin de bu zikredilen şeyleri gerçekleştirdiğini iddia ettiklerini söylemiştir.⁸¹⁵

Kurtubî, bir ve iki emmenin haram kılmayacağını bildiren hadisin beşten az olana örnek olabileceğini, ancak mefhumuna göre üç emmenin haramlık oluşturacağını, hadisin mefhumu alınırsa diğer hadisin mefhumuyla çelişeceğini belirtmiştir. Çünkü Hz. Aişe’den nakledilen hadisin mefhumuna göre beş emmeden azı haram kılmaz. O zaman iki mefhum arasında tercih yapmak gerekir. İki hadis de sahih tarikten gelmiştir.⁸¹⁶ Ancak bazıları “Bir ve iki emmenin haram kılmayacağını” bildiren hadisin sened bakımından muzdarib olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onun Hz. Aişe’den mi, Zübeyr’den mi, İbn Zübeyr’den mi, yoksa Ümmü Fadl’dan mı rivayet edildiği konusunda ihtilaf edilmiştir.⁸¹⁷ Aynı zamanda, muzdarip olarak illetlendirilmesinin sebebi; İbn Zübeyr’in, hadisi bir keresinde Hz. Aişe’den, bir keresinde babasından, bir keresinde Rasulullah (sav)’den nakletmesi şeklinde

⁸¹⁴ İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 261; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 635.

⁸¹⁵ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 635.

⁸¹⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115. Beş emmeyle ilgili Hz. Aişe’den nakledilen hadisin senedi sahih olsa da metninde illet bulunduğu bahsedilmişti.

⁸¹⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115; İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 287; İbn Hazm, a.g.e., X, 201.

açıklanmıştır.⁸¹⁸ İbn Abdilber, bu ızdırab sebebiyle hadisin hükmünün ortadan kalktığının söylendiğini ve reddedildiğini bildirmiş, onunla amel edenlerin ise, hadisin sabit olduğunu, onda hükmün ortadan kalkmasını gerektirecek bir illetin bulunmadığını söylediklerini ifade etmiştir.⁸¹⁹ Müslim’e göre de, bu ızdırab onun değerini düşürmez.⁸²⁰ İbn Hıbbân, İbn Zübeyr’in onların hepsinden işitmesinin mümkün olduğunu söyleyerek aralarını cem etmiştir. Sahabede bunun çok olan bir durum olduğunu, sahabenin bir şeyi Rasulullah’tan işittiğini, sonra Rasulullah ve kendi katında değerli olan birisinden işittiğini, bir keresinde Rasulullah (sav)’den, diğerinde değerli gördüğü kişiden rivayet ettiğini, bunun rivayeti Rasulullah (sav)’den işitmediğine delil olamayacağını belirtmiştir.⁸²¹ Nevevî ise, bu ızdırab iddiasının açık bir hata ve sadece hevayla, mezheplere yardım için sünneti reddetmek olduğunu söylemiştir.⁸²² Bazıları da, bir ve iki emmenin haram kılmayacağını bildiren sahih âsârı; Hz. Aişe, Ümmü Fadl, Zübeyr, Ebu Hureyre ve İbn Zübeyr’in Rasûlullâh’tan rivayet etmesi sebebiyle, tevatür seviyesine geldiğini söylemişlerdir.⁸²³ İbn Hazm da, rivayetler hakkındaki ızdırab iddiasının ancak cahillerin iddiası olacağını, aksine, çeşitli tariklerden rivayet edilmesinin haberi

⁸¹⁸ İbn Battâl, a.g.e., VIII, 162; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 637-8; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 269; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 239.

⁸¹⁹ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 287,289.

⁸²⁰ İbn Hacer, a.g.e., IX, 115.

⁸²¹ İbn Hıbbân, *Sahîh*, X, 41; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 239.

⁸²² Nevevî, a.g.e., III, 353.

⁸²³ İbn Hazm, a.g.e., X, 196.

kuvvetlendireceğini ifade etmiştir.⁸²⁴ Bunun Hz. Aişe'den nakledilen mevkuf hadis olduğunu söyleyenler de olmuştur.⁸²⁵ Ancak yukarıda zikredilen hadisin isnadlarında görüldüğü gibi, Rasulullah (sav)'den merfu olarak nakledilmiştir.

Bir ve iki emmenin haram kılmayacağı görüşüne sahip olanlar, aynı zamanda, ayetteki umumî ifadenin bu hadis ile açıklandığını ve üçten az emilen sütün haram kılmayacağını söylemişler, bir konuda sayı ve tekrara itibar edilirse, çoğulun ilk basamağı olduğu için, üç sayısına itibar edileceğini, Şari'in de birçok konuda üçe itibar ettiğini belirtmişlerdir.⁸²⁶ Buna karşı, nassa yapılan ilaveyi nesh olarak görenler, nassın mutlak olduğunu, herhangi bir sayıyla kayıtlanmadığını, nassa yapılan bütün ilavelerin nesh olacağını ve caiz olmadığını söylemiştir.⁸²⁷ İbn Arabî ise, bunun nassa yapılan ziyade ve nesh olmadığını, ayetin umumundan tahsis olduğunu belirtmiştir.⁸²⁸

Bir ve iki emmenin haram kılmayacağını rivayet eden ravilerden biri Urve'dir. Yukarıdaki hadisin isnadlarında görüldüğü gibi, bu rivayet ona Hz. Aişe ve Abdullah b. Zübeyr'den ulaşmıştır.⁸²⁹ Ancak kendisi, “Az veya çok emilen sütün

⁸²⁴ İbn Hazm, a.g.e., X, 201.

⁸²⁵ Nevevî, a.g.e., III, 353.

⁸²⁶ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 213.

⁸²⁷ Örneğin bkz: Aynî, a.g.e., IX, 389; VI, 338.

⁸²⁸ İbn Arabî, a.g.e., III, 80.

⁸²⁹ Ancak Dârakutnî'nin Sünen'inde, İbrahim b. Ukbe'nin, “Urve b. Zübeyr'in, Haccâc b. Haccâc, onun Ebû Hureyre, onun da Rasulullah (sav)'den ‘bir

haram kılacağı” şeklinde fetva vermiştir.⁸³⁰ Bu yüzden haberinin kabul edilemeyeceği söylenmiştir.⁸³¹ İbn Hazm ise, ravinin re’yi, rivayet ettiği haberin hilafına olursa, re’yunin değil, rivayetinin delil olacağını ifade etmiştir.⁸³² Tahavî, Urve’nin ilimde yüksek bir mevkiye sahip olduğunu, Aişe ve Abdullah b. Zübeyr’den rivayet ettiği hadislerin neshedildiğine inandığı için buna muhalif fetva verdiğini belirtmiş, “Böyle olmasaydı, adaleti kabul edilmezdi, adaleti kabul edilmeyince de rivayeti kabul edilmezdi” demiştir.⁸³³ Bu hadisi ondan başka rivayet eden raviler de vardır, sadece Urve’nin bunun hilafına hüküm verdiği nakledilmiştir. Tahavî, bir şeyi bilen, bilmeyen, ona ulaşamayandan daha üstün olduğunu söyleyerek, Urve’nin hükmün hakikatine vakıf olduğunu, hadisin diğer ravilerinin ise, buna ulaşamadığını belirtmiştir.⁸³⁴ Nevevî ise, “Bir ve iki emmenin haram kılacağını bildiren hadislerin” neshedildiğini söylemenin sadece batıl bir iddiadan ibaret olduğunu belirtmiştir.⁸³⁵

ve iki emmenin haram kılmayacağını bildirdiğini’, söylediği nakledilmiştir. Bkz: Dârakutnî, Sünen, IV, 173, no: 6.

⁸³⁰ Bkz: Malik, Radâ’, 1, II, 604, no: 10.

⁸³¹ bkz: İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 288; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 269.

⁸³² İbn Hazm, a.g.e., X, 201.

⁸³³ Tahavî, a.g.e., XI, 486.

⁸³⁴ Tahavî, a.g.e., XI, 489.

⁸³⁵ Nevevî, a.g.e., III, 353; Aynî ve İbn Hümam ise, eserlerinde “neshedildiğine ve bugün için emmenin azının da çoğunun da haram kıldığına” dair

Beş emmeyle ilgili olarak Hz. Aişe'den nakledilen hadisin, “Bir ve iki emme haram kılmaz” sözünü açıkladığı ve haram kılan süt emmeyi beyan ettiği söylenmiştir.⁸³⁶ Şevkanî de, bir ve iki emmenin haram kılmayacağını bildiren hadisin, beş emmenin haram kılacağını bildiren hadise muhalif olmadığını, çünkü bu hadisin beşten az olan emmenin haram kılmayacağına delalet ettiğini belirtmiştir.⁸³⁷ Özellikle, olumsuz fiil kullanıldığı zaman tahsis ifade edeceğini söyleyenlere göre, bir ve iki emmeye ilave olarak beş emmenin haram kılacağını bildiren hadisle amel etmek gerekir.⁸³⁸

Bu sözün, haram kılan emmenin sınırını belirlemediği, bir ve iki emme haram kılar mı, diye soran kişiye cevap olarak söylendiği,⁸³⁹ emmenin mutlak olarak zikredildiği hadislerin ise, yeni baştan bir hüküm tesis etmek için söylendiği belirtilmiş, ancak beş emmenin haram kılacağını bildiren hadis, süt emme miktarında kabul edildiğinde nassların hiçbirine muhalefet edilmiş olmayacağı ifade edilmiştir.⁸⁴⁰

İbn Abbas'tan nakledilen habere yer vermiştir. Bkz: Aynî, a.g.e., VI, 338; İbn Hümâm, a.g.e., III, 440.

⁸³⁶ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 265.

⁸³⁷ Şevkânî, a.g.e., II, 211.

⁸³⁸ Şevkânî, a.g.e., II, 211.

⁸³⁹ İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 265; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 266; İbn Kayyım, a.g.e., IV, 213.

⁸⁴⁰ İbn Kayyım, a.g.e., IV, 213.

Bu konuda kuvvetli olan görüş cumhurunkidir. Çünkü sayı bildiren haberler ihtilaflıdır. Hz. Aişe'nin bu konuda rivayet ettiği haberler de ihtilaflıdır. Bu yüzden en az olanın tercih edilmesi gerekir, onda da sayı şart koşulmamıştır.⁸⁴¹ Süt emme miktarını bilip zapt etme imkanı olmayacağı için Şari'in bir nisap koymadığı söylenmiştir.⁸⁴² İbn Battal, Hz. Aişe'nin hadislerinin muzdarib⁸⁴³ olduğunu, terk edilmesi ve Allah'ın kitabına dönülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁴⁴ Kadı İyâz da, bu hadislerde ızdırab olduğu için, Kur'an'da ve "Süt emmenin nesep bakımından haram olanlar gibi haram kılacağını" bildiren hadiste sayı bulunmadığını söyleyerek, zahirlerindeki genelliğe dönmemiz gerektiğini belirtmiştir.⁸⁴⁵ Rasulullah (sav)'in ashabından çoğuna göre, süt emmenin azı da çoğu da mahremiyet meydana getirir.⁸⁴⁶

Abdurrazzak'ın İbn Cüreyç'den naklettiği habere göre de, Abdülkerim, Tâvus'a, "İnsanların yedi emmeden aşağısının haram kılmayacağını, sonra bunun beş emmeye dönüştüğünü iddia ettiklerini söylemiş", Tavus da, "Önceden böyle

⁸⁴¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 116; Aynî, a.g.e., IX, 388; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 68; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 241-2.

⁸⁴² İbn Kayyım, a.g.e., IV, 213.

⁸⁴³ Muzdarib fi'l-metn; bir ravinin birbirine muhalif şekillerde rivayet ettiği, bu rivayetler birbirine müsavî olduğu için aralarında tercih yapma imkanı bulunmayan hadislerdir. Bkz: Subhi es-Salih, a.g.e., 156-7.

⁸⁴⁴ İbn Battâl, a.g.e., VIII, 162; Aynî, a.g.e., IX, 389.

⁸⁴⁵ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 638.

⁸⁴⁶ Tahavî, a.g.e., XI, 491.

olduğunu, artık tek bir emmeyle haramlığın meydana geldiğini” belirtmiştir.⁸⁴⁷ İbn Ebî Şeybe ise, İshak b. Süleyman’dan, o da, Hanzala’dan, Tavus’un, “On emmenin şart koşulduğunu, sonra tek bir emmenin haram kıldığının söylendiğini” zikrettiğini nakletmiştir.⁸⁴⁸ Adil Yavuz, Tavus’un aktardığı bu uygulamanın, Aişe rivayetleri arasında olduğu düşünülen ızdırabı ortadan kaldırdığını, on emme ile başlatılan yasaklamada süt emme sayısının gittikçe azaltıldığını ve önceden yapılan bu tür uygulamaların birden kaldırılmasının yol açacağı toplumsal sıkıntıları asgarî seviyeye indiren tedric ilkesi dikkate alınarak nihaî uygulamanın devreye sokulduğunu gösterdiğini söylemiştir. Ona göre, Kur’an ayeti ile genel yasak ortaya konulmuş, toplumsal dönüşümde ise, süt emme miktarını aşamalı olarak azaltan ve tedrici gözetten Nebevî uygulama ile hükümler pratiğe aktarılmıştır.⁸⁴⁹

Günümüzde, bu konuda sorulan sorulara, hemen her yerde, soran kişinin dinde ameldeki mezhebine bakılmaksızın bir kere emmenin dinin bu hükmünün tatbiki için yeterli olduğu şeklinde cevap verilmektedir.⁸⁵⁰

Ancak dini yönden en ihtiyatlı olan durumun, bir adamın evlenmek istediği bir kadın ile kendisi arasında bir süt söylentisi duyarsa, o kadından vazgeçmesi, ama evlenip zifafa girdikten sonra bu söylentiye duyarsa, kesinlikle bilinen beş defa süt

⁸⁴⁷ Abdurrazzak, Musannef, VII, 467, no: 13916; no: 13914’te de Tavus’un artık emmenin azının da çoğunun da haram kıldığını söylediği nakledilmiştir.

⁸⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 143, III, 386, no: 4.

⁸⁴⁹ Yavuz, a.g.m., 59.

⁸⁵⁰ Şafak, a.g.m.,20.

emilmiş olduğu sabit olmadıkça adamın kadından ayrılmak zorunda olmadığı söylenmiştir.⁸⁵¹

- Peki bu anne sütünü doğrudan emmek mi gerekir yoksa farklı şekillerde alınsa da mahremiyet meydana gelir mi?

İbn Abdilber, doğrudan emmese de, kadının sütünden çocuğun içmesiyle mahremiyetin meydana geleceği konusunda alimlerin icma ettiğini söylemiştir.⁸⁵² Oysa, Leys⁸⁵³ ve Zahiriler ancak doğrudan emilen sütün haram kılacağı kanaatindedir.⁸⁵⁴ İbn Hazm, bir kaptan içirilen, ekmek veya yemekle yedirilen, ağzından, burnundan veya kulağından akıtılan, şırıngayla enjekte edilen sütün haram kılmayacağını söylemiştir.⁸⁵⁵ Bunun delilinin de, “Sizi emziren sütannelerinizi” ifadesinin geçtiği Nisa Suresi 23. ayet ile nesep bakımından haram olanların “süt emmeyle” de haram olacağını bildiren hadis olduğunu ifade etmiştir. İkisinde de nikahın haram kılınmasının “emme” fiiline bağlandığını zikretmiştir.⁸⁵⁶

Onların görüşlerine göre, Salim’in emzirilmesi konusunda problem ortaya çıkacağı, çünkü Sehle’nin yabancı olduğu belirtilmiştir. İyâz, bu probleme, Sehle’nin sütünü sağdığı sonra Salim’e içirdiği, onu emzirmediği ihtimaliyle cevap

⁸⁵¹ Hatipoğlu, a.g.e., V, 411.

⁸⁵² İbn Abdilber, *İstizkâr*, XVIII, 274; İbn Abdilber, *Temhîd*, VIII, 257.

⁸⁵³ Leys’in görüşü için bkz: İbn Hazm, a.g.e., X, 186.

⁸⁵⁴ İbn Hacer, a.g.e., IX, 117.

⁸⁵⁵ İbn Hazm, a.g.e., X, 185.

⁸⁵⁶ İbn Hazm, a.g.e., X, 185.

vermiştir.⁸⁵⁷ Nevevî, bunun güzel bir ihtimal olduğunu, ancak bu cevabın yeterli olmadığını, çünkü rada’da doğrudan emmeyi şart koştuklarını, söylemiş ve ihtiyaç sebebiyle onun bundan muaf tutulduğunu ifade etmiştir. İbn Hazm ise, Salim kıssasını, kesin olarak rada’ın gerçekleşmesini istedikleri zaman yabancı kadının göğsünü emmenin caiz olduğuna delil getirmiştir.⁸⁵⁸

Sütün doğrudan emme dışında alınmasıyla da haram kılacağını söyleyenler “Açlıktan dolayı emilen sütün haram kılacağını” bildiren hadis ile “Ancak bağırsakları ayıran emmenin haram kılacağını” bildiren hadisi delil olarak almışlardır. Onlar, Rasulullah (sav)’ın haram kılan emmeyi açlığı gideren ve bağırsakları ayıran emme, olarak bildirdiğini söylemişler ve bunun sütü içirme ve yedirmeyle de mümkün olduğunu belirtmişlerdir.⁸⁵⁹ Ağızdan ve burundan akıtılan sütle de, çocuk beslendiği için mahremiyetin meydana geleceği söylenmiştir.⁸⁶⁰ Atâ, çocuğun burnuna ve gözüne damlatılan sütün haram kılıp kılmayacağı sorulunca, “Haram kıldığını duymadım” demiştir.⁸⁶¹ Şa’bî ise, iki yıldan önce olduğunda ağza veya buruna akıtılan sütün haram kılacağını söylemiştir.⁸⁶²

⁸⁵⁷ Kadı İyâz, a.g.e., IV, 641.

⁸⁵⁸ İbn Hacer, a.g.e., IX, 117.

⁸⁵⁹ İbn Hazm, a.g.e., X, 187; Kadı İyâz, a.g.e., IV, 641.

⁸⁶⁰ Serahsî, *Mebsût*, V, 134; Şafiî, *el-Umm*, V, 49.

⁸⁶¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 462-3, no: 13893.

⁸⁶² Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 463, no: 13894; İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 145, III, 389, no: 14; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 241-2, no: 973.

İbn Hazm, zikredilen hadislerin iki yönden görüşlerine delil olamayacağını belirtmiştir;

Birincisi; burundan çekme açlığı gidermez.⁸⁶³

İkincisi; Rasûlullâh (sav), açlığı gideren “süt emme”nin haram kılacağını söylemiştir, yemek, içmek gibi başka şeyin değil.⁸⁶⁴

Hanefilere göre, eğer süte su katılır ve süt sudan daha çok olursa, onunla hurmet hasıl olur. Fakat su çok olursa hurmet hasıl olmaz.⁸⁶⁵ Şafiî ise, aksi görüştedir. Ona göre, az da olsa suyun içinde süt vardır ve haram kılar.⁸⁶⁶ Hanefilere göre ilaca ve koyun sütüne karıştırılan süt de suyun hükmündedir.⁸⁶⁷

Süt yemeğe karıştırıldığında ise, Ebu Hanife’ye göre, yemekten çok olsa bile haram kılmaz.⁸⁶⁸ Bunun sebebi, gıdanın sütün kuvvetini gidereceği şeklinde açıklanmıştır. Son zamanlarda yapılan araştırmaların, anne sütünden hemen sonra verilen ek gıdaların anne sütünün emilmesinde ve biyolojik değerlerinde azalma

⁸⁶³ İbn Hazm, a.g.e., X, 187.

⁸⁶⁴ İbn Hazm, a.g.e., X, 187.

⁸⁶⁵ Merğînânî, a.g.e., I, 259; Bâcî, a.g.e., IV, 153; el-Halebî, *Mültekâ*, I, 258.

⁸⁶⁶ Merğînânî, a.g.e., I, 259; Şafiî, *el-Umm*, V, 49.

⁸⁶⁷ Merğînânî, a.g.e., I, 259; Bâcî, a.g.e., IV, 153; el-Halebî, a.g.e., I, 258; İbn Hümâm, a.g.e., III, 453.

⁸⁶⁸ Merğînânî, a.g.e., I, 259; İbn Hümâm, a.g.e., III, 452; Serahsî, *Mebisûl*, V, 140; *Feteva'l-Hindiyye*, I, 367.

olabileceği sonucunu verdiği belirtilmiştir.⁸⁶⁹ İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre ise, yemeğe ateş değmemişse, süt yemekten çok olduğunda hurmet hasıl olur.⁸⁷⁰ Şafiî, yemekten az veya çok olsun, süt çocuğun midesine ulaştığı zaman rada' hükmünün sabit olacağını söylemiştir.⁸⁷¹ Şafiî'ye göre, süt bir defasında yemekle, bir defasında ilaçla karıştırılıp verilse, bir defasında burundan verilse, diğerinde emzirilse, eğer iki yaşından önce beşe tamamlandıysa yine haram kılar.⁸⁷² Hanbelîlere göre de, yemek, su vb. ile karıştırılan ve üç vasfı (rengi, tadı, kokusu) baki kalan süt ile hürmet hasıl olur.⁸⁷³

İki kadının sütü karıştırılırsa, İmam Ebu Yusuf'a ve İmam Şafiî'ye göre, hangisinininki çoksa onunla aralarında mahremiyet meydana gelir. Çünkü karışık oldukları için bir şeyin hükmüne girmişlerdir, hangisi daha çoksa diğeri onun hükmüne tâbîdir. İmam Muhammed ve Züfer'e göre ise, ikisi de aynı cinstendir, ikisinden de güdülen amaç aynıdır, biri diğeri yenemez. Bu nedenle hurmet ikisine

⁸⁶⁹ Döndüren, a.g.e., 316.

⁸⁷⁰ Merğînânî, a.g.e., I, 259; İbn Hümâm, a.g.e., III, 452; Serahsî, *Mebsût*, V, 140.

⁸⁷¹ Şafiî, *el-Umm*, V, 49.

⁸⁷² Şafiî, *el-Umm*, V, 49.

⁸⁷³ Bilmen, a.g.e., II, 80.

de taalluk eder.⁸⁷⁴ İmam Malik de, bu görüştedir.⁸⁷⁵ Ebû Hanife'den ise, iki görüş de nakledilmiştir.⁸⁷⁶

Anne sütünün önemini anlayan bazı ülkelerde, öz annesinin sütünü çeşitli nedenlerle alamayan bebeklere anne sütü sağlamak amacıyla “süt bankaları” kurulmuştur. Türkiye’de de, Hacettepe Çocuk Hastanesinde 1982 yılında bir süt bankası kurulmuştur.⁸⁷⁷ Bu bankalardan alınan anne sütleriyle haramlık meydana gelir mi? Karışmış olan anne sütleri hakkında nasıl hüküm verilecektir?

Klasik İslam hukuku doktrinde yer alan kimi çözümlemelerden hareket eden bazı çağdaş alimler, süt bankalarından alınan sütlerin herhangi bir akrabalık ilişkisine sebep olamayacağını belirtmişlerdir.⁸⁷⁸

Fakat Hz. Peygamber’in bazı beyanlarından anlaşıldığı üzere sütün, insan biyosundaki yapıcı ve geliştirici etkisi ve evlenmeyi haram kılacak akrabalık ilişkisinin de esasen bu etkiden kaynaklandığı gerçeği dikkate alınırsa söz konusu yaklaşımlar ihtiyatla karşılanmalıdır.⁸⁷⁹ Hamdi Döndüren, sütün hısımlık meydana getirmesi sebebiyle, verilen sütün kimden alındığı bilinir ve daha sonra sütü veren

⁸⁷⁴ Merğînânî, a.g.e., I, 259; İbn Hümâm, a.g.e., III, 453; Serahsî, *Mebûsât*, V, 140; *Feteva’l-Hindiyye*, I, 367.

⁸⁷⁵ Zürkânî, a.g.e., IV, 239.

⁸⁷⁶ Serahsî, *Mebûsât*, V, 140-1; *Feteva’l-Hindiyye*, I, 367.

⁸⁷⁷ Döndüren, a.g.e., 316-7; Yaman, a.g.m., 64.

⁸⁷⁸ Bu konudaki dayanakları için bkz: Yaman, a.g.m., 64.

⁸⁷⁹ Yaman, a.g.m., 64.

kadına da sütünün kime içirildiği bildirilirse, böyle bir organizeinin İslamî açıdan sakıncasız olduğunu belirtmiştir.⁸⁸⁰

⁸⁸⁰ Döndüren, a.g.e., 318.

IV. BÖLÜM

SÜT AKRABALIĞININ TESPİTİ VE SÜTANNENİN HAKKI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

A. Süt Akrabalığının Tespiti

1.Rasulullah (sav)’e, süt akrabalığının tespiti konusunda şöyle bir soru sorulmuştur: **ما يجوز في الرضاع من الشهود؟**

“Süt emme konusunda şahitlerden makbul olan nedir?”

Rasulullah (sav), **رجل و امرأة** “Bir erkek ve bir kadın” cevabını vermiştir.⁸⁸¹

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – İbn Ömer – Beylemânî – İbnü’l-Beylemânî – Necran
ehlinden bir şeyh – Abdurrazzak.⁸⁸²

Rasulullah (sav) – İbn Ömer – Abdurrahman b. el-Beylemânî – Muhammed
b. Abdurrahman b. el-Beylemânî – Muhammed b. Temîm – Mu’temir b. Süleymânî
– Ebû Bekr.⁸⁸³

⁸⁸¹ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 323, no: 1.

⁸⁸² Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 484, no: 13982. **ما الذي يجوز...** şeklinde sorulduğu ve Rasulullah (sav)’in de “Bir erkek veya bir kadın” şeklinde cevap verdiği geçmektedir.

⁸⁸³ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 323, no: 1.

Rasulullah (sav) – İbn Ömer – Abdurrahman b. el-Beylemânî – Muammed b. Abdurrahman b. el-Beylemânî – Muhammed b. Useym – Mu'temir – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe.⁸⁸⁴

Rasulullah (sav) – İbn Ömer – Abdurrahman b. el-Beylemânî – Muhammed b. Abdurrahman – Necran ehlinden bir şeyh – Abdurrazzak – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁸⁸⁵

Rasulullah (sav) – İbn Ömer – Abdurrahman – Muhammed b. Abdurrahman – Muhammed b. Useym – Mu'temir – Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Şeybe – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁸⁸⁶

Rasulullah (sav) – İbn Ömer – Abdurrahman – Muhammed b. Abdurrahman – Muhammed b. Useym – Mu'temir – Abdullah b. Muhammed – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁸⁸⁷

⁸⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, er-Reddu alâ Ebî Hanîfe, 27, VIII, 378, no: 2. Rivayette الرضاعة lafzı yer almaktadır. Rasulullah (sav)'in verdiği cevap da “Bir kadın veya bir erkek” şeklindedir.

⁸⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, II, 35. Hadiste ما الذى يجوز... lafzıyla Rasulullah (sav)'e sorulduğu, Rasulullah (sav)'in de امرأة و امرأة و رجل “Bir erkek ve iki kadın” şeklinde cevap verdiği geçmektedir

⁸⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, II, 35. Hadiste الرضاع yerine الرضاعة kelimesi zikredilmiştir.

⁸⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, II, 109. Rivayette الرضاعة lafzı mevcuttur.

Rasulullah (sav) – Ebû Ubeyd – Abdurrahman b. el-Beylemânî – Muhammed b. Abdurrahman b. el-Beylemânî – Muhammed b. Useym – Mu'temir b. Süleymân – Abdullah b. Abdülvehhâb – Yûsuf b. Ya'kûb – Hasen b. Muhammed b. İshâk – Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mukrî – Beyhakî.⁸⁸⁸

Rasulullah (sav) – Ebû Ubeyd – Abdurrahmân b. el-Beylemânî – Muhammed b. Abdurrahmân b. el-Beylemânî – Muhammed b. Useym – Mu'temir b. Süleymân – Affân – İshâk b. Hasen el-Harbî – Ebû Sehl b. Ziyâd el-Kattân – Ebu'l-Huseyn b. Fadl el-Kattân – Beyhakî.⁸⁸⁹

Hadisin İsnad Tahlili

İsnadda yer alan Abdurrahmân b. el-Beylemânî hakkında, Ebû Hâtim, “leyyin” demiştir. İbn Hibbân, *Sikât*'ında zikretmiş ve oğlu Muhammed'den gelen rivayetlerine itibar edilmeyeceğini söylemiştir.⁸⁹⁰

Muhammed b. Abdurrahmân b. el-Beylemânî hakkında ise, Ebû Hâtim, *Sâcî* ve *Nesaî*, “münkeru'l-hadîs”, Ebû Hatim, aynı zamanda, “daîfu'l-hadîs, muzdaribu'l-hadîs” demiştir. Yahyâ b. Maîn, “leyse bi şey” demiştir.⁸⁹¹

Mu'temir b. Süleymân b. Tarhân et-Teymî için, İbn Maîn, Ebû Hâtim ve İbn Sa'd “sika” demiştir. İbn Hibbân, *Sikât*'ında zikretmiştir. İbn Hırâş ise, “sadûk”

⁸⁸⁸ Beyhakî, *Radâ'*, VII, 464.

⁸⁸⁹ Beyhâkî, a.y.

⁸⁹⁰ İbn Ebî Hâtim, a.g.e., II/2 , 216; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 91-2.

⁸⁹¹ İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III/2, 311; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 293-4.

demiş ve hıfzından naklettiğinde hata yaptığını söylemiştir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân da, “seyyiü’l-hıfz” demiş ve naklettiği şeyin kabul edilmemesini söylemiştir.⁸⁹²

Muhammed b. Useym hakkında, Yahyâ b. Maîn, “leyse bi şey”, Ebû Hâtim, “münkeru’l-hadîs” demiştir.⁸⁹³

Abdurrazzak ise, hadisi meçhul bir raviden nakletmiştir.

Beyhakî, hadisi naklettikten sonra, bu hadisin huccet olamayacağını, isnadların zayıf olduğunu belirtmiş, Muhammed b. Useym’in yalanla itham edildiğini, İbnü’l-Beylemânî’nin zayıf olduğunu ve hadisin metninde de ihtilaf edildiğini, kimisinde “bir erkek ve bir kadın” kimisinde “bir erkek ve iki kadın” denildiğini söylemiştir.⁸⁹⁴ Aynı zamanda, Abdurrazzak ve İbn Ebî Şeybe’nin tahrir ettiği hadiste de “bir erkek veya bir kadın” şeklinde geçmektedir.

Hadisin isnadlarında cerh edilmiş ravilerin ve meçhul bir ravinin bulunması nedeniyle, aynı zamanda metnindeki ihtilaf nedeniyle hadis zayıftır ve ihticac için uygun değildir.

⁸⁹² İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/1, 402-3; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, X, 227-8.

⁸⁹³ İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IV/1, 51.

⁸⁹⁴ Beyhâkî, *Radâ’*, VII, 464.

2.Ukbe b. Hâris, Ebu İhâb et-Teymî'nin kızını nikahlamıştı.⁸⁹⁵ Hemen akabinde (sabah) zenci bir kadın gelerek ikisini de emzirdiğini söylemiştir.⁸⁹⁶ Ukbe, kadının kendisini emzirdiğine dair bir bilgisi olmadığını belirtmiş, Ebu İhâb'ın ailesine giderek onlara da sormuştur. Onlar da aynı şekilde bu kadının emzirdiğini bilmediklerini söylemişlerdir.⁸⁹⁷ Bunun üzerine Ukbe, Medine'de bulunan Rasulullah (sav)'in yanına gitmiştir.⁸⁹⁸ Bunu Rasulullah (sav)'e anlatmış⁸⁹⁹ ve kadının yalancı

⁸⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 324, no: 2; er-Reddu alâ Ebî Hanîfe, 27, VIII, 378, no: 1; Tayâlisî, *Müsned*, I, 190, no: 1337; Ahmed b. Hanbel, IV, 7, 8, 384; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 481, no: 13967; Buharî, İlim, 26, I, 30; Şehâdât, 4, III, 148; Şehâdât, 13, III, 153; Darimî, Nikah, 51, I, 553; Ebû Davud, Akdiye, 18, IV, 27, no: 3603. Ahmed b. Hanbel, IV, 383; Buharî, Nikah, 23, VI, 126 ve Tirmizî, Radâ', 4, III, 457, no: 1151 ve Nesaî, Nikah, 57, VI, 109'da Ukbe'nin kiminle evlendiği belirtilmemiş, "bir kadın" olarak zikredilmiştir.

⁸⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 324, no: 2; er-Reddu alâ Ebî Hanîfe, 27, VIII, 378, no: 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 7, 8, 384; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482, no: 13968; Buharî, İlim, 26, I, 30; Nikah, 23, VI, 126; Şehâdât, 4, III, 148; Şehâdât, 13, III, 153; Büyû', 3, III, 4; Darimî, Nikah, 51, I, 553; Tirmizî, Radâ', 4, III, 457, no: 1151; Ebû Davud, Akdiye, 18, IV, 27, no: 3603; Nesaî, Nikah, 57, VI, 109.

⁸⁹⁷ Buharî, Şehâdât, 4, III, 148.

⁸⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, Nikâh, 70, III, 324, no: 2; er-Reddu alâ Ebî Hanîfe, 27, VIII, 378, no: 1; Buharî, İlim, 26, I, 30; Şehâdât, 4, III, 148.

⁸⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 324, no: 2; Tayâlisî, *Müsned*, I, 190, no: 1337; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482, no: 13968; Buharî, Nikah, 23, VI, 126;

olduğunu belirtmiştir.⁹⁰⁰ Bazı rivayetlerde Rasulullah (sav)’in Ukbe’den yüz çevirdiği, Ukbe’nin, Rasulullah (sav)’in yüzünün dönük olduğu tarafa giderek, o kadın gerçekten yalancıdır, dediği geçmektedir.⁹⁰¹ Rasulullah (sav)’in, Ukbe’ye şu şekilde cevap verdiği rivayet edilmiştir: ⁹⁰²"كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ" (Dediği gibiyse nasıl olacak)

Şehâdât, 13, III, 153; Darimî, Nikah, 51, I, 553; Tirmizî, Radâ’, 4, III, 457, no: 1151; Nesaî, Nikah, 57, VI, 109.

⁹⁰⁰ Tayâlisî, *Müsned*, I, 190, no: 1337; Buharî, Nikah, 23, VI, 126; Ahmed b. Hanbel, IV, 384; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482, no: 13968; VIII, 334-5, no: 15435; Ahmed b. Hanbel, IV, 7’de ise, kadının kafir olduğunu söylediği nakledilmiştir.

⁹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, IV, 7, 384; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482, no: 13968; Buharî, Nikah, 23, VI, 126; Tirmizî, Radâ’, 4, III, 457, no: 1151; Nesaî, Nikah, 57, VI, 109; Benzer ifadeler için bkz: Buharî, Şehâdât, 13, III, 153; Darimî, Nikah, 51, I, 553-4(Bu rivayette Ukbe, durumu anlatıca Rasulullah (sav)’in ondan yüz çevirdiği, üçüncü veya dördüncü kerede “dediği gibiyse nasıl olacak” cevabını verdiği geçmektedir.)

⁹⁰² İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 324, no: 2; Ahmed b. Hanbel, IV, 7, 384; Buharî, İlim, 26, I, 30-1; Şehâdât, 4, III, 148; Darimî, Nikah, 51, I, 554; Buharî, Büyû’, 3, III, 4’te Rasulullah (sav)’in tebessüm ederek böyle cevap verdiği geçmektedir. Buharî, Şehâdât, 14, III, 153’te “Onu bırak” ifadesi de mevcuttur. Tayalisî, *Müsned*, I, 190, no: 1337’de Rasulullah (sav), bu şekilde cevap verdikten sonra, Ukbe’nin ikinci kez sorduğu, Rasulullah (sav)’in yine aynı şekilde cevap verdiği, üçüncü kerede, “Onu bırak” dediği nakledilmiştir.

Başka bir rivayet de şöyledir: ⁹⁰³"كَيْفَ بِهَا وَ قَدْ زَعَمْتَ أَنَّهَا قَدْ أَرْضَعَتْكُمَا دَعَهَا عَنْكَ" (İkinizi de emzirdiğini iddia ettiği halde nasıl onunla (karı koca hayatı yaşarsın), bırak o kadını) Diğer bir rivayette Rasulullah (sav)'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "وَمَا يَدْرِيكَ وَقَدْ" (Ne biliyorsun belki doğruyu söylemiştir, bırak onu) ⁹⁰⁴"دَعَهَا عَنْكَ، لَا خَيْرَ لَكَ فِيهَا." ⁹⁰⁵Rasulullah (sav)'in şöyle söylediği de nakledilmiştir: "دَعَهَا عَنْكَ، لَا خَيْرَ لَكَ فِيهَا." (Onu bırak, onda senin için hayır yoktur) Bir rivayette ise, Rasulullah (sav)'in, "كَيْفَ" (Bu sözle başka nasıl yaparsın? Bırak onu.) ⁹⁰⁶

Bunun üzerine Ukbe kadından ayrılmış ve kadın başkasıyla nikahlanmıştır. ⁹⁰⁷

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Hammâd b. Zeyd – Ebû Davud – Yûnus. ⁹⁰⁸

⁹⁰³ Ahmed b. Hanbel, IV, 7, 8, 384; Buharî, Nikah, 23, VI, 126; Şehâdât, 13, III, 153; Tirmizî, Radâ', 4, III, 457, no: 1151; Nesaî, Nikah, 57, VI, 109; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 481, no: 13967'de ise, anlamı etkilemeyen küçük farklılıklar bulunmaktadır.

⁹⁰⁴ Ebû Davud, Akdiye, 18, IV, 27-8, no: 3603.

⁹⁰⁵ Dârakutnî, Sünen, IV, 177, no: 19.

⁹⁰⁶ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482, no: 13968; VIII, 334-5, no: 15435.

⁹⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 324, no: 2; er-Reddu alâ Ebî Hanîfe, 27, VIII, 378, no: 1; Buharî, İlim, 26, I, 31; Şehâdât, 4, III, 148.

⁹⁰⁸ Tayâlisî, *Müsned*, I, 190, no: 1337.

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Abdurrazzak.⁹⁰⁹

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Ubeyd b. Ebî Meryem – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Ma'mer – Abdurrazzak.⁹¹⁰

Rasulullah (sav) - Ukbe b. Haris – Abdullah b. Ebî Müleyke – Ömer b. Said b. Ebî Huseyn – İsa b. Yunus – İbn Ebî Şeybe.⁹¹¹

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Ubeyd b. Ebî Meryem – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – İsmail b. İbrahim – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁹¹²

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – İsmail b. Ümeyye – Süfyân b. Uyeyne – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁹¹³

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Yahya b. Said – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁹¹⁴

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Abdurrazzak – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁹¹⁵

⁹⁰⁹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 481, no: 13967.

⁹¹⁰ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482, no: 13968; VIII, 334, no: 15435.

⁹¹¹ İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 70, III, 324, no: 2; *er-Reddu alâ Ebî Hanîfe*, 27, VIII, 378, no: 1.

⁹¹² Ahmed b. Hanbel, IV, 7, 383.

⁹¹³ Ahmed b. Hanbel, IV, 7, 384.

⁹¹⁴ Ahmed b. Hanbel, IV, 8.

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Ebû Âsım – Darimî.⁹¹⁶

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – Ömer b. Said b. Ebî Huseyn – Abdullah – Muhammed b. Mukâtil – Buharî.⁹¹⁷

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Ubeyd b. Ebî Meryem – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb es-Sahtiyânî – İsmail b. İbrahim – Ali b. Abdullah – Buharî.⁹¹⁸

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Abdullah b. Ebî Müleyke – Ömer b. Said b. Ebî Huseyn – Abdullah – Hıbbân – Buharî.⁹¹⁹

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Yahya b. Said – Ali b. Abdullah – Buharî.⁹²⁰

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – İbn Cüreyc – Ebû Âsım – Buharî.⁹²¹

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – Ömer b. Said – Ebû Âsım – Buharî.⁹²²

⁹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, IV, 8.

⁹¹⁶ Darimî, Nikah, 51, I, 553.

⁹¹⁷ Buharî, İlim, 26, I, 30.

⁹¹⁸ Buharî, Nikah, 23, VI, 126.

⁹¹⁹ Buharî, Şehâdât, 4, III, 148.

⁹²⁰ Buharî, Şehâdât, 13, III, 153.

⁹²¹ Buharî, Şehâdât, 13, III, 153.

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Huseyn – Süfyân – Muhammed b. Kesîr – Buharî.⁹²³

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Hammâd b. Zeyd – Süleyman b. Harb – Ebû Davud.⁹²⁴

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Ubeyd b. Ebî Meryem – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – İsmail b. Uleyye – Osman b. Ebî Şeybe – Ebû Davud.⁹²⁵

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Ubeyd b. Ebî Meryem – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Haris b. Umeyr el-Basrî – Ahmed b. Ebî Şuayb el-Harrânî – Ebû Davud.⁹²⁶

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Ubeyd b. Ebî Meryem – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – İsmail b. İbrahim – Ali b. Hucr – Tirmizî.⁹²⁷

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – Ubeyd b. Ebî Meryem – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – İsmail – Ali b. Hucr – Nesâî.⁹²⁸

⁹²² Buharî, Şehâdât, 14, III, 153.

⁹²³ Buharî, Büyû', 3, III, 4.

⁹²⁴ Ebû Davud, Akdiye, 18, IV, 27, no: 3603.

⁹²⁵ Ebû Davud, Akdiye, 18, IV, 28, no: 3604.

⁹²⁶ Ebû Davud, Akdiye, 18, IV, 28, no: 3604.

⁹²⁷ Tirmizî, Radâ', 4, III, 457, no: 1151. Tirmizî, bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.

⁹²⁸ Nesâî, Nikah, 57, VI, 109.

Rasulullah (sav) – Ukbe b. Haris – İbn Ebî Müleyke – Eyyûb – Said b. Ebî Arûbe – Yezîd b. Harun – Muhammed b. Yahya – Ebu Bekr en-Neysâbûrî – Dârakutnî.⁹²⁹

Hadisin Tahlil ve Değerlendirmesi

İbn Ebî Müleyke, hadisi Ukbe'den Ubeyd b. Ebî Meryem olmaksızın da işittiğini, fakat Ubeyd'in hadisinin ehfez olduğunu belirtmiştir.⁹³⁰

İbn Hacer, isnadda yer alan Ubeyd b. Ebî Meryem'in Buharî'nin Sahih'inde başka hadisi bulunmadığını ve onun durumu hakkında bir şey bilmediğini ancak İbn Hıbban'ın, Sikat'ında, onu tabiin arasında zikrettiğini söylemiştir.⁹³¹

Hadiste geçen, gelerek Ukbe'yi ve eşini emzirdiğini iddia eden zenci kadının ismi bilinmemektedir.⁹³²

Süt akrabalığının iki şekilde sabit olacağı bildirilmiştir; bunlar, delil (şahit) ve tarafların ikrarıdır.⁹³³

⁹²⁹ Dârakutnî, *Sünen*, IV, 177, no: 19.

⁹³⁰ Ahmed b. Hanbel, IV, 383; Buharî, Nikah, 23, VI, 126; Ebû Davud, Akdiye, 18, IV, 28, no: 3604; Tirmizî, Radâ', 4, III, 457, no: 1151; Nesaî, Nikah, 57, VI, 109; Dârakutnî, *Sünen*, IV, 175-6, no:15; Tahavî, a.g.e., XI, 496-7; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 242.

⁹³¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 120-1; Ayrıca bkz: Kastalânî, a.g.e., VIII, 32.

⁹³² İbn Hacer, a.g.e., IX, 121; Aynî, a.g.e., IX, 391; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 242.

- Süt akrabalığının şahitle ispatı;

Sütannenin tek başına şahitliğinin kabulü konusunda ihtilaf vardır. Bunu caiz görenler Ukbe hadisinin zahiriyle ihticac etmişler, reddedenler ise, hadiste haramlığın kastedilmediğine vera'ın ayrılımları gerektiğine hamletmişler.⁹³⁴

İbn Battal, alimlerin çoğunun, Rasulullah (sav)'ın, kadının ikisini de emzirmesine dayanarak şüpheyi ortadan kaldırmak için böyle fetva verdiğini, fakat bunun kesin ve kuvvetli bir delil olmadığını söylediklerini belirtmiştir.⁹³⁵

İbn Abbas ve Tâvus'un, yeminle birlikte, sütannenin tek başına şahitliğini caiz gördükleri nakledilmiştir.⁹³⁶ Osman,⁹³⁷ Ebû Ubeyd, Hasen,⁹³⁸ Zührî,⁹³⁹

⁹³³ Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 82; *Feteva'l-Hindiyye*, I, 370; Bilmen, a.g.e., II, 88, Cin, a.g.e., 109; Yaman, a.g.m., 63.

⁹³⁴ Aynî, a.g.e., I, 495; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 243,244.

⁹³⁵ Aynî, a.g.e., I, 495.

⁹³⁶ bkz: Aynî, a.g.e., IX, 391; I, 495; İbn Hazm, a.g.e., VIII, 488; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 165; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 243. İbn Abbas'ın kavli için bkz: İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 324, no: 3; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482-3, no: 13971; Tavus'un görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 483, no: 13975, 13976; Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 245, no: 991.

⁹³⁷ Hz. Osman zamanındaki uygulama için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 482, no: 13969, 13970; İbn Ebî Şeybe, Nikah, 70, III, 324, no: 6.

⁹³⁸ Hasen'in görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 483, no: 13974; 485, no:13984; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 246, no: 994.

Hammâd,⁹⁴⁰ Evzâî, Ahmed ve İshak'ın görüşü de böyledir.⁹⁴¹ Rasulullah (sav)'in "Dediği gibiye nasıl olacak" diyerek adamı kadından nehyetmesine dayanmışlardır.⁹⁴² Ancak Evzâî, bu konuda kadının şahitliğinin nikahtan önce kabul olacağını, sonra ise, makbul olmadığını belirtmiştir.⁹⁴³ Ömer, Muğîre b. Şu'be, Ali b. Ebî Talib ve İbn Abbas'ın da bununla eşlerin arasını ayırmaktan kaçındıkları bildirilmiştir.⁹⁴⁴ İbn Battal, süt akrabalığı konusunda nikahtan sonra tek başına kadının şahitliğinin caiz olmadığı konusunda icma olduğunu söylemiştir.⁹⁴⁵

İmam Malik'ten, emzirmenin, eğer şahitlik eden kadın adalet ile tanınıyorsa, tek bir kadının şahitliğiyle de kanıtlanacağı nakledilmiştir.⁹⁴⁶ Malik'in bu konuda

⁹³⁹ Zührî'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 483, no:13974.

⁹⁴⁰ Hammâd'ın görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 484-5, no: 13983.

⁹⁴¹ Şevkânî, a.g.e., II, 212; Aynî, a.g.e., IX, 391; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 243.

⁹⁴² İbn Battâl, a.g.e., VIII, 165.

⁹⁴³ Aynî, a.g.e., IX, 391; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 165. Yahya b. Rabîa'dan da bu kanaat nakledilmiştir. Bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 485, no: 13985.

⁹⁴⁴ Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 243; Dârakutnî, Sünen, IV, 176, dipnot. İbn Abbas ve Ali b. Ebî Talib'in fetvası için bkz: İbn Ebî Şeybe, *Nikâh*, 70, III, 324, no: 5.

⁹⁴⁵ İbn Battâl, a.g.e., VII, 10; İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Aynî, a.g.e., I, 495.

⁹⁴⁶ Merğînânî, a.g.e., I, 260; Şevkânî, a.g.e., II, 212; Serahsî, *Mebûsât*, V, 138.

erkek olmaksızın iki kadının şahitliğinin kabul olunacağı görüşünde olduğu da zikredilmiştir. Hakem de bu görüştedir.⁹⁴⁷

Hanefilere göre ise, emzirme ancak ya iki erkeğin, ya da bir erkekle iki kadının şahitliğiyle kanıtlanır, tek bir kadının şahitliği kabul edilmez.⁹⁴⁸ Schacht, bu konuda Hanefiler'in tek bir kadının şahitliğini yeterli gördüklerini söyleyerek hata etmiştir.⁹⁴⁹ Ebu Hanife, yemine başvurmayı kabul etmez. İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre, yemine başvurulabilir. Onlara göre yeminden kaçınma da delildir.⁹⁵⁰ Hz. Ömer'in de bu konuda, ya iki erkek ya da bir erkekle iki kadının şahitliğini kabul ettiği nakledilmiştir.⁹⁵¹

Şafiî ise, kadının şahitlik etmesinin doğum ve emzirmede caiz olduğunu belirterek, emzirmenin sübutunda, iki erkeğin veya bir erkek iki kadının ya da dört kadının şahitliğinin kabul edileceğini söylemiştir.⁹⁵² Eğer, dört kadın, bir adamı ve

⁹⁴⁷ Aynî, a.g.e., IX, 391; I, 496; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 165. Hakem'in görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 484-5, no: 13980, 13983.

⁹⁴⁸ Merğînânî, a.g.e., I, 260; Aynî, a.g.e., IX, 391; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 165.

⁹⁴⁹ Schacht, "Rıdâ", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 725.

⁹⁵⁰ Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 82.

⁹⁵¹ Aynî, a.g.e., IX, 391; İbn Battâl, a.g.e., VIII, 165; Said b. Mansûr, *Sünen*, I, 245-6, no: 992; Beyhakî, *Radâ'*, VII, 463; Hz. Ömer'in süt akrabalığında tek bir kadının şahitliğini kabul etmediğine dair bkz: İbn Ebî Şeybe, *Nikah*, 70, III, 324, no: 4; Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 484, no: 13981.

⁹⁵² Şafiî, *el-Umm*, V, 55.

eşini aynı kadının emzirdiğine şahitlik ederse ayrılmaları gerektiğini belirtmiştir.⁹⁵³ Atâ', Şa'bî ve Katâde de, süt emmenin sübutu konusunda, dörtten az kadının şahitliğinin kabul edilmeyeceğini söylemiştir.⁹⁵⁴

Hanbelî mezhebinde ise, şahitle ispat konusunda muhtelif görüşler vardır. İmam Ahmed'e atfedilen bir rivayete göre, ancak iki kadının şehadeti muteberdir.⁹⁵⁵ Ona atfedilen diğer bir rivayete göre ise, adil tek bir kadının yeminiyle beraber şehadeti ile de süt hısımlığı sabit olur.⁹⁵⁶

Görüldüğü gibi cumhur, şahitlik kendi fiiline olduğu için, tek başına sütannenin şahitliğini yeterli görmez.⁹⁵⁷

Hadise dayanarak, sütannenin sözüyle adamın kadından ayrılması gerektiğini söyleyenlere göre, kadın adama haram olmaz, bu ihtiyat içindir, denilmiştir.⁹⁵⁸ İhtiyat

⁹⁵³ Şafiî, *el-Umm*, V, 55.

⁹⁵⁴ Atâ'nın kavli için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 483, no: 13972; Beyhakî, Radâ', VII, 463-4; Katâde'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 483, no: 13973; Şa'bî'nin görüşü için bkz: Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 484-5, no: 13983

⁹⁵⁵ Bilmen, a.g.e., II, 91; Cin, a.g.e., 110.

⁹⁵⁶ İbn Arabî, a.g.e., III, 82; Bilmen, a.g.e., II, 91; Cin, a.g.e., 110.

⁹⁵⁷ Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 243; Darâkutnî, *Sünen*, IV, 176, dipnot.

⁹⁵⁸ İbn Hacer, a.g.e., IX, 121; Aynî, a.g.e., IX, 391; I, 495; Serahsî, *Mebisûl*, V, 138; Örneğin; Şafiî, süt emmenin sübutu için dört tane kadının şahitliği tamamlanamadığında, kadınla nikahlıysa, verâen ayrılması gerektiğini, nikahlı

bakımından Rasulullah (sav)’in bunu emrettiğini söylemenin hadisin zahirine muhalif olacağı belirtilmiştir. Özellikle bazı rivayetlerde soruyu dört kere tekrar etmesinden sonra emretmesi ihtiyat bakımından olmadığını gösterir. Çoğunda Rasulullah (sav)’in, “Denildiği gibiyse nasıl olacak” dediği, bazısında “Ondan ayrıl” dediği, bazısında ise, “Onda senin için hayır yok” dediği bildirilmiştir. Bununla beraber rivayette onu boşamasını emrettiği sabit değildir. Eğer ihtiyat için olsaydı onu emrederdi.⁹⁵⁹

Serahsî, ister nikahtan önce, ister nikahtan sonra olsun tek bir erkek veya kadının şahitliğiyle kâdînin ikisinin arasını ayıramayacağını, bunun için iki erkek veya bir erkek iki kadının şahitliğinin gerekli olduğunu, haberi vahidin ravisi sika olduğu zaman din işlerinde delil olacağını, hükümde delil olamayacağını söylemiştir.⁹⁶⁰

Alimler, iki şahitten birinin bir şeyin subutuna, birinin ise, aynı şeyin nefyine şahitlik etmesi ve adalette eşit olmaları durumunda, nefyedenin değil isbat edenin sözünün kabul edileceği konusunda ihtilaf etmemişlerdir. Çünkü ispat eden, nefyedenin bilmediği şeyi bilmektedir. Ukbe hadisi de buna muhalif değildir.⁹⁶¹

değilse de ondan vazgeçmesi gerektiğini, dört kadın şahitlik ettiğinde ise, hükmen ayrılması gerektiğini, Hz. Peygamber’in zikredilen hadisindeki “İddia ettiği gibi ikinizi de emzirdiyse nasıl olacak” sözünün de buna işaret ettiğini söylemiştir. Bkz: Şafî, *el-Umm*, V, 55-6.

⁹⁵⁹ Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 244.

⁹⁶⁰ Serahsî, *Mebsût*, V, 138.

⁹⁶¹ İbn Battâl, a.g.e., VII, 10.

- Süt akrabalığının ikrar ile tespitine gelince;

Lebenü'l-Fahl konusunda zikredilen, Hz. Aişe ve süt amcası Eflah ile ilgili hadis; süt akrabası olduğunu iddia eden kişinin, süt emen tarafından tasdik edilmesiyle, ikisi arasında süt akrabalığı hükmünün sabit olacağına delil kabul edilmiş, başka delile ihtiyaç olmadığı söylenmiştir. Çünkü Eflah iddia etmiş, Hz. Aişe de doğrulamıştır. Şarî de sadece buna dayanarak izin vermiştir.⁹⁶² Bu, Eflah'ın iddiası ve Hz. Aişe'nin kabulü dışında Şari'in bu konuda bilgisi bulunması ihtimaliyle reddedilmiştir.⁹⁶³ Şafiî ise, ancak mümkün olan durumlarda ikrarın kabul edileceğini söylemiştir.⁹⁶⁴

Aynı şekilde, süt emme dönemiyle ilgili hadisler arasında zikredilen, “Rasulullah (sav), Hz. Aişe'nin yanına girdiğinde, Hz. Aişe'nin yanındaki adamın sütkardeşi olduğunu bildirdiği” hadis ile Rasulullah (sav)'in Hz. Hamza'nın kızıyla evlenmeyi reddederek, “sütkardeşinin kızı” olduğunu bildirdiği hadisin mahremiyetin sabit olması için, kendilerinin bilmesinin yeterli olduğuna, şahitlere gerek olmadığına delil olduğu bildirilmiştir.⁹⁶⁵

Bir erkek, karısı ile sütkardeş olduğunu ikrar ederse, bu beyanı muteber kabul edilir. Ancak süt hısımlığını ispat kanusunda zevcenin ikrarına itibar edilmez. Çünkü

⁹⁶² İbn Hacer, a.g.e., IX, 120; Aynî, a.g.e., IX, 390.

⁹⁶³ Aynî, a.g.e., IX, 390.

⁹⁶⁴ Daha geniş bilgi için bkz: Şafiî, *el-Umm*, V, 56-7.

⁹⁶⁵ İbn Battâl, a.g.e., VII, 13.

kadın hayali bir süt hısımlığı iddiası ile istemediği evlilikten kurtulmak isteyebilir. Erkeğin buna ihtiyacı yoktur, zira talak yetkisi ondadır.⁹⁶⁶

İslam’da, görüldüğü gibi, süt emmeye birtakım hükümler terettüb ettiğinden her kadının rastgele çocuk emzirmesi doğru değildir. Zaruret halinde ise, bunu tesbit etmek veya ilan etmek lazımdır.⁹⁶⁷ Bu mevzuda darda kalınırsa, Ehli sünnet mezhebi imamlarının içtihatlarından hangisi durumu kurtaracak ise, ona göre fetva vermenin caiz olduğu söylenmiştir.⁹⁶⁸

B. Sütannenin Hakkı

Çocuğu emziren, onun gelişimine katkı sağlayan kadının çocuk üzerinde hakkı olması tabiidir.

Haccâc’ın, Rasulullah (sav)’e, süt emme konusunda şöyle bir soru sorduğu nakledilmiştir:

يا رسول الله، ما يذهب عني مذمة الرضاع؟

“Ya Rasulallah, benden süt emmenin hakkını ne giderir?”

Bu soruya Rasulullah (sav) şu şekilde cevap vermiştir:

⁹⁶⁶ Cin, a.g.e., 109-110.

⁹⁶⁷ İbn Hümâm, a.g.e., III, 439; İsmail Ezherli, “Süt Kardeşlik”, *İslam Mecmuası*, Ankara, 1963, c.6, sayı:12, s.363.

⁹⁶⁸ Ezherli, a.g.m., 363.

⁹⁶⁹ غرة: عبد أو أمة. "Ğurre: erkek köle veya cariye"

- Hadisin isnadları şöyledir:

Rasulullah (sav) – Haccâc b. Haccâc - Urve b. Zübeyr – İbn Ebî Zi'b – Ebû Davud – Yunus – Ebû Davud Tayâlisî.⁹⁷⁰

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Haccâc el-Eslemî – Urve – Hişam b. Urve - Sevrî ve İbn Cüreyc ve Ma'mer – Abdurrazzak.⁹⁷¹

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Haccâc – Urve – Hişam b. Urve – Yahya – Ahmed b. Hanbel – Abdullah.⁹⁷²

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Haccâc – Urve – Hişam – Abde – Osman b. Muhammed – Darimî.⁹⁷³

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Haccâc – Urve – Hişam b. Urve – İbn İdrîs – İbnü'l-Alâ' – Ebû Davud.⁹⁷⁴

⁹⁶⁹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 478, no: 13956; Tirmizî, *Radâ'*, 6, III, 459, no: 1153;

⁹⁷⁰ Tayâlisî, *Müsned*, I, 184, no: 1301. Hadiste bu soruyu Rasulullah (sav)'e bir adamın sorduğu söylenmiş, kim olduğu belirtilmemiştir.

⁹⁷¹ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 478, no: 13956.

⁹⁷² Ahmed b. Hanbel, III, 450.

⁹⁷³ Darimî, *Nikah*, 50, I, 553. Rasulullah (sav)'in verdiği cevaptaki lafızlar marife olarak zikredilmiştir.

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Haccâc – Urve – Hişam b. Urve – Ebû Muaviye – Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî – Ebû Davud.⁹⁷⁵

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Haccâc el-Eslemî – Hişam b. Urve – Hâtîm b. İsmail – Kuteybe – Tirmizî.⁹⁷⁶

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Ebî Haccâc – Urve – Hişam b. Urve – Süfyan b. Uyeyne – Tirmizî.⁹⁷⁷ İsnaddaki Haccâc b. Ebî Haccâc'ın, doğrusu Haccâc b. Haccâc'dır.⁹⁷⁸

Rasulullah (sav) – Haccâc – Haccâc b. Haccâc – Urve – Hişam b. Urve – Yahyâ – Ya'kûb b. İbrahim – Nesâî.⁹⁷⁹

Hadisin Tahlil ve Değerlendirmesi

⁹⁷⁴ Ebû Davud, Nikah, 12, II, 553, no: 2064. Bu isnadla gelen hadiste, Rasulullah (sav)'in cevabındaki kelimeler marife olarak zikredilmiştir.

⁹⁷⁵ Ebû Davud, a.y. Aynı şekilde hadisteki kelimeler marife olarak zikredilmiştir.

⁹⁷⁶ Tirmizî, Radâ', 6, III, 459, no: 1153. Tirmizî, bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.

⁹⁷⁷ Tirmizî, Radâ', 6, III, 460. Tirmizî, bu hadisin mahfuz olmadığını belirtmiştir.

⁹⁷⁸ Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 247.

⁹⁷⁹ Nesâî, Nikah, 56, VI, 108.

Mezemme, yergi demektir. Ödenmediği takdirde, ayıplanmayı gerektiren hak, hukuk, borç manasına gelen bu kelime⁹⁸⁰ bazılarına göre, “mezimme” şeklinde de okunabilir.⁹⁸¹ Mezemmetü’r-rada’ ile süt emzirme sebebiyle gereken hak kastedilir. Hadiste zikri geçen adamın, Rasûlullâh (sav)’e sanki “Süt emzirenin hakkını benden ne düşürür, öyle ki, onu tam olarak ödemiş olayım” diye sorduğu söylenmiştir.⁹⁸²

Araplar, sütanneye çocuğun sütten kesilmesinde ücreti dışında bir şey verilmesini daha iyi görüyorlardı ve bundan mes’uldüler.⁹⁸³ İbrahim de, Yahudi, Hristiyan, Mecusî bir kadına ve zinadan doğan çocuğun sütüyle Müslüman bir çocuğu emziren kadına da çocuğun sütten kesilmesi sırasında hediye verilmesini daha iyi gördüklerini söylemiştir.⁹⁸⁴

Bu hadis de, çocuk sütten kesildiğinde, sütannelere hediye verilmesinin ve bunun erkek veya bayan köle olmasının tercih edilen hoş bir şey olduğuna delil olarak getirilmiştir.⁹⁸⁵

Rasûlullâh (sav), rada’nın karşılığı olarak, “ğurre”yi takdir etmiştir. Ğurrenin, beyaz köleye hamledileceği, onun kölelerin en değerlisi olduğu söylenmiştir.⁹⁸⁶

⁹⁸⁰ Yeniei, Kayapınar, a.g.e., VIII, 107.

⁹⁸¹ İbn Arabî, a.g.e., III, 85; Yeniei, Kayapınar, a.g.e., VIII, 107.

⁹⁸² Azimâbâdî, a.g.e., VI, 70; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 246.

⁹⁸³ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 70; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 246.

⁹⁸⁴ Abdurrazzak, *Musannef*, VII, 478-9, no: 13957.

⁹⁸⁵ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 70.

⁹⁸⁶ Azimâbâdî, a.g.e., VI, 70; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 246.

Tahâvî de, diyetle siyah kölenin kabul edilmediğini, Rasulullah (sav)’in ceninin diyeti konusunda ‘ğurre’ kelimesini kullandığı için bu hadisteki ‘ğurre’yle de beyaz kölenin kastedildiğini belirtmiştir. “Rasulullah (sav), süt emmenin hakkını neyin gidereceği sorulunca, eğer kölelerin en iyisini kastetmemiş olsaydı, sadece عبد أو أمة derdi, غرة demezdi,” demiştir.⁹⁸⁷

Hattâbî, “Sütannen sen çocukken sana hizmet etti, küçüktün, seni büyüttü, yetiştirdi. Senin de, ona hizmet eden hizmetçiyle bunu telafi etmen, ihsanına karşılık borcunu ödemen için yeterlidir”, demiştir.⁹⁸⁸

Tahavî ise, süt emziren kadının çocuğa hakkı geçtiğini, emzirdiğinden dolayı onun annesi olduğunu, annelerin hakkının da babalarinkinden çok olduğunu belirtmiştir. Sonra, Ebu Hureyre’nin Rasulullah (sav)’den naklettiği, “Çocuk babasının hakkını ancak onu köle olarak bulur, satın alır ve azat ederse öder”⁹⁸⁹ hadisini zikrederek; çocuğu, köle olmayan, hür bir kadın emzirdiğinde, süt emen, süt emzireni azat edemeyeceği için; sütannenin azat etmeye güç yetireceği, ateşten kurtulması için fidye olacak şeyle bunun telafi edilmesinin emredildiğini söylemiştir.⁹⁹⁰

İbn Mende, Rasûlullâh’ın sütannesi olan Süveybe’yi sahabe arasında zikretmiştir ve Müslüman olup olmadığı konusunda ihtilaf olduğunu söylemiştir. Ebu

⁹⁸⁷ Tahâvî, a.g.e., II, 176.

⁹⁸⁸ Hattâbî, a.g.e., III, 14; Azimâbâdî, a.g.e., VI, 70.

⁹⁸⁹ Bkz: Ahmed b. Hanbel, II, 230, 263, 376, 445.

⁹⁹⁰ Tahavî, a.g.e., II, 174-5.

Nuaym, İbn Mende dışında onun Müslüman olduğunu söyleyen birisinin bulunmadığını belirtmiştir.⁹⁹¹ Zehebî ise, Müslüman olduğunu söylemiştir.⁹⁹² Bununla birlikte Rasûlullâh (sav), ona ikram ederdi. Süveybe, Rasûlullâh (sav) Hz. Hatice'yle evlendikten sonra onları ziyarete giderdi. Rasûlullâh (sav), Süveybe ölene kadar Medine'den ona hediye göndermiştir.⁹⁹³

Ebu't-Tufeyl⁹⁹⁴ de, Rasulullah (sav) ile beraber otururken, bir kadının geldiğini, Rasulullah (sav)'in ridasını sererek kadını oturttuğunu, kadın gidince (insanlar Rasulullah (sav)'in sadece ona bu şekilde ikram etmesine şaşırdığı için) onun Rasulullah (sav)'i emzirdiğinin söylendiğini nakletmiştir.⁹⁹⁵ Tîbî, bunda geçmiş hakları gözetmenin ve ikramın gerekliliğine işaret olduğunu ifade etmiştir.⁹⁹⁶ Mevâhib'de, Halime'nin Huneyn günü Rasulullah (sav)'e geldiği, Rasulullah (sav)'in onun için ayağa kalktığı ve ridasını serdiği, onun da oturduğu

⁹⁹¹ İbn Hacer, a.g.e., IX, 113.

⁹⁹² Aynî, a.g.e., VI, 334.

⁹⁹³ İbn Hacer, a.g.e., IX, 113.

⁹⁹⁴ Amir b. Vâsile el-Leysî'dir. En son vefat eden sahabedir. Bkz: Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 247; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 45, dipnot.

⁹⁹⁵ Tirmizî, Radâ', 6, III, 459-460; Benzer rivayet için bkz: Ebû Davud, Edeb, 129, V, 353; no: 5144; Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 247; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 44, no: 4232.

⁹⁹⁶ Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 247.

söylenmiştir.⁹⁹⁷ Yine Rasulullah (sav)'in, sütbabası, sütannesi ve sütkardeşi geldiğinde, onlara hürmet ettiği, elbisesini sererek onları oturttuğu nakledilmiştir.⁹⁹⁸

⁹⁹⁷ Mubârekfûrî, a.g.e., IV, 247.

⁹⁹⁸ Bkz: Ebû Davud, Edeb, 129, V, 354, no: 5145.

SONUÇ

Bebekler için anne sütü eşsiz bir besin kaynağıdır. Çocukların emzirilmesi maddi ve manevi yönden sağlıklı bir şekilde gelişmelerini ve ileriki yıllarda daha başarılı olmalarını sağlar. Anne sütünün çocuğun ahlakına etkisi bilimsel olarak henüz tetkik edilmemiştir. Ancak bazı ilim adamları, böyle bir etkinin de bahis mevzu edilebileceğini söylemiştir.

İnsan hayatı için bu kadar önemli olan anne sütü, İslam'da devamlı evlenme manilerinden sayılmıştır. Bir kadının sütünü emen çocuğa, bu kadın ve akrabalarının haram olduğu, Kur'an ve sünnetle bildirilmiş, bu konuda icma hasıl olmuştur. Önceki dinlerde ve hukuk sistemlerinde böyle bir akrabalık mevcut değildir. Ancak, cahiliye döneminde Araplarda, süt akrabalık geleneği mevcuttu. İslam bu konuda bir takım düzenlemeler yapmıştır.

Bu konuda, süt emmenin nesep gibi mahremiyet meydana getireceğine dair rivayetlerle birlikte, bazı olaylar vesilesiyle süt bakımından haram olan kişilerin özel olarak zikredildiği rivayetler de mevcuttur. Lebenü'l-fahl konusunda süt amcanın haram olduğuna dair sahih rivayetler bulunmasına rağmen ihtilaf edilmiş, Hz. Aişe'nin uygulamasının da haram olmadığı yönünde olduğu belirtilmiştir. Ancak bu konuda Hz. Aişe'nin lebenü'l-fahlın haram kıldığını kabul ettiği de nakledilmiştir.

Süt emmenin mahremiyet meydana getirmesi için bazı şartların da gerçekleşmesi gerekir.

Bunlardan biri sütün çocukluk döneminde emilmesidir. Sürede ihtilaf edilmekle birlikte, cumhuru ulema küçüklükte emilen sütün haram kılacağı görüşündedir.

“Ancak ete dönüşen ve kemiği geliştiren emme haram kılar”, “Ancak bağırsakları ayıran emme haram kılar” ve “Sütten kesildikten sonra süt emme yoktur” sözleri merfu ve mevkuf olarak nakledilmiştir. Yine merfu olarak “Ancak açlık sebebiyle emilen sütün haram kılacağı” nakledilmiştir. Bu hadislerin küçüklükte emilen sütün haram kılacağına delil olduğu belirtilmiştir.

Yetişkinin emmesinin haram kılacağı kanaatine sahip olanlar ise, Salim kıssasıyla ihticac etmişlerdir. Ancak bu, içinde bulundukları sıkıntılı durum gereği onlar için Rasulullah (sav)’in sunduğu bir çözüm yoludur. Cumhur da hadisi bu şekilde hususî bir hüküm olarak değerlendirmiştir. “Büyüğün on kez emmesinin mahremiyet meydana getireceğine dair ayetin nazil olduğunu, Hz. Aişe’nin serîrinin altındayken, evcil bir koyunun girip o sayfayı yediğini” bildiren rivayet ise, hem isnad hem metin açısından problemlidir ve aslı yoktur.

Hadislerde mahremiyetin meydana gelmesi için gereken süt emme miktarı konusunda muhtelif rakamlar zikredilmiştir. Yukarıda geçen on, yedi, beş emme ile ilgili rivayetler ve bir-iki kez emmenin haram kılmayacağını bildiren rivayetlerin hepsi -zayıf isnadları bulunmakla birlikte- sahih isnadlarla gelmiştir. Rivayetlerdeki bu ızdırab çeşitli şekillerde giderilmeye çalışılmışsa da Tavus’tan nakledilen haberin de delalet ettiği gibi, süt emme miktarı konusunda tedricî bir uygulamayla nihaî hükmün belirlendiğini söylemek daha makul görünmektedir. İmam Malik de, Muvatta’nda süt emme miktarı ile ilgili bu haberleri nakletmesine rağmen kendisi süt emmenin azının da çoğunun da haram kılacağı görüşündedir.

Ancak beş emmeyle ilgili rivayetlerin metninde bulunan problem nedeniyle bazı alimler rivayetin aslının olmadığını söylemiştir. Bazı alimler ise rivayeti te’vil ederek müşkili ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Adil Yavuz da, beş emmenin Kur’andan olduğunu bildiren rivayetin Hz. Aişe’nin zannı olduğunu, Nebevî uygulamayı Kur’an hükmü olarak algılamış olabileceğini belirtmiş, sonra sahabenin itirazıyla bu görüşünü terk ettiğini söylemişse de, bu makul görünmemekte ve bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Dinimize göre çocuğu emziren sütannenin çocuğa hakkı geçmektedir ve Rasulullah (sav), bu hakkı nasıl ödeyeceğini soran bir sahabe’ye “gurre: erkek köle ve cariye” diyerek cevap vermiştir. Rasulullah (sav)’ın kendi sütannelerine ve onun akrabalarına ikram ve hürmette bulunduğu nakledilmiştir.

Süt akrabalığının tesbitine gelince; bu, ikrar ve şahitle gerçekleşir.

Rasulullah (sav)’e süt akrabalığında kaç şahitin kabul edileceğinin sorulduğu, Rasulullah (sav)’in de, “bir kadın ve erkek”, “bir erkek ve iki kadın”, “bir erkek veya bir kadın” şeklinde cevap verdiğini bildiren hadis metin bakımından muzdaribdir. Aynı zamanda isnadı da zayıftır. Bu hadis ile ihticac edilemez.

Süt akrabalığının tesbitinde gerekli olan şahit sayısı konusunda ihtilaf edilmiştir. Ukbe hadisinin zahiriyle ihticac edenler bu konuda tek bir kadının şahitliğini yeterli görmüştür. Alimlerin çoğu ise, hadiste haramlığın kastedilmediğine, verâen ayrılmaları gerektiğine hamlederek sütannenin şahitliğinin yeterli olmadığını söylemişlerdir.

Hadislerde görüldüğü gibi anlamı etkilemeyen lafız farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıkların, Rasulullah (sav)’in, ayrı zamanlarda ayrı lafızları söylemesinden

kaynaklanmış olabileceği gibi, raviden kaynaklanması da muhtemeldir. Bazı rivayetlerde olayın uzun bir şekilde anlatılması, bazı rivayetlerde olayın bir kısmının, diğer rivayetlerde farklı bir boyutunun zikredilmesi, bazı rivayetlerde ise, sadece Rasulullah (sav)'in sözüne yer verilmesi rivayetlerdeki ravi tasarrufunu gösterir. Çalışmamızda, konuyla ilgili rivayetleri birleştirerek genel bir tablo oluşturmaya çalıştık. Süt akrabalığı ile ilgili hadisleri genel olarak, toplu bir şekilde zikrederek alimlerin bu hadisleri nasıl değerlendirdiklerini belirttik. Hadislerde ihtilaflı görünen mevzuları, hadislerin isnad ve metinlerindeki mevcut problemleri çözümlemeye çalıştık.

ÖZET

Bebekler için anne sütü eşsiz bir besin kaynağıdır. İslam’a göre bir kadının sütünü emen çocukla bu kadın ve akrabaları arasında süt akrabalığı meydana gelir ve evlenmeleri ebediyen haram olur.

Bu konuda, süt emmenin nesep gibi mahremiyet meydana getireceğine dair rivayetler mevcuttur. Ancak sütün gelmesine sebep olan kadının kocasının haram olup olmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Haram olacağına dair sahih rivayetler mevcuttur ve alimlerin çoğu da lebenü’l-fahlın haram kılacağı kanaatindedir.

Süt emmenin mahremiyet meydana getirmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekir.

Bunlardan biri, sütün çocukluk döneminde emilmesidir. Bu konuda merfu ve mevkuf birçok hadis mevcuttur. Yetişkinin emmesinin de haram kılacağı kanaatine sahip olanlar ise, Sehle hadisini delil olarak almışlardır. Ancak bu, alimlerin çoğuna göre onlara mahsus bir uygulamadır. “Büyüğün on kez emmesinin mahremiyet meydana getireceğine dair ayetin nazil olduğu, Hz. Aişe’nin serîrinin altındayken, evcil bir koyunun girip o sayfayı yediğini” bildiren rivayet ise, hem sened hem metin açısından problemlidir ve aslı yoktur.

Hadislerde, haram kılan süt emme miktarıyla ilgili farklı sayılar zikredilmiştir ve hadislerin hepsi sahihtir. Bu, muhtemelen tedricî olarak az ve çok emmenin haram kılacağı hükmüne ulaşıldığını gösterir. Ancak beş emmeyle ilgili rivayetin metni problemlidir. Ya rivayetin aslı yoktur veya rivayette bir hata mevcuttur.

Çocuğu emziren sûtannenin çocuğa hakkı geçmektedir. Rasulullah (sav), sûtanneye “erkek köle veya cariye” hediye ederek bu hakkın ödeneceğini söylemiştir.

Süt akrabalığının tespitine gelince; bu, ikrar veya şahitle gerçekleşir. Süt akrabalığının tespiti için gerekli şahit sayısı konusunda Rasulullah (sav)’den nakledilen rivayetin metni ihtilaflı, isnadı da zayıftır.

Konuyla ilgili Ukbe hadisine dayanan alimlerin bir kısmı, hadisin zahirini esas alarak tek bir kadının şahitliğini yeterli görmüştür. Alimlerin çoğu ise, hadiste haramlığın kastedilmediğini, ihtiyaten ayrılmaları gerektiğini belirterek, sütannenin şahitliğinin yeterli olmadığını söylemişlerdir.

Hadislerde anlamı etkilemeyen lafız farklılıkları mevcuttur. Bu manayla rivayetten kaynaklanmaktadır.

ABSTRACT

The milk of mother is an unique source of nourishment for babies. In Islam, a baby suckling a woman can not marry forever with that woman's baby, since a kinship among him, woman and her relatives occurs.

In this matter, there exist some accounts of the fact that suckling causes privacy like pedigree. However, it is controversial whether the husband of that woman is forbidden. There are narrations concerning its forbiddance and according to most of scholars laban al-fahl is forbidden.

There should be some conditions for the forbiddance of suckling.

One of them is to suckle in the childhood. There many marfu and mawquf hadiths on this matter. As for those holding the view that the suckling of an adult brings about the forbiddance based upon the hadith of Sahla. But this is for the majority of the scholars is a peculiar practice to them.

In the hadiths there are different numbers of hadiths on extent of suckling and all are reliable. This shows that it was concluded that to suck gradually less or more led to forbiddance. But the accounts of five suckling is problematic, either the original account does not exist or an error occurs in the account.

Identification of kinship arising from suckling, this is through confession and witness. The text of accounts narrated from the Prophet on the number of the witness for identifying the kinship is controversial and its isnad is weak.

According to some of scholars depending on the hadith of Uqba, the testimony of a single woman, on the basis of outward of hadith, is enough. According to most

scholars, the forbiddance is not meant in the hadith, but the testimony of nursing mother is not enough, stating that she must leave the baby as a reserve.

There are literal differences in the hadith not affecting the meaning. This arises from the account in this meaning.

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrazzak b. Hemmâm es-San'ânî, *Musannef*, (Tahkîk: Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî), Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1970.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.

Akdemir, Salih, “Kur'an İlimlerine Dair Bazı Mülahazalar”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB. Yayınları, Ankara, 1991, s.223-235.

Ansary, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958.

Ataseven, Asaf, “Çocuğun Süt Dönemi ve Süt ile Beslenme”, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu*, İlmî Neşriyat, Şanlı Urfa, 1994.

.....“Çocuk ve Anne Sütü”, *İslam Mecmuası*, 1960, c.IV, sayı:3, s.89-90.

Aydemir, Abdullah, “Mensuh Ayetler”, *Diyanet Dergisi*, Ankara, 1988, c.XXIV, sayı:4, s.51-94.

Aydın, Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, MÜİF Yayınları, İstanbul, 1985.

Aynî, Bedruddîn Mahmud b. Ahmed, *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Matbaatü'l-Âmira, İstanbul, 1313.

Azimâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Davud*, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1968.

Bâcî, Ebu'l-Velid Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb b. Vâris, *Kitâbü'l-Müntekâ Şerhu Muvattâ*, Matbaatu's-Saade, Beyrut, 1332.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru Sadr, Beyrut, 1353.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ty..

Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl, *el-Camiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1988.

Dağcı, Şamil, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1999, c.39, s.175-237.

Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, Dâru'l-Mehâsin, Kahire, 1966.

Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1978.

Doğrul, Ömer Rıza, *Kur'an Nedir*, İstanbul, 1927.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 2004.

Ebû Davud, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Ebû Tayyib, Sıddık Hasan Ali el-Huseynî, *Avnu'l-Bârî li Halli Edilleti'l-Buhârî*, Daru'r-Raşid, Suriye, 1984.

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *Garîbü'l-Hadîs*, Meclisü Dâirati'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1965.

el-Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm, *Mültekâ'l-Ebhûr*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1989.

el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîrû'l-Merâğî*, Mısır, 1946.

er-Rafîî, Mustafa, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye ve'l-Kavânîni'l-Lübnâniyye*, Dâru'l-Kitâbü'l-Lübnânî, Beyrut, 1983.

Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Ezherli, İsmail, "Süt Kardeşlik", *İslam Mecmuası*, Ankara, 1963, c.6, sayı:12, s.363.

Fahreddin Razî, *Tefsîr-i Kebîr* (Mefâtihu'l-Gayb), Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

Hatiboğlu, Mehmed Said, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Kitâbiyât, Ankara, 2004.

Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbn Mace Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1983.

Hattâbî, Ebû Süleymân, *Meâlimü's-Sünen*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, ty..

Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, ty..

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf, *el-İstizkâr*, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1993.

.....*Temhîd limâ fi'l-Muvattai mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, Matbaatu Fudâle, Mağrib, 1980.

İbn Battâl, Ebu'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdülmelik, *Şerhu İbn Battâl alâ Sahihi'l-Buhârî*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman, *Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, Meclisü Dâirati'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1953.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *Musannefî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1989.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Matbaatü's-Selefiyye, Kahire, 1380.

.....*Tehzîbü't-Tehzîb*, Meclisü Dâirati'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, Haydarâbâd, 1326.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984.

İbn Hıbbân, Ebû Hâtim Muhammed, *Sahihu İbn Hıbbân bi Tertîbi İbn Belbân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.

.....*Kitabü's-Sikât*, Meclisü Dâirati'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1981.

İbn Hümâm, *Şerhu Fethu'l-Kadîr*, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty..

İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr, *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ty..

.....*A'lâmu'l-Muvakkiîn an Rabbi'l-Âlemîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1977.

İbn Kudâme, Şemsüddîn, *el-Muğnî ve 'ş-Şerhu'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1998.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs*, Mısır, 1326.

İbn Mace, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdillâh, *Âridatü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiî't-Tirmizî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

Kadı İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Musâ b. İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi Fevâidi'l-Müslim*, Dâru'l-Vefâ, Mansûra, 1998.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1991.

Karataş, Şaban, *Şia'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, Ekin Yayınları, İstanbul, 1996.

Kastalânî, Ahmed b. Muhammed, *Min İrşâdi's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Matbaatü'l-Kübrâ, Emiriyye, 1304.

Keskin, Yusuf Ziya, *Recm Cezası*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2001.

Keskioğlu, Osman, *Nüzûlünden İtibaren Ku'ran-ı Kerim Bilgileri*, TDV Yayınları, Ankara, 1993.

Kırbaçoğlu, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000.

Komisyon, *Feteva'l-Hindiyye*, Beyrut, 1980.

Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Merğînânî, Burhânüddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Dâru'l-Erkam, Beyrut, ty..

Merğînânî, Burhânüddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidaye*, (çev: Ahmed Meylânî), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986.

Mizzî, Cemâlüddîn Ebi'l-Haccâc Yûsuf, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1992.

Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetü'l-Ehvezî bi Şerh-i Cami'i't-Tirmizî*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, ty.,

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *es-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Nesaî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Nevevî, Muhyiddîn Yahyâ, *el-Minhâc fî Şerhi Müslim b. Haccâc*, Matbaatu'l-Kestelliye, yy., 1283.

Saîd b. Mansûr, *Süneni Saîd b. Mansûr*, (tahkik: Habîbü'r-Rahmân el-Azamî), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

Schacht, Joseph, “Rıdâ” , *İslam Ansiklopedisi*, MEB., İstanbul, 1960, IX.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *Usûl*, Edâ Neşriyat, İstanbul, 1990.

Serahsî, Şemsüddîn, *Kitâbü'l-Mebsût*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982-3.

Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Istılahları*, (çev: Yaşar Kandemir), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Şafak, Ali, “İslamda Evlenilmesi Yasaklananlar Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar”, *Diyanet Dergisi*, 1986, c.22, sayı:4, s.16-29.

Şafiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Umm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

..... *er-Risale*, Kahire, 1979.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, *ed-Dureru'l-Mudıyye Şerhu Dureru'l-Behiyye*, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrut, 1998.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *Mu'cemü'l-Kebîr*, Musul, 1984.

..... *Mu'cemü's-Sağîr*, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1968.

Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994.

Tayâlisî, Ebû Davud, *Müsned*, Matbaatu Meclisi Dairati'l-Maa, Haydarâbâd, 1321.

Tirmizi, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Topaloğlu, Bekir, *İslamda Kadın*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, ty.,

Yaman, Ahmet, “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akralığı” *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2002, Bahar, sayı: 13, s.55-67.

Yavuz, Adil, “Evlenmeyi Haram Kılan ‘Beş Kez Süt Emme’ Üzerine Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2007, Bahar, 23, s.51-71.

Yeniel, Necati, Kayapınar, Hüseyin, *Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi*, İstanbul, 1989.

Yusuf el-Kardavî, *Keyfe Neteâmel Maa's-Sünneti'n-Nebeviyye? Meâlim ve Davâbit*, (Sünneti Anlamada Yöntem, çev. Bünyamin Erul), Rey Yayıncılık, Kayseri, 1998.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, yy., 1963.

Zürkânî, Muhammed, *Şerh alâ Sahihi'l-Muvattâ li Malik b. Enes*, Matbaatü'l-Hayriyye, Mısır, 1310.